

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/345981488>

7) MALATYA KURU KAYISI ÜRETİCİLİĞİ EKONOMİSİ

Book · November 2020

CITATIONS

0

READS

208

1 author:



Orhan Gündüz

MALATYA TURGUT OZAL UNIVERSITY

22 PUBLICATIONS 49 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)



Malatya
KURU KAYISI ÜRETİCİLİĞİ
Ekonomisi

PRE. DR. ORHAN GÜNDÜZ



MALATYA
KURU KAYISI
ÜRETİCİLİĞİ EKONOMİSİ

Prof. Dr. Orhan Gündüz

Ahmet Aslan

Prof. Dr. Vedat Ceyhan

Prof. Dr. Zeki Bayramoğlu



MALATYA KURU KAYISI ÜRETİCİLİĞİ EKONOMİSİ

Prof. Dr. Orhan Gündüz, Ahmet Aslan, Prof. Dr. Vedat Ceyhan, Prof. Dr. Zeki Bayramoğlu

Bilimsel Eserler No. : 405
ISBN : 978-625-7126-28-1
Basım Sayısı : 1. Basım, Temmuz 2020

© Copyright 2020, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

'NOBEL BİLİMSEL ESERLER' Bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlara aittir.

Kitap içeriğindeki her türlü bilginin kaynak gösterilmeden kullanılması 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Atalay Matbaacılık Sertifika No.: 15689
Büyük Sanayi 1. Cad. Elif Sok. No.:7/236-237 İskitler / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Gündüz, Orhan., Aslan, Ahmet., Ceyhan, Vedat., Bayramoğlu, Zeki.

Malatya Kuru Kayısı Üreticiliği Ekonomisi / Orhan Gündüz, Ahmet Aslan, Vedat Ceyhan, Zeki Bayramoğlu

1. Basım. XIV + 144 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-7126-28-1

1. Malatya 2. Kuru Kayısı 3. Kayısı İstatistikleri 4. Kuru Kayısı Maliyeti 5. Ekonomik Sonuçlar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

MALATYA
KURU KAYISI
ÜRETİCİLİĞİ EKONOMİSİ

YAZARLAR

Prof. Dr. Orhan Gündüz

Malatya Turgut Özal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü MALATYA
orhan.gunduz@ozal.edu.tr

Ahmet Aslan

Tarım ve Orman Bakanlığı Malatya Kayısı Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü MALATYA
aahmetaslan@hotmail.com

Prof. Dr. Vedat Ceyhan

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü SAMSUN
vceyhan@omu.edu.tr

Prof. Dr. Zeki Bayramoğlu

Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü KONYA
zbayramoglu@selcuk.edu.tr

Bu kitap, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu (SOBAG) tarafından 1001-Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı kapsamında desteklenen, 114K539 numaralı **“Kuru kayısı yetiştiren işletmelerin etkinliklerinin agroekolojik bölgeler düzeyinde değişimi ve bu değişime risk faktörünün etkisi”** isimli araştırma projesi verileri kullanılarak yazılmıştır. Destekleri nedeniyle TÜBİTAK'a sonsuz teşekkür ederiz.

ÖNSÖZ

Kayısı, adı anıldığında Malatya'yı hatırlatan, Malatya ile özdeşleşmiş bir meyvedir. Biri anıldığında, diğerini anımsatan, birbirini tamamlayan, eski deyimle biri diğerinin mütemmim cüzü (tamamlayıcı unsuru) olan Kayısı ve Malatya, sadece birbirini tamamlamakla kalmaz aynı zamanda birbirlerine değer katar.

Kayısı, Malatya için sadece bir tarımsal ürün ve ekonomik değer değil, aynı zamanda, toplumsal bir refah taşıyıcısı, kentin tarımsal faaliyetlerini domine eden, kenti dünya ölçeğinde tanıtan güçlü bir aktördür.

Malatya Kayısı ifadesi, kayısının bir çeşidine ait olmayıp, yöreye özgü ve adaptasyon yeteneği güçlü çeşitlerin genel adı olarak literatüre girmiştir. Bu çeşitlerin kendine has özellikleri nedeniyle kurtularak tüketilme olanağı sağlanması, Malatya kayısı ifadesinin tam karşılığıdır.

Malatya kayısı, kurutulmak suretiyle çiftçiden aracı ticari işletmelere, ürün işleyicisinden, ürünü son tüketiciye ulaştıran perakende satış işletmelerine değin geniş bir değer zinciri içerisinde ürettiği ekonomik büyüklük, ildeki diğer birçok sektör için de çarpan etkisi yaratmakta, bu durum farklı sektör ürünlerine yönelik taleplerin de güçlenmesini sağlamaktadır.

Malatya Kayısı; yaş kayısı ve kuru kayısı olarak piyasalara sunulmaktadır. Ancak, kayısı ekonomisi bağlamında, asıl omurgayı kuru kayısı oluşturmaktadır.

Kuru kayısının ekonomik göstergeleri ve üretim süreçlerine ilişkin veriler kullanılarak gerçekleştirilmiş bazı bilimsel çalışmalar olmakla birlikte, bu çalışmaların büyük bölümü araştırma makalesi düzeyinde kalmış bulunmaktadır. Bu makalelerin yanı sıra kayısı ekonomisinin çeşitli alanlarına ilişkin rapor, bülten, dergi makaleleri, söyleşilerde de konuya dair bilgilere erişim sağlanabilmektedir.

Ancak, Malatya ve çevresinin oluşturduğu ve Kayısı Havzası olarak da nitelenebilecek olan Malatya kayısı coğrafyasının inşa ettiği kayısı ekonomisinin; sahada yürütülen, kayısı üreticisi ile birebir diyalogdan elde edilen güvenilir / doğru verilere yaslanan, kayısı üreticisi ve emekçisinin üretim süreçlerini yerinde analiz eden, bilimsel araştırma yöntem ve tekniklerinin kuşattığı bir disiplinle ortaya çıkarılan bu çalışma, alanında bir ilk olma özelliği de taşımaktadır.

Zira bu çalışma, masa başında, ilgili kurumların yayınladığı verilerin ardı ardına sıralanıp eklektik bir yaklaşımla yapılan herhangi bir çalışma değil; tümüyle sahada / arazide, kayısı üretim süreçlerinin temel aktörleriyle uzun erimli zaman içinde ortaklaşarak gerçekleştirilen, özgün ve derinlikli bir niteliğe sahip bulunmaktadır.

Bu çalışma sadece, kayısının ekonomik göstergeleri ve üretim süreçlerine dair güncel ve doğru verilerin ortaya çıkarılmasını sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda bir sosyal varlık olarak Malatya kayısı çiftçisinin işletmecilik becerileri, üretim süreçlerindeki davranış modelleri, sosyal refah göstergeleri, kayısı üreticisi işletmelerin demografik yapısını, üreticinin eğitim düzeyini, üretim araçları ile ilişkisini de ortaya koymaktadır.

Bugüne değin, kayısı ekonomisi ve kayısı üretim süreçleri alanındaki çalışmalarda insan odaklı yaklaşım hep ihmal edilmiştir. Bu çalışma, literatüre önemli bir katkı olarak, Malatya kayısı ekonomisinin insan boyutunu da tamamlayacak niteliktedir; kitabın önemli bir bölümü kayısı üreten çiftçilerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarının analizine yönelik bulguları içermektedir.

Kayısı üreticisi işletmelerin tarım sigortasına, devlet destek ve teşviklerine, kayısı tarımı ve üretim süreçleri ile hasat sonrası döneme ve genel anlamda kayısı üreticilerinin sorunlarına içerden bakışı yani kayısıcılığın asıl aktörünün düşünce, yaklaşım ve önerilerini kapsayan çalışma, bu yönüyle de kayısıcılık sektörüne yön veren kurumlar için yol gösterici bir özelliğe sahiptir.

Kitap, kuru kayısı sektörünün paydaşlarının ihtiyacını hissettiği ve sektöre yönelik politika ve öneri geliştirmek amacına hizmet edecek nitelikte yeni ve özgün bilgiyi de ihtiva etmektedir.

Eserin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan projemize, finansal destek vererek katkı sunan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na (*TÜBİTAK*), veri toplama aşamasında bilgilerini paylaşan ve gerektiğinde evinde misafir eden yöre çiftçilerimize, proje ekibimize, veri toplama aşamasında yardımcı olan proje bursiyerlerimiz Süheyla AĞIZAN ve Kemalettin AĞIZAN'a, kitap metnini dikkatli bir Şekilde okuyan ve metnin ortaya çıkmasına yardımcı olan ÖĞr. Gör. Niyazi DOĞAN'a, kitabımıza finansal destek aramak için yoğun çaba harcayan kardeşim Hakan GÜNDÜZ'e, sabırla çalışmalarına destek olan sevgili eşim Asiye GÜNDÜZ ile biricik yavrularım Berin ve Mehmet Akif'e sonsuz teşekkür ederim.

Malatya'mızın ortak paydası kayısı üzerine yazılan kitabımızın basımına finansal destek sağlayan birbirinden değerli firmalarımız ÖZTÜRK İNŐ.TAAH. SAN.TİC.LTD.ŞTİ., *CANBAYLAR İNŐ.MİM.MH.LTD.ŞTİ.*, *İNEL İNŐ.SAN. TİC.LTD.ŞTİ.*, *Z-İL İNŐAT EMLAK*, *RESUL OTOMOTİV GAYRİMENKUL ile KAPUSUZLAR İNŐAAT A.Ő.* 'ne sonsuz Őükranlarımı sunuyorum.

Okuyucularımızın, kitapta yer verilen bilgilerin mutlak surette kayısı yetiştiriciliği yapan işletmelerden elde edildiğini ve sonuçların bu tip işletmeler için genelleştirildiğini dikkate alarak okumalarında yarar vardır. Çalışmamızın kayısı alanındaki bilginin çoğalarak yayılmasına, kayısı üreticisinin sorunlarının çözümüne işık tutmasına vesile olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Orhan Gündüz

İÇİNDEKİLER

Yazarlar	v
Ön Söz	vii
Grafikler Dizini	xiii
Tablolar Dizini	xvii
Haritalar Dizini	xix
Resimler Dizini	xxi
Kısaltmalar Dizini	xxiii
1. Bölüm: GİRİŞ	1
2. Bölüm: KAYISININ EKONOMİK İSTATİSTİKLERİ	11
1. Tarihçe	12
2. Dünya’da ve Türkiye’de Yaş Kayısı Üretimi ve Dış Ticareti	14
3. Dünya’da ve Türkiye’de Kuru Kayısı Üretimi ve Dış Ticareti	30
3. Bölüm: KURU KAYISI ÜRETEEN İŞLETMELERİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI	53
1. İşletmelerde Nüfus Yapısı	54
2. Çiftçi Ailelerinde Eğitim Düzeyi	57
3. İşletmelerde İşgücü Varlığı ve Kullanımı	61
4. Arazi Kullanımı	67
4.1. Genel Arazi Kullanımı	67
4.2. Meyvelik ve Kayıslık Arazi Kullanımı	70
4.3. Tarla Arazisi Kullanımı	80
4.4. Sebze Arazisi Kullanımı	81
5. Kuru Kayısı Üreten Çiftçi İşletmelerinde Sermaye Yapısı	83
5.1. Aktif Sermaye	83
5.2. Pasif Sermaye	86
6. Kuru Kayısı Üreticiliğinin Yıllık Faaliyet Sonuçları	89
6.1. Gayrisafi Üretim Değeri	90
6.2. Gayrisafi Hasıla	95
6.3. İşletme Masrafları	98

6.4. Saf Hasıla	101
6.5. Tarımsal Gelir.....	104
6.6. Kuru Kayısı Üretim Maliyeti.....	107
4. Bölüm: KURU KAYISI ÜRETİCİLERİNİN ÜRETİME YÖNELİK DAVRANIŞLARI VE BEKLENTİLERİ	111
5. Bölüm: KISA SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME.....	127
KAYNAKLAR.....	139

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1.	Dünyada (1980-2017) kayısı üretim alanı ve yaş kayısı üretim miktarı..	14
Grafik 2.	Dünyada son yıllar kayısı üretim alanı ve yaş kayısı üretim miktarı	15
Grafik 3.	Dünyada uzun yıllar (1980-2017) yaş kayısı verimi	16
Grafik 4.	Önemli kayısı üreticisi ülkelerin son on yılda kayısı dikili alanın değişimi	18
Grafik 5.	Son on yıllık toplam kayısı miktarının ülkelere göre dağılımı	19
Grafik 6.	Önemli kayısı üreticisi ülkelerin son on yılda üretim miktarlarının değişimi.....	20
Grafik 7.	Önemli kayısı üreticisi ülkelerin son on yıl istatistiklerinin ortalama değişimi.....	21
Grafik 8.	Dünya yaş kayısı ihracat miktarına göre ülkelerin payları	21
Grafik 9.	Dünya yaş kayısı ihracat miktarına göre ülkelerin payları	23
Grafik 10.	Dünya yaş kayısı ihracat değerine göre ülkelerin payları.....	24
Grafik 11.	Dünya yaş kayısı ihracat birim ihraç fiyatı	24
Grafik 12.	Türkiye'nin yaş kayısı ihracatı yaptığı ülkelerin payı	25
Grafik 13.	Dünyanın en önemli yaş kayısı ithalatçısı ülkeleri.....	26
Grafik 14.	En fazla kayısı ağacına sahip iller	28
Grafik 15.	En fazla yaş kayısı üretimine sahip iller	29
Grafik 16.	Dünyada yaş ve kuru kayısı payları	32
Grafik 17.	2009-2018 yılları arasında ülkelerin kuru kayısı üretim payları.....	36
Grafik 18.	2015-2018 yılları arasında ülkelerin kuru kayısı üretim payları.....	36
Grafik 19.	On yıllık verilere göre kuru kayısı ihracat miktarlarında ülkelerin payı	42
Grafik 20.	On yıllık verilere göre kuru kayısı ihracat değerlerinde ülkelerin payı	42
Grafik 21.	Kuru kayısı ihracatında söz sahibi ülkelerin birim ihraç fiyatları	43
Grafik 22.	On yıllık verilere göre kuru kayısı ithalat miktarlarında ülkelerin payı	46
Grafik 23.	On yıllık verilere göre kuru kayısı ithalat değerlerinde ülkelerin payı	46

Grafik 24. Kuru kayısı ithalatında söz sahibi ülkelerin on yıllık ortalama birim ithal fiyatları	47
Grafik 25. Kuru kayısı önemli reexport ülkelerin ithal ve ihrac fiyatları farkı	47
Grafik 26. Türkiye'nin kuru kayısı ihracat miktarının ülkelere göre değişimi.....	48
Grafik 27. Türkiye'nin kuru kayısı ihracat değerlerinin ülkelere göre değişimi	48
Grafik 28. Kuru kayısı üretiminde illerin payları.....	51
Grafik 29. Nüfusun yaş grupları itibariyle dağılımı	55
Grafik 30. Cinsiyete göre nüfus dağılımı.....	56
Grafik 31. Cinsiyete göre nüfusun eğitim düzeyi	58
Grafik 32. Aile işgücünün kullanım durumu.....	64
Grafik 33. İşgücü kaynağına göre kullanım düzeyi.....	66
Grafik 34. Türkiye ve Malatya ortalama tarımsal arazi büyüklükleri	68
Grafik 35. Seçilen işletmelerin arazi kullanımı	69
Grafik 36. Malatya ili genel arazi kullanımı	69
Grafik 37. Kayısı arazisinin toplam arazi içindeki yeri	70
Grafik 38. Bölgeler itibariyle işletme başına kayısı dikili arazi mevcudu	71
Grafik 39. Kayısı çeşitlerinin kapladığı alan.....	72
Grafik 40. Kayısı çeşitlerinin kapladığı alan.....	72
Grafik 41. Kayısı çeşitlerinin yaşı	74
Grafik 42. İşletme başına ortalama ağaç sayısı	75
Grafik 43. Malatya ili kayısı ağaç sayısı	76
Grafik 44. Kuru kayısı miktarları.....	78
Grafik 45. Kuru kayısı miktarları.....	78
Grafik 46. Üretim şekline göre kuru kayısı miktarları	78
Grafik 47. Üretim şekline göre kuru kayısı üretimi	78
Grafik 48. Tarla arazisinin ürünler itibariyle ekiliş alanları	80
Grafik 49. Sebze arazisinin ürünler itibariyle ekiliş alanları	82
Grafik 50. Çiftlik sermayesinin toplam içerisindeki payı.....	85
Grafik 51. Aktif sermayenin dağılımı	85
Grafik 52. İşletme başına aktif sermaye	85
Grafik 53. Yabancı sermayenin dağılımı	85
Grafik 54. İşletme arazi birimine düşen GSÜD.....	91

Grafik 55. Kuru kayısı pazarlama marjı	92
Grafik 56. Kuru kayısı işletmelerinde GSÜD'nin faaliyet bazlı dağılımı.....	92
Grafik 57. Kuru kayısı işletmelerinde GSH'nin dağılımı	95
Grafik 58. Kuru kayısı üreten işletmelerde bölgeler düzeyinde GSH'nin Aktif Sermayeye oranı	96
Grafik 59. Kuru kayısı üreten işletmelerde işletme masraflarının dağılımı	98
Grafik 60. İşgücü masraflarının kaynağı itibariyle dağılımı.....	99
Grafik 61. Bölgeler itibariyle saf hasıla.....	103
Grafik 62. Bölgeler itibariyle saf hasılanın aktife oranı (ekonomik rantabilite).....	103
Grafik 63. Bölgeler itibariyle Tarımsal Gelir	106
Grafik 64. Bölgeler itibariyle Mali Rantabilite	106
Grafik 65. Üretici örgütü üyeliği oranları	112
Grafik 66. Kayısı ile ilgili birliğe üye olma isteği	112
Grafik 67. Sulama sistemi kullanımı	112
Grafik 68. Danışmanlık hizmetinden yararlanma durumu	113
Grafik 69. Bilgilenme kaynakları	113
Grafik 70. Kayısı üretimini sorunlarına yönelik çözüm önerileri	114
Grafik 71. Kayısı fiyatı sorunlarına yönelik çözüm önerileri.....	115
Grafik 72. Kayısı sorunlarına yönelik kamudan beklentiler.....	116
Grafik 73. Risk kaynaklarının üretime etki düzeylerinin değerlendirilmesi.....	117
Grafik 74. Risk kaynaklarına karşı kullanılabilir stratejilerin etki düzeylerinin değerlendirilmesi.....	118
Grafik 75. Ürün sigortası yaptırma düzeyi	119
Grafik 76. Ürün sigortası çeşidi	119
Grafik 77. Ürün sigortası yaptırma sayısı	120
Grafik 78. Ürün sigortası yaptırma nedenleri.....	121
Grafik 79. Ürün sigortası şikâyet düzeyi	121
Grafik 80. Ürün sigortası şikâyet merci.....	122
Grafik 81. Ürün sigortası şikâyetinin neticesi	123
Grafik 82. Ürün sigortası şikâyetinin nedenleri	124
Grafik 83. Ekspert ve acentenin bilgi tatmin düzeyi.....	124
Grafik 84. Üreticilerin sigorta yaptırmama nedenleri	125

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.	Önemli kayısı üreticisi ülkelerin son on yılda kayısı dikili alanının değişimi	17
Tablo 2.	Önemli kayısı üreticisi ülkelerin son on yılda üretim miktarlarının değişimi	19
Tablo 3.	Dünya yaş kayısı ihracatında önemli ülkeler	22
Tablo 4.	Dünya yaş kayısı ithalatında önemli ülkeler	26
Tablo 5.	Türkiye’de kayısı ağacına en fazla sahip iller	27
Tablo 6.	Türkiye’de son on yılda kayısı ağacı sayısı en fazla artan iller (adet)	28
Tablo 7.	Türkiye’de en fazla kayısı üretilen iller	29
Tablo 8.	Özbekistan’da Yaş/Kuru Kayısı randımanı.....	35
Tablo 9.	Ülkeler itibariyle dünya kuru kayısı üretimi.....	36
Tablo 10.	Yıllar itibariyle Dünyada kuru kayısı ihracatı	41
Tablo 11.	Yıllar itibariyle Dünyada kuru kayısı ihracatı	41
Tablo 12.	Kuru kayısı ihracatında söz sahibi ülkelerin birim ihraç fiyatları	43
Tablo 13.	Yıllar itibariyle dünya kuru kayısı ithalatı	45
Tablo 14.	Yıllar itibariyle dünya kuru kayısı ithalatı	45
Tablo 15.	Türkiye’nin kuru kayısı ihracat miktarının ülkelere göre değişimi.....	49
Tablo 16.	Türkiye’nin kuru kayısı ihracat değerlerinin ülkelere göre değişimi	49
Tablo 17.	Türkiye Kuru kayısı üretiminde Malatya ve diğer illerin payı.....	50
Tablo 18.	Nüfusun cinsiyet itibariyle dağılımı	55
Tablo 19.	Bölgeler itibariyle nüfusun dağılımı.....	56
Tablo 20.	Yedi ve yukarı yaş nüfusun eğitim düzeyi.....	57
Tablo 21.	Bölgeler itibariyle yedi ve yukarı yaş nüfusun eğitim düzeyi	59
Tablo 22.	Bölgeler itibariyle işletme sahibinin yaş ve eğitim düzeyi.....	60
Tablo 23.	Çiftçi ailelerinin EİB cinsinden işgücü varlığı.....	62
Tablo 24.	Aile işgücünün kullanım durumu	63

Tablo 25. Malatya ilinde çalışan gezici tarım işçilerinin geldikleri iller ve oranları	64
Tablo 26. Kayısı hasat ve sonrası işlemlerde çalışan işçilerin çalışma gün ve süreleri	65
Tablo 27. İşletmede kullanılan toplam işgücü (EİG)	66
Tablo 28. Malatya ili kayısı tarımı işletmelerinde arazi varlığı ve parçalılık durumu (ortalama)	67
Tablo 29. Malatya ili kayısı tarımı işletmelerinde arazi kullanımı (ortalama).....	69
Tablo 30. Meyvelik arazide yer alan ürünlerin arazi kullanımı (ortalama)	71
Tablo 31. Kayısı çeşitleri itibariyle arazi kullanımı	74
Tablo 32. ortalama ağaç sayısı (ağaç /dekar)	75
Tablo 33. Kuru kayısı üretim miktarı	77
Tablo 34. Çekirdek üretimi	80
Tablo 35. Tarla arazisi kullanılış şekli	81
Tablo 36. Sebze arazisi kullanılış şekli	82
Tablo 37. Kayısı işletmelerinde aktif sermayenin dağılımı	87
Tablo 38. İncelenen işletmelerde pasif sermaye	88
Tablo 39. İncelenen işletmelerde yabancı sermaye.....	88
Tablo 40. Kuru kayısı üretiminin Gayrisafi Üretim Değeri	90
Tablo 41. Birime düşen GSÜD ve fiyatlar (2015 yılı)	91
Tablo 42. Kuru kayısı üreten işletmelerde GSÜD'nin faaliyetler itibariyle durumu	94
Tablo 43. Kuru kayısı üreten işletmelerde GSH'nın durumu	97
Tablo 44. Kuru kayısı üreten işletmelerde işletme masrafları	100
Tablo 45. Kuru kayısı üreten işletmelerde Saf Hasıla (SH)	101
Tablo 46. Kuru kayısı üreten işletmelerde Tarımsal Gelir (TG)	104
Tablo 47. Kuru kayısı üretiminde fiziki girdi kullanımı ve masraflar (TL ve Dolar olarak).....	107
Tablo 48. Kuru kayısı üretiminin çıktıları	108
Tablo 49. Kuru kayısı üretim maliyeti (TL ve Dolar olarak).....	108

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Araştırma alanı	6
Harita 2. Ferghana Vadisi haritası	35
Harita 3. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin hareket güzergâhları haritası	65

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1.	Kayısının Çin'den Avrupa'ya yayılma yolunu gösteren resim.....	12
Resim 2.	Kayısının ilk orijinininden bugüne kadar yayıldığı alanı gösteren resim	13
Resim 3.	Kükürtleme yapılmadan güneşte kurutmayı gösteren fotoğraf	30
Resim 4.	İslim Odası.....	
Resim 5.	Kerevetlere yerleştirilmiş kayısı	31
Resim 6.	Kayısının kükürtleme işleminden sonra güneşte kurutulmasını gösteren fotoğraf	31
Resim 7.	Hacihaliloğlu kayısı çeşidi.....	73
Resim 8.	Kabaası kayısı çeşidi	73
Resim 9.	Kayısı çekirdeği (kabuklu)	79
Resim 10.	Kayısı çekirdeği (iç).....	79
Resim 11.	Kayısıda hasat sonrası sergen yeri	89

KISALTMALAR DİZİNİ

- AIÜK** : Aile İşgücü Ücret Karşılığı
ÇKS : Çiftçi Kayıt Sistemi
Da : Dekar (1000 m², dönüm)
EİB : Erkek İşgücü Birimi
EİG : Erkek İş Gücü (Erkek İş Günü)
FAO : Birleşmiş Milletler Uluslararası Tarım ve Gıda Örgütü
(www.fao.org/faostat)
GSH : Gayrisafi Hasıla
GSÜD : Gayrisafi Üretim Değeri
GSYİH : Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
Ha : Hektar (10 dekar, 10 dönüm)
İM : İşletme Masrafları
SH : Saf Hasıla
TARSİM : Tarım Sigortaları Havuzu A.Ş.
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
ITC : Uluslararası Ticaret Merkezi (www.intracen.org)
INC : Uluslararası Fındık ve Kuru Meyveler Konseyi (www.nutfruit.org)
SPECA : Birleşmiş Milletler Orta Asya Özel Ekonomik Programı
SÇKM : Suda Çözülebilir Kuru Madde Oranı
TOB : Tarım ve Orman Bakanlığı



1. Bölüm

GİRİŞ



Sosyoloji disiplininin temellerini 15. yüzyılda inşa etmeye başlayan İslâm dünyasının büyük değeri İbn-i Haldun'a ait olduğu ileri sürülen “Coğrafya kaderdir” önermesi, insanoğlunun varoluşuna (doğduğu yere) atıf yaparken, bu düşünce anlayışı, şehrine yüksek maneviyatla bağlı insanlar tarafından bir övünç vasıtası olarak da tezahür etmektedir.

Günümüzde mottolaşmaya başlayan “Coğrafya kaderdir” önermesinin İbn-i Haldun'a ait olup olmadığı tartışmasının varlığı bir yana, coğrafyanın insan ve toplumlar üzerindeki belirleyici gücünün yadsınmasının mümkün olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Karşılıklı etkileşim içinde, insan mekânı ve coğrafyayı biçimlendirirken, mekân ve coğrafya da insanı ve toplumları biçimlendirir.

Altaş (2018) yenedünya söyleminin gelişmesinde, şehirlere ait kavramların katkısının ülkelerden daha fazla olduğunu ve dünyanın değişim ve dönüşümünün büyük oranda yaşayan ve yaşatan şehir eliyle gerçekleştirileceğini ifade ederken, coğrafyası ile gurur duyan insanların, onu yaşatmak için tarihsel, doğal, kültürel, siyasal, sosyal ve ekonomik özelliklerinin sürekli şekilde gelişmesine katkı sunarak bir şehir markası yaratma gayreti içerisinde olmalarını önermektedir.

Gerçekten de şimdilerde ülkelerin rekabeti kadar şehirlerin rekabetine de tanık olmaktayız. Hatta ülkeler / milletler uluslararası rekabeti şehirler üzerinden yürütmek konusunda yeni bir kulvara girmiş bulunmaktadır.

İnsanlarının şehri ile övündüğü coğrafyalardan birisi olan Malatya'nın en güçlü markalaşma argümanlarının başında kayısı bitkisi gelmektedir.

Kayısı bitkisi ve meyvesi ile özdeşleşen Malatya gibi dünyada sadece bir ürünle özdeşleşmiş ve içselleştirmiş başka bir şehir herhâlde yoktur. Malatya için ülke ve dünya ölçeğinde bir marka değeri yaratılacak ise bunun başat rolü kayısının olmalıdır.

Bir tarım ürünü olan kayısının Malatya ile özdeşleşen en önemli özelliği yöreye özgü kayısı çeşitlerinin varlığı nedeniyle kurutulmuş kayısı sektörünü yaratmış olması ve dünya kuru kayısınının 3'de 2'sini karşılamasından kaynaklanmaktadır.



Dünyanın başka coğrafyalarında da kayısı kurutulabilmekte iken hiçbirisi nitelik ve nitelik olarak Malatya kuru kayısının ulaştığı seviye ulaşamamıştır.

Malatya kayısının bu niteliksel ve son derece güçlü özgün yapısı 2017 yılında Avrupa Birliği (AB) Komisyonu tarafından da kabul edilmiş ve Hacihaliloğlu kayısı çeşidinden elde edilen kükürtlü kayısı “Malatya Kayısı” adıyla AB nezdinde Temmuz 2017 tarihinde Coğrafi Tescil İşareti almıştır. Halkın söyleminde yer bulan “Dünya Kayısı Başkenti” şeklindeki popüler övünç nitelemesi bir bakıma AB Komisyonu tarafından dünyaya da ilan edilmiş, Malatya Kayısının özgünlüğü uluslararası resmi kurum ve belgelerle ispat edilmiştir.

Türkiye, AB nezdinde, üç Tescil İşareti’ne sahiptir. Bunlar; Malatya Kayısı, Aydın İnciri ve Gaziantep Baklavası’dır. Malatya’nın uluslararası Coğrafi Tescil İşaretleri arenasında temsil eden üç ilden biri olması sadece ekonomik kazanıma değil, aynı zamanda kentsel rekabetler bağlamında mukayeseli bir üstünlüğe ve bu üstünlüğün sağlayabileceği avantajlara da işaret etmektedir.

Bu sonuç Malatya’da kayısı özelinde bir markalaşma trendinin başarılabilmesinin yolunu açmıştır. Ancak, kayısı eksenli bir markalaşma trendinin başarılabilmesinin ön koşulu AB Coğrafi Tescil İşareti’nin, tescil sonrası süreçte doğru, etkin ve verimli kullanılabilmesi, sektör paydaşlarının yönetişime sağlıklı biçimde ortak edilerek, tescil sahibi kurumun sorumluluk ve görevlerini yerine getirmesiyle mümkün olacaktır.



Sofralık (taze) olarak tüketime sunulan Malatya kayısı çeşitlerinin miktarı oldukça düşüktür. Malatya’da üretilen kayısının kahir ekseriyeti, kurutularak piyasalara ve insan tüketimine sunulmaktadır. Bu nedenle, Malatya kayısı olarak ifade edilen kavramın özü aslında “*Malatya Kuru Kayısı*”dır.

Kuru kayısının ortaya çıkardığı ekonomik değer, Malatya şehir ekonomisinin yanı sıra ülke ekonomisine de yüksek düzeyde katkı sağlamaktadır. Kayısı, Malatya şehir ekonomisine sadece üretim boyutuyla değil, eş zamanlı olarak, çarpan etkisi dolayısıyla şehirde birçok sektörün ekonomik ve ticari varlığını sürdürebilmesinin de objektif koşullarını yaratmaktadır.

Malatya ilinde kayısı üreticileri, aracı ve perakendeci işletmeler, gıda sektöründe faaliyet gösteren sanayiciler ve ihracatçılarının yanı sıra ilişkili sektörler de kayısının ekonomiye katkılarını değerli ve önemli bulmakla birlikte, daha yüksek katma değer elde edilerek şehrin refah düzeyinin yukarılara taşınabileceği konusunda ortak bir görüşü paylaşmaktadır.

Malatya Kayısı kavramının ana ürün olarak vurgu yaptığı kuru kayısı satışından, yıllık ortalama 300 milyon dolarlık ihracat geliri sağlanmakla birlikte, kayısının yan ürünlerinin geliştirilmesi zorunludur.

Başarılı bir senaryonun merkezine bir ana hikâyeye yerleştirildikten sonra, ana hikâyeye, yan hikâyelerle zenginleştirilir ve çok boyutlu bir senaryo geliştirilir.

Malatya Kayısı için de yol haritası oluşturulurken, gelirin ana gövdesini kuru kayısı satışından elde edilecek gelir olarak planladıktan sonra, gelecekte ana gövdeden elde edilen geliri bile geçebilecek endüstriyel nitelikli yan hikâyelerin hayat geçirilmesi hâlinde, Malatya ve çevresinin, kayıısından yıllık 1 milyar dolarlık bir ekonomik büyüklüğe ulaşması hedefi, hayalperest bir yaklaşım değildir. Çünkü kayısının endüstriyel ürünlere dönüştürülmesi, gıda güvenliği, sağlığa ve ilaç sektörüne katkısı, kozmetik sanayi için yenilikçi ürünlere olanak sağlaması, kırsal turizmi geliştirme potansiyeli ve diğer sektörlerle yönelik çarpan etkisi, kayıısından 1 milyar dolarlık gelirin mümkün olduğunu göstermektedir.



Kayısının yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunlar, çiftçilerin sosyo-ekonomik sorunları, çiftçilerin yönetim anlayışı ve kabiliyeti, pazarlama aşamasındaki sorunlar, politika ve fiyat vb. risklere ait faktörler, arzu edilen hedeflere ulaşmada sıkıntılı süreçlerin yaşanmasına neden olmaktadır. İfade edilen hususların araştırıldığı çalışmaların azlığı ve nitelikli veri eksikliği Malatya kayısısı konusunda çelişkili ve güvenilir olmayan bulgular ortaya çıkarmıştır.

Bu kitap, yukarıda sayılan hususların bir kısmına katkı sunarak şimdiye kadar yazılmış literatürden farklı olarak kayısıya ilişkin eksik olan bilgilerin tamamlanması, bir arada değerlendirilmesi, bu alandaki çelişik bilgilerin giderilmesi ve bu yolla Malatya kayısının ekonomik göstergelerine yönelik yetersizliğin ortadan kaldırılmasını, kolaylıkla ulaşılabilir bir formatta sunulmasını amaçlamaktadır.

Kitap, temelde iki bölüm olarak planlanmıştır. İlk bölümde kayısının dünya ve Türkiye ölçeğindeki makroekonomik göstergeleri irdelenmiş, literatürde eksikliği gözlenen bilgiler, farklı değerlendirme ve bakış açılarıyla analiz edilmiştir.

Kitabın asıl amacını ve en önemli kısmını oluşturan ikinci bölümde ise sahaya odaklanılarak, kuru kayısı üreticileri özelinde toplanan mikro verilerle Malatya kuru kayısı üreticiliğinin ekonomik göstergeleri hesaplanmış, kayısı üreticisinin sosyo-ekonomik durumu yansıtan bilgiler paylaşılmıştır.

İlk bölüm, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Birleşmiş Milletler Uluslararası Tarım ve Gıda Örgütü (FAO), Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) ile Uluslararası Fındık ve Kuru Meyveler Konseyi (INC)'nin istatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu bölümde kullanılan istatistik verilerin yorumlanması aşamasında, kayısının göstergelerinde ekoloji ve iklim dolayısıyla oluşan sapmaların standardize edilmesi amacıyla uzun yıllar ortalaması ve toplam miktarları üzerinden değerlendirmelerde bulunulmuştur.

İkinci bölüm, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (**TÜBİTAK**) tarafından desteklenen “*Kuru kayısı yetiştiren işletmelerin etkinliklerinin agroekolojik bölgeler düzeyinde değişimi ve bu değişime risk faktörünün etkisi*” isimli bilimsel araştırma projesinin verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

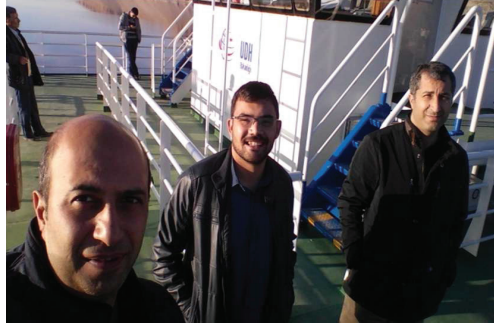
lerden her ilçeyi temsil edebilecek 5'er köy gayeli olarak seçilmiş ve seçilen köyler aşağıda gösterilmiştir:

- I.** Alt bölgeden, Doğanşehir ve Kuluncak ilçeleri için; Erkenek, Suçatı, Eskiköy, Karaterzi, Çığlık, Ilısluk, Merkez, Sofular, Kızılhisar, Sultanlı.
- II.** Alt bölgeden, Hekimhan için; Güzelyurt, Kocaözü, Hasançelebi, Sarıkız ve Salıcık.
- III.** Alt bölgeden, Merkez, Akçadağ, Darendede ve Yeşilyurt için; Dilek, Hanımınçiftliği, Şahnahan, Samanköy, Erenli, Bahri, Güzyurdu, Aşağıörükçü, Ören, Yağmurlu, Aşağıulupınar, Ayvalı, Balaban, Ilıca, Ağılbaşı, Cumhuriyetköy, Çayırköy, Görgü, Kuşdoğan, Kırılancık.
- IV.** Alt bölgeden, Battalgazi, Doğanlı, Kale ve Yazihan için; Hasırcılar, Çolakoğlu, Hatunsuyu, Kuluşağı, Ağilyazı, Merkez Çolak, Koldere, Gökçe, Damlı, Merkez İshak, Kıyıcak, Bentköy, Salkımlı, Kale Merkez, Darıpınar, Durucasu, Sinanlı, Ambarcık, Dedekargın, Kömüşhan.
- V.** Alt bölgeden, Elbistan için; Büyükyapalak, Gökçek, İncecik, Ovacık, Karamağara,
- VI.** Alt bölgeden, Baskil için, Bilaluşağı, Gemici, Konacık, Suyatağı, Tabanbükü

Yukarıda ismi verilen, seçili köylerden anket yapılacak çiftçi sayısı tesadüfi örnekleme yöntemi (Yamane, 1967) kullanılarak 328 olarak belirlenmiştir. I. alt bölgeden 50, II. alt bölgeden 45, III. alt bölgeden 91, IV. alt bölgeden 71, V. alt bölgeden 42 ve VI. alt bölgeden 29 olmak üzere, toplamda 328 çiftçi ile görüşülerek elde edilen veriler, ortalama, standart sapma vb. tanımlayıcı istatistiklerle analiz edilmiş, tablolar ve grafikler kullanılarak gösterilmiştir.

Anketlerle veri toplama sürecine ait fotoğraflar aşağıda verilmiştir.







2. Bölüm

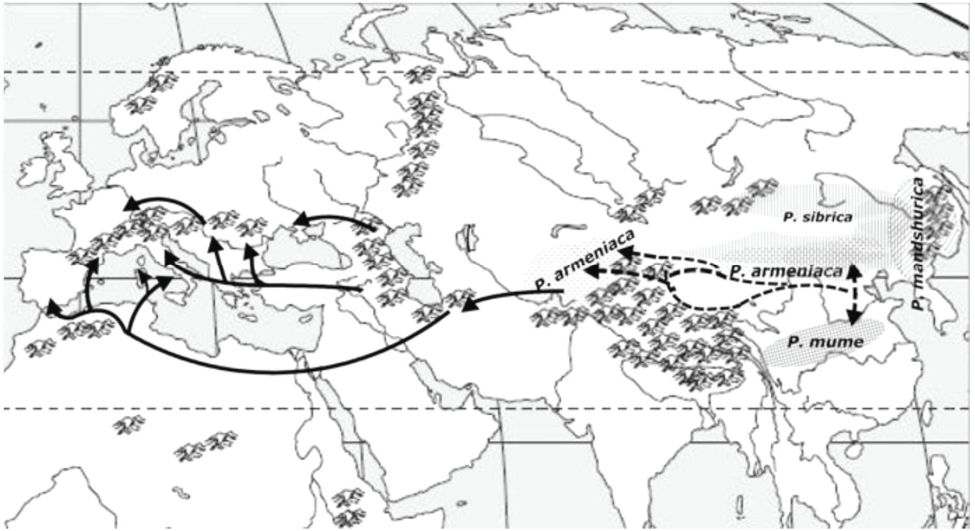
KAYISININ EKONOMİK İSTATİSTİKLERİ



1. TARİHÇE

Kayısı bitkisi *Rosaceae* familyasından *Prunoidea* alt familyası içerisinde bulunan *Prunus L.* Cinsinin *Prunophora* alt cinsine ait bir meyve türüdür. Dünyada yetiştiriciliği yapılan kayısı çeşitlerinin büyük çoğunluğu *Prunus armeniaca L (Armeniaca vulgaris Lam.)* türüne aittir (Bailey ve Hough, 1975).

Kayısı bitkisinin bilinen tarihinin M.Ö 2000’li yıllara kadar gittiği ve bu bitkinin orijininin Çin ve Keşmir bölgesi olduğu bilinmektedir (Vaviliov, 1951). Çin ve Keşmir bölgesinden, göçler, savaşlar ve kültürel değişimler eliyle Kafkasya, İran ve Anadolu’ya taşınan kayısı, bu süreçte geniş bir coğrafyaya adapte olmuştur. Bu taşınımında, özellikle Büyük İskender’in M.Ö. IV. yüzyılda Doğu’ya ilerleyişinin büyük katkısı olduğu ifade edilmektedir. Daha sonra Romalıların M.S. I – IV. yüzyıllardaki yayılcı anlayışı neticesinde, kayısının Avrupa’ya taşınmasına ve burada da yetiştirilmesine başlanmıştır. Kayısının, Avrupa’dan Afrika’nın kuzeyine ve Amerika ve Avustralya kıtasına taşınması ise XVII. yüzyıla denk gelmektedir (Resim 1 ve 2).



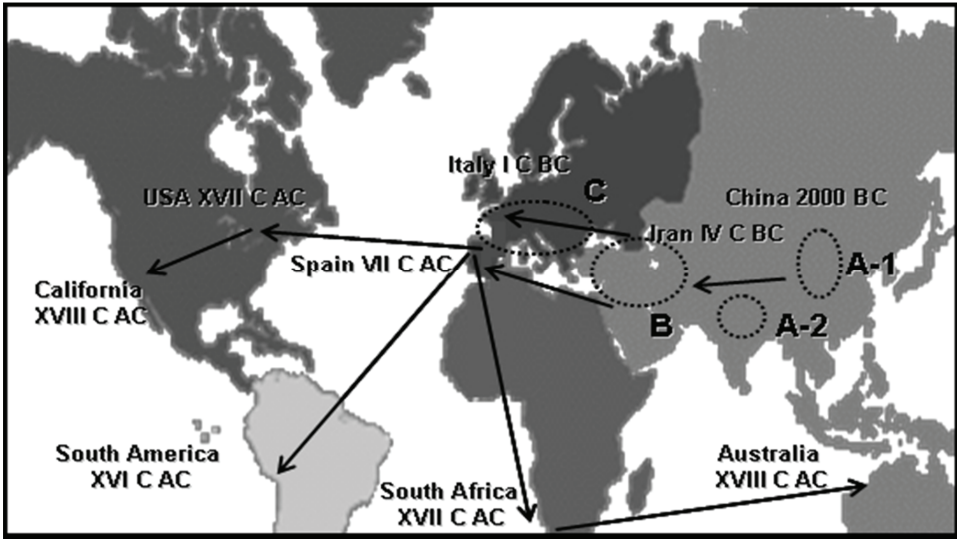
Resim 1. Kayısının Çin’den Avrupa’ya yayılma yolunu gösteren resim (Faust ve ark. 1998)



Günümüzde kayısı meyvesi, içerdiği mineraller ve besinler nedeniyle insan beslenmesine, sağlığa, ekonomiye ve diğer alanlara katkıları itibarıyla dünyanın her yerinde tüketilen bir ürün konumuna gelmiştir. Bu durum, birçok bölgede kayısının üretilmesine, yayılmasına ve ticaretinin yapılmasına yol açan bir gelişme olduğunu göstermekle birlikte günümüzde dünyanın en fazla kayısı üreten ülkesi Türkiye'dir.

Kayısının tüketimi taze, kurutulmuş, meyve suyu olarak, yan ürünlere dönüştürülerek veya diğer gıdalara eklenmek suretiyle gündelik yaşamın içinde bir beslenme alışkanlığı hâline gelmiştir.

Kayısının sadece meyvesi değil aynı zamanda çekirdeği kayısı piyasasının yan ürünlerinden biri olarak iç ve dış ticaretin unsurlarından biri hâline gelmiştir. Kayısı çekirdeği çerez sektörünün sevilen ve talep edilen ürünü olmanın yanı sıra kozmetik ve ilaç sektöründe de hammadde olarak kullanılmaktadır.

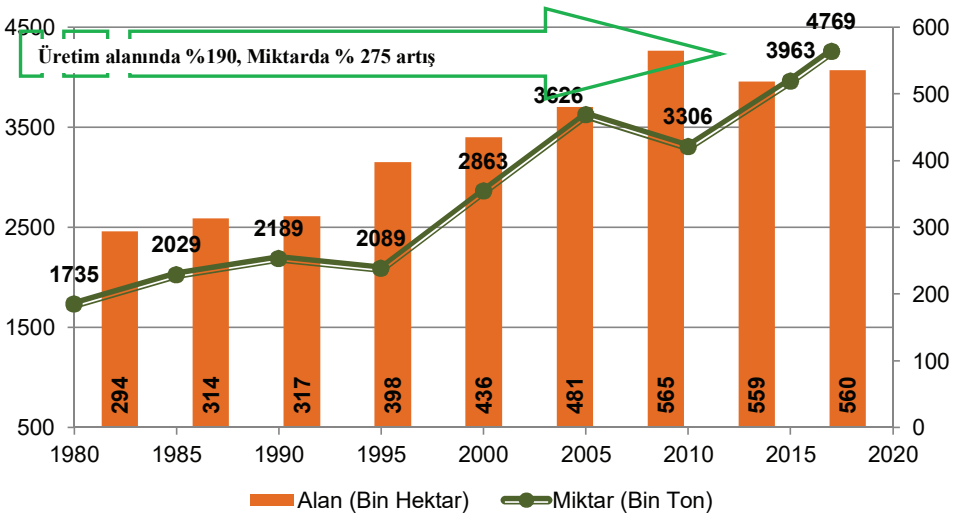


Resim 2. Kayısının ilk orijininin bugüne kadar yayıldığı alanı gösteren resim. (A-1) Çin ve (A-2) Keşmir bölgesi, kayısının yetiştiği ilk bölgeler olarak bilinmektedir. B Bölgesi Kafkasya, İran ve Anadolu'yu içerisine alan ve kayısının ikincil olarak adapte olduğu bölge, (C) bölgesi ise Avrupa'ya ve oradan dünyanın diğer bölgelerine yayılmasını göstermektedir (Kostina, 1969; Bailey ve Hough, 1975; Lichou ve Audubert, 1992).

2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YAŞ KAYISI ÜRETİMİ VE DIŞ TİCARETİ

Kayısı bitkisi diğer tarımsal ürünlerde olduğu gibi ekolojik şartlara ve özellikle iklim değişikliklerine karşı oldukça hassastır. İklim ve ekoloji nedeniyle oluşan hastalık ve zararlılar ile don, dolu, fırtına vb. riskler üretimi yüksek düzeyde etkilemektedir. Buradan hareketle sadece bir yıla ait verilerle üretim miktarlarını yorumlamak hatalı olacağından, bu çalışmada yer alan yorum, değerlendirme ve çıkarımlar, kayısı tarımının son 5 ya da 10 yılına ilişkin verilerinin ortalama veya toplam miktarları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

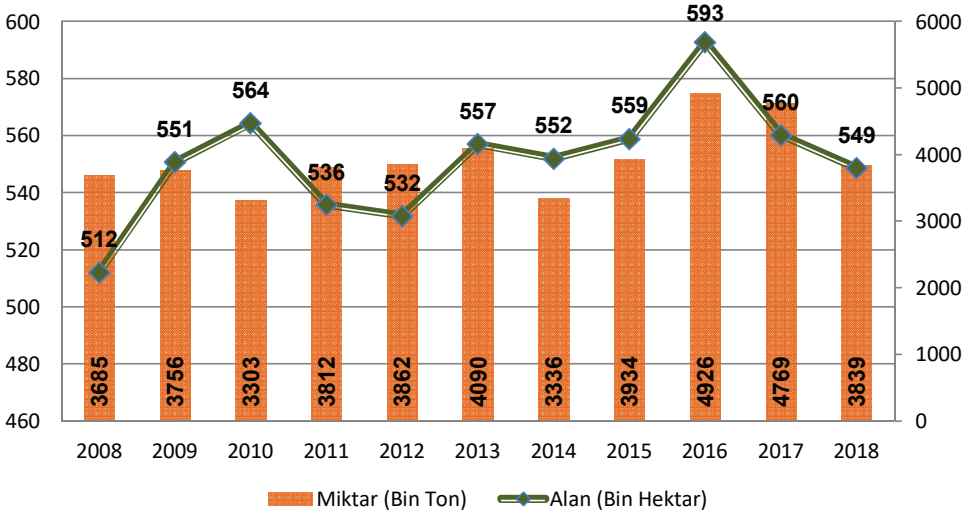
Dünyada geniş bir yayılım alanına sahip olan kayısı bitkisinin meyvesi, doğrudan yaş olarak sofralık veya kurutulmuş şekilde tüketilmektedir. Dünya genelinde 2017 yılı istatistiklerine göre, 69 ülkede kayısı tarımı yapılmaktadır. 1980 yılında 294 bin hektar alanda kayısı üretilmekte iken bugün %190'lık bir artış sağlanmış ve 560 bin hektar alana ulaşılmıştır. Üretim miktarı ise 1 milyon 735 bin tondan %275'lik bir artış ile 4 milyon 770 bin tona yükselmiştir. Bu veriler, her geçen gün kayısının alan ve miktar açısından artış trendine sahip olduğunu göstermektedir. 2018 yılında kayısı dikili arazinin 549 bin hektar, üretimin ise 3 milyon 838 bin ton olduğu FAO tarafından açıklanan son istatistiklerden anlaşılmaktadır.



Grafik 1. Dünyada uzun yıllar (1980-2017) kayısı üretim alanı ve yaş kayısı üretim miktarı (FAOSTAT, 2019)

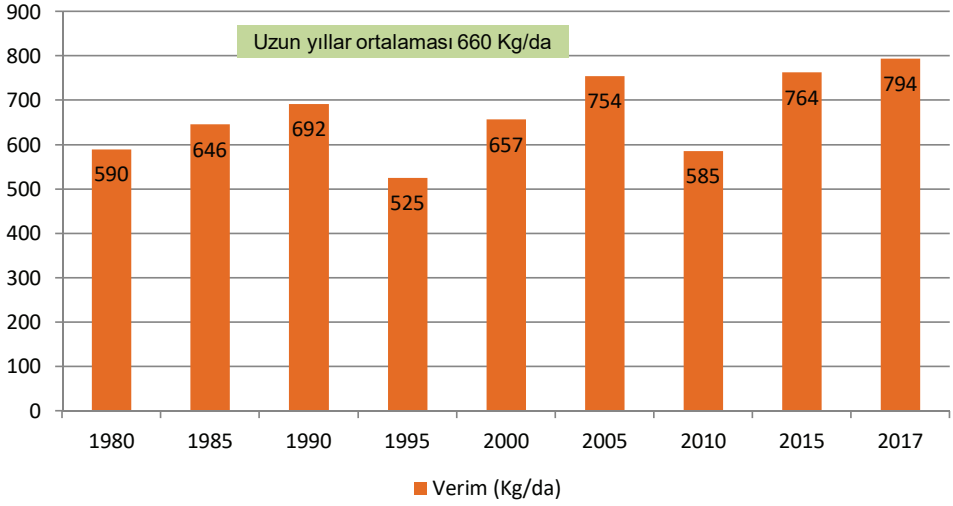


Dünyada kayısı dikili alanlar son yıllarda 500 bin hektar düzeylerine sabitlenmiştir. Üretim miktarı ise 4 milyon ton dolaylarında gerçekleşmektedir. Üretim miktarındaki kısmi dalgalanmalar, büyük ölçüde, belirli bölgelerde üretimi olumsuz etkileyen ekolojik ve iklimsel koşullardan kaynaklanmaktadır.



Grafik 2. Dünyada son yıllar kayısı üretim alanı ve yaş kayısı üretim miktarı (FAO STAT, 2020)

Üretim miktarındaki dalgalanmalar verimde de yıldan yıla farklılıklar oluşmasına neden olmaktadır. Uzun yıllar ortalamasına göre dünya kayısı verimi 660 kg/da'dır.



Grafik 3. Dünyada uzun yıllar (1980-2017) yaş kayısı verimi
(Araştırmacı tarafından hesaplanmıştır)

Dünya Tarım ve Gıda Örgütü (FAO)'dan temin edilen uzun yıllara ait istatistikler, Türkiye, Özbekistan, İran, Cezayir ve İtalya'nın kayısı tarımı konusunda ilk beş ülke olduğunu göstermektedir. Avrupa'nın önemli tarım ülkeleri olan Fransa ve İspanya ile Asya'dan Pakistan bu ülkeleri izlemektedir.

Türkiye'nin 40 yıl önce (1980 yılı) 44 bin hektar olan kayısı dikili alanı, her yıl istikrarlı bir artış izleyerek, bugün, 40 yıl öncesine oranla 3 kat artarak 126 bin hektara çıkmıştır. Dünyada en fazla kayısı dikili alanına sahip ülkelerden biri olan Özbekistan'da, 1980 yılında 12 bin hektar alanda kayısı dikili iken 2018 yılına gelindiğinde, bu alan 3,5 katlık bir artışla 39 bin hektara ulaşmıştır. Özbekistan'da, Türkiye'nin aksine, son dört yılda bir azalış olduğu da görülmektedir. İran, Özbekistan ve Cezayir'e ait FAO verileri incelendiğinde, dikili alanlar konusunda temkinli yaklaşmak gerektiği söylenebilir. Çünkü uzun yıl bitkisi olan ve yüksek bir yatırım ve tesis dönemi masrafları içeren kayısı bitkisi bağlamında, dikili arazi varlığının

Türkiye, dünya kayısı dikili alanının % 23'üne sahiptir.
Türkiye'yi % 8 ile Cezayir izlemektedir.



yıldan yıla bu kadar yüksek değişkenlik göstermesi agronomik olarak mümkün değildir. Örneğin, İnan'da 2015 yılında 52 bin hektar olan arazi miktarı 2018'de 39 bin hektara düşmüş görünmektedir. Bu tür verileri teyit edebilmek amacıyla online ortamda çokça tarama ve inceleme yapılmış, ancak başkaca bir kaynağa ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu sonuçlar, az gelişmiş ve ekonomik ve siyasi olarak istikrarsız görünüme sahip ülkelerde istatistik kayıtların sağlıklı tutulmadığı yönünde güçlü bir kanaat oluşmasına yol açmaktadır. Bu veriler ışığında, Türkiye'nin en fazla kayısı dikili araziye sahip olduğu görülmektedir. FAO tarafından paylaşılan verilerde de yıllar itibariyle değişikler yapıldığı görülmektedir.

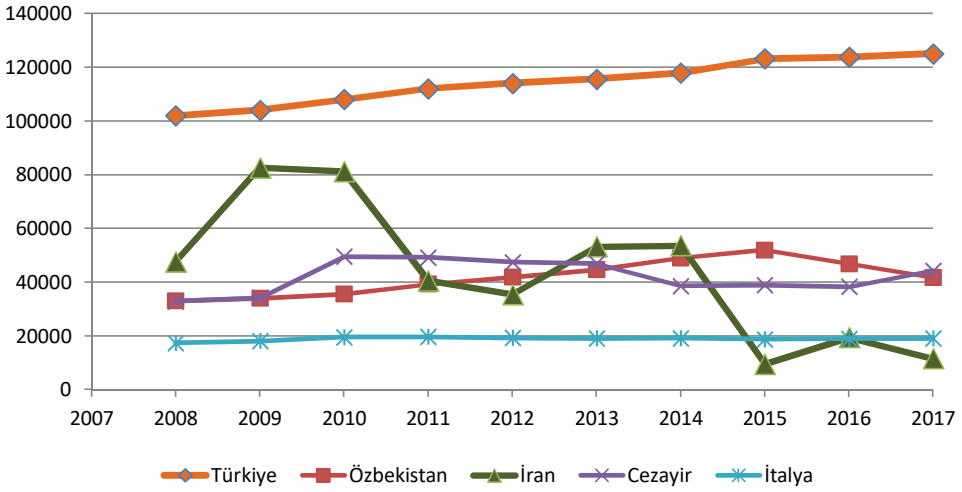
Tablo 1. Önemli kayısı üreticisi ülkelerin son on yılda kayısı dikili alanının değişimi (hektar)

	Türkiye	Özbekistan	İnan	Cezayir	İtalya
2008	102.029	33.000	47.631	32.849	17.370
2009	104.056	34.000	82.650	34.119	18.033
2010	108.053	35.500	81.290	49.495	19.543
2011	112.079	39.286	40.567	49.191	19.595
2012	114.052	41.804	35.461	47.376	19.186
2013	115.613	44.616	53.205	46.893	18.999
2014	117.907	48.948	53.624	38.590	19.093
2015	123.176	51.902	54.500	38.857	18.718
2016	123.805	46.822	44.885	38.239	18.917
2017	125.049	41.711	54.666	44.307	18.983
2018	125.756	38.694	57.977	35.500	17.809
Dünya'ya oranı	22,92	7,05	10,57	6,47	3,25

Kaynak: FAOSTAT, 2019.

Dünya yaş kayısı üretiminde de dikili alanda olduğu gibi Türkiye ilk sırada yer almaktadır.

Tarımsal üretimin ekoloji, iklim, politika değişkenleri vb. nedenlerle sürekli dalgalanma ve risklere maruz kalması nedeniyle üretim verilerinin son yıl istatistikleri ile yorumlanması yanlış sonuçlara götürecektir.



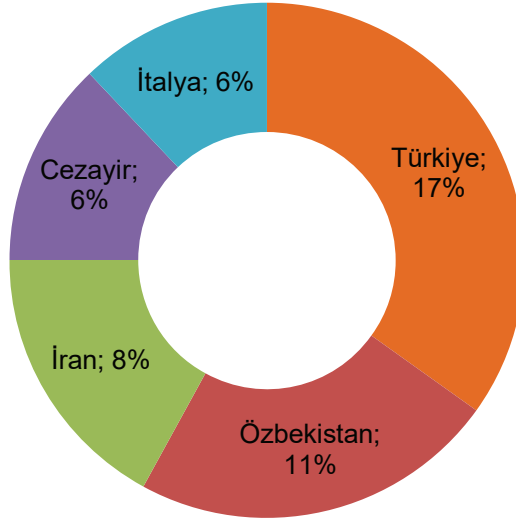
Grafik 4. Önemli kayısı üreticisi ülkelerin son on yılda kayısı dikili alanının değişimi (hektar)

Örneğin 2014 yılında yaşanan şiddetli ilkbahar donları nedeniyle Türkiye'nin kayısı üretimi dramatik bir düşüş yaşamıştır. Bu nedenle tarımsal üretime ait verilerin uzun yıllara ait tanımlayıcı istatistiklerle izah edilmesi gerekir.

Aşağıdaki Tablo 2'de önemli kayısı üreticisi ülkelerin 10 yıllık yaş kayısı üretim oranları verilmiştir. Türkiye'nin üretim miktarı yıldan yıla değişmekle birlikte on yıllık toplam üretim dikkate alındığında dünya kayısı üretiminin %17'sini karşıladığı görülmektedir. 1995 yılında 250 bin ton kayısı üreten Türkiye bugün 1 milyon ton üreterek üretimini yaklaşık 4 kat arttırmış iken, aynı yıllar için İran'ın üretimi 210 bin ton olarak sabit kalmış, Özbekistan'ın ise 55 bin tondan 530 bin tona çıkararak yaklaşık 10 katlık bir artış gerçekleştirmiştir. Uzun yıl verilerinden hareketle kayısı dikili arazi ve üretim miktarı açısından İran ve Özbekistan arasında bir yer değişimi olduğu görülmektedir. 2008 yılında İran dünya kayısının %12'sini üretirken Özbekistan %7'sini, bugün İran %8'ini Özbekistan %11'ini üretmektedir. Aynı dönemlerde Türkiye'nin payı %19'dan %21'e çıkmıştır.

Türkiye, son on yılda dünyada üretilen toplam kayısının %17'sini üreterek ilk sırada yer almıştır. Türkiye'yi %11'lik pay ile Özbekistan izlemektedir.





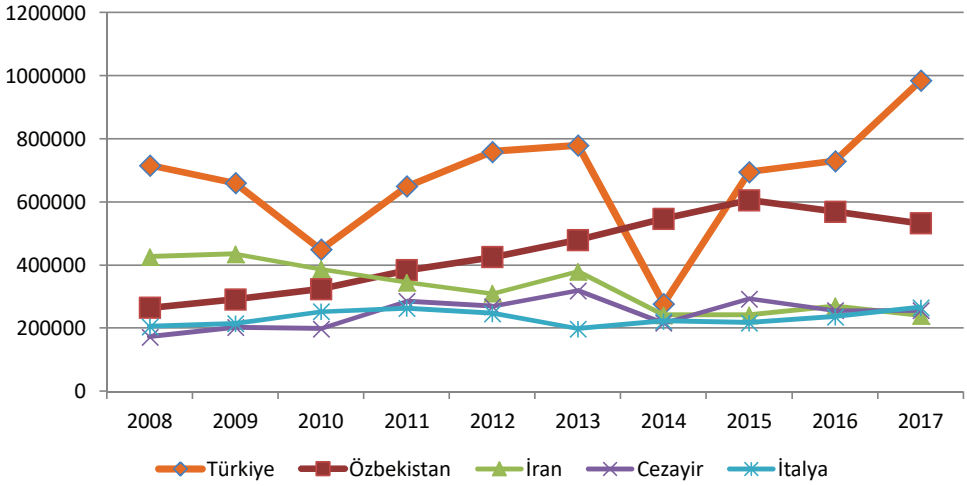
Grafik 5. Son on yıllık toplam kayısı miktarının ülkelere göre dağılımı (FAOSTAT, 2019)

Özbekistan dikili arazi bakımından üçüncü sırada olmasına karşın üretim miktarı bakımından ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 2. Önemli kayısı üreticisi ülkelerin son on yılda üretim miktarlarının değişimi (Ton)

	Türkiye	Özb.	İran	Cezayir	İtalya	Dünya	TR/ Dünya	Özb./ Dünya	İran/ Dünya
2008	716.415	265.000	426.637	172.409	205.493	3.685.150	19,44	7,19	11,58
2009	660.894	292.000	435.111	202.876	215.121	3.756.435	17,59	7,77	11,58
2010	450.000	325.000	388.049	198.467	252.892	3.305.641	13,61	9,83	11,74
2011	650.000	384.079	345.801	285.897	263.132	3.818.547	17,02	10,06	9,06
2012	760.000	426.000	309.908	269.308	247.146	3.867.496	19,65	11,01	8,01
2013	780.000	480.000	380.032	319.784	198.290	4.097.246	19,04	11,72	9,28
2014	278.210	547.000	241.569	216.941	222.690	3.343.441	8,32	16,36	7,23
2015	696.100	606.000	252.000	293.486	217.569	3.934.400	17,69	15,40	6,41
2016	730.000	569.820	239.712	256.771	237.021	4.925.675	14,82	11,57	4,87
2017	985.000	532.565	330.553	256.890	266.372	4.768.977	20,65	11,17	6,93
Ortalama	670.662	442746	334.937	247.283	232.573	3.950.301			

Kaynak: FAOSTAT, 2019.

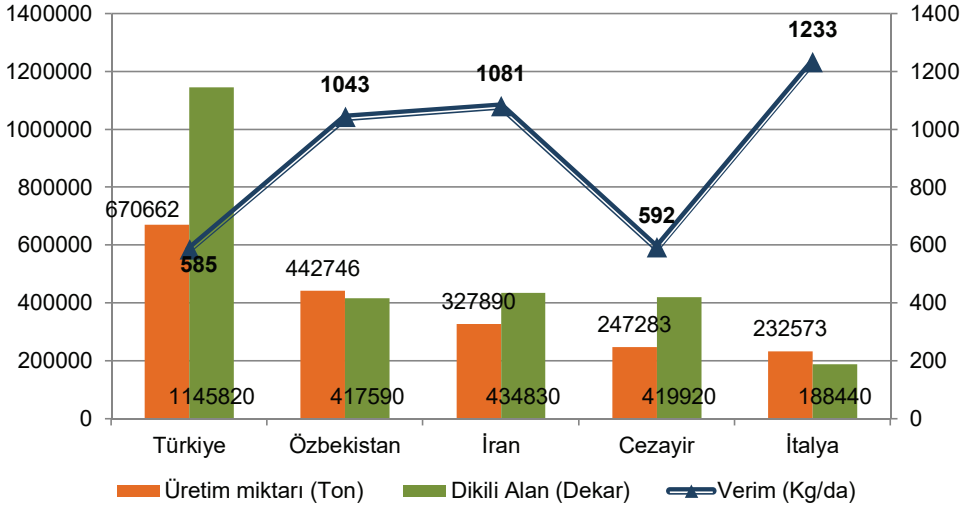


Grafik 6. Önemli kayısı üreticisi ülkelerin son on yılda üretim miktarlarının değişimi (Ton) (FAOSTAT, 2019)

Son on yıllık ortalama istatistikler dikkate alındığında ise Türkiye dikili alan ve üretim miktarı bakımından dünyada ilk sırada yer almasına karşın **verim miktarları** açısından İtalya'nın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Verimlilik açısından Türkiye ve Cezayir 5 ülke içerisinde en kötü durumda olan iki ülkedir. Cezayir, İran ve Özbekistan'a ait istatistiklerin güvenilirliği sorunu nedeniyle yorum yapmakta ihtiyatlı davranılmalıdır. Ancak İtalya gibi gelişmiş bir ülke ile kıyaslandığında, İtalya ile Türkiye arasında neredeyse iki katlık bir verimlilik farkı ortaya çıkmaktadır. Bu durum kayısı çiftçisinin, kaynak kullanımında etkin olamaması, tarımsal pratiklerde bilinçsiz davranış sergileme ve arazi ölçeğinin düşük olması ile izah edilebilir.

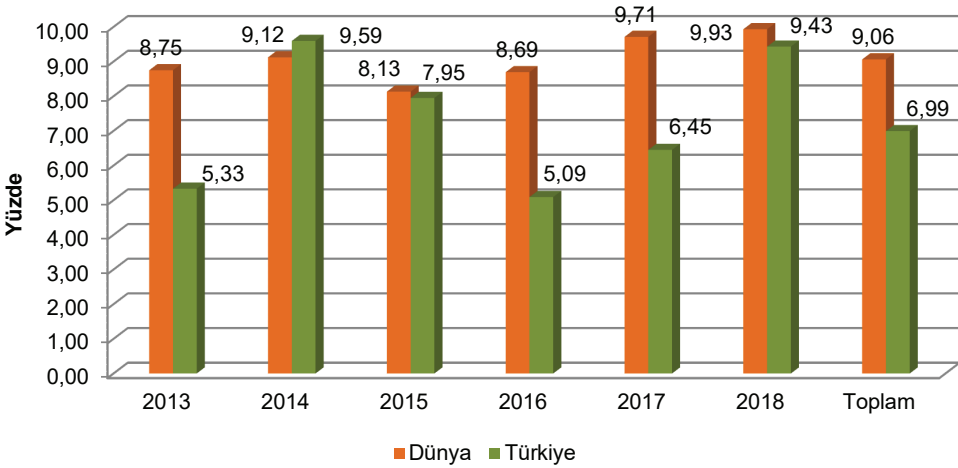


Son on yıllık ortalama değerler



Grafik 7. Önemli kayısı üreticisi ülkelerin son on yıl istatistiklerinin ortalama değişimi (FAOSTAT, 2019)

Dünya genelinde üretilen toplam kayısının yaklaşık %9'u, Türkiye'de ise yaklaşık %7'si yaş (sofralık) olarak ihraç edilmektedir. Sayısal veriler, dünyada yaş kayısı dış ticaretinin gelişmediğini göstermektedir. Bu durumun, yaş (sofralık) kayısının muhafaza ve nakliye problemlerine bağlı olarak oluştuğu bilinmektedir.



Grafik 8. Yaş kayısı ihracatının toplam üretim içerisindeki payı (%)

Dünyada yılda toplam 4 milyon ton dolayındaki üretimin 350 bin tonuna yakını yaş olarak ihraç edilmekte ve bu işlemle 400 milyon dolara yakın yaş kayısı ihracat değeri oluşturulmaktadır. Yaş kayısı ihracatında en fazla payı alan 5 ülke, sırasıyla İspanya, Türkiye, Fransa, Özbekistan, İtalya ve Yunanistan'dır.

Tablo 3. Dünya yaş kayısı ihracatında önemli ülkeler (ton ve bin dolar)

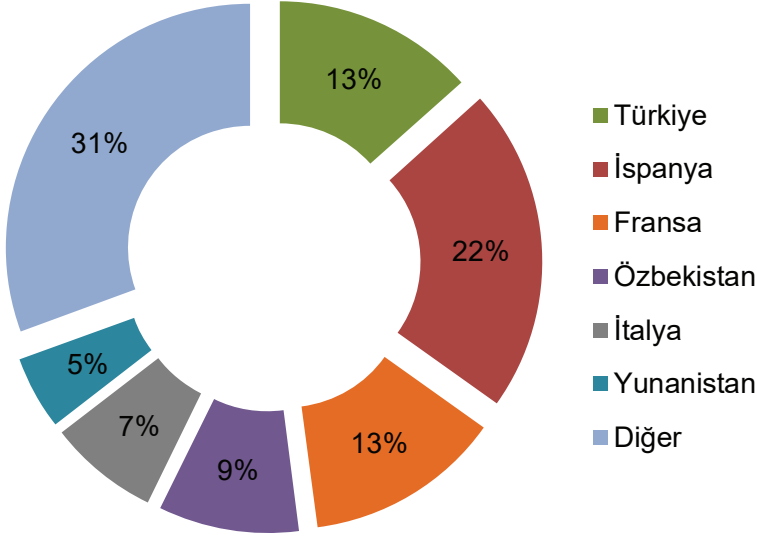
	Türkiye	İspanya	Fransa	Özbekistan	İtalya	Yunanistan	Diğer	Dünya
TON								
2013	41.543	6.1793	45.304	58.260	15.643	15.945	158.070	358.474
2014	26.692	56.491	63.364	26.879	25.326	16.948	99.646	304.964
2015	55.337	79.835	52.539	5.485	24.597	10.014	118.535	322.225
2016	37.166	79.318	42.174	49.459	24.724	16.190	82.342	327.363
2017*	63.539	88.996	56.039	22.857	44.580	24.690	118.909	413.472
2018*	70.734	109.017	28.273	42.975	26.502	23.924	97.793	389.370
Toplam	295.011	475.450	287.693	205.915	161.372	107.711	675.295	2.115.868
BİN DOLAR								
2013	42.391	122.861	111.845	54.277	22.029	36.889	148.029	538.374
2014	27.420	108.769	118.961	24.269	21.452	45.207	127.518	473.596
2015	39.236	127.110	94.889	9.895	11.683	42.067	109.602	434.482
2016	24.310	126.486	84.458	26.345	15.636	40.943	104.159	422.337
2017*	44.193	122.763	83.802	20.544	16.522	56.298	122.946	467.068
2018*	41.014	167.581	50.219	47.007	21.425	42.246	93.772	463.264
Toplam	218.564	775.570	544.174	182.337	108.747	263.650	706.026	2.799.121

* International Trade Center (ITC), 2019.

Ekoloji ve iklim şartları nedeniyle yaşanan dalgalanmaların etkisiyle üretim rekoltesine bağlı ihracat verilerinin yanlış yorumlanmaması için son 5 yılın toplam ihracat miktarları alınarak analiz yapılmıştır.

Buna göre dünya yaş kayısı ihracat miktarının %22'sini İspanya, %13'ünü Türkiye, %13'ünü Fransa, %9'unu Özbekistan, %7'sini İtalya ve %5'ini Yunanistan gerçekleştirmektedir.

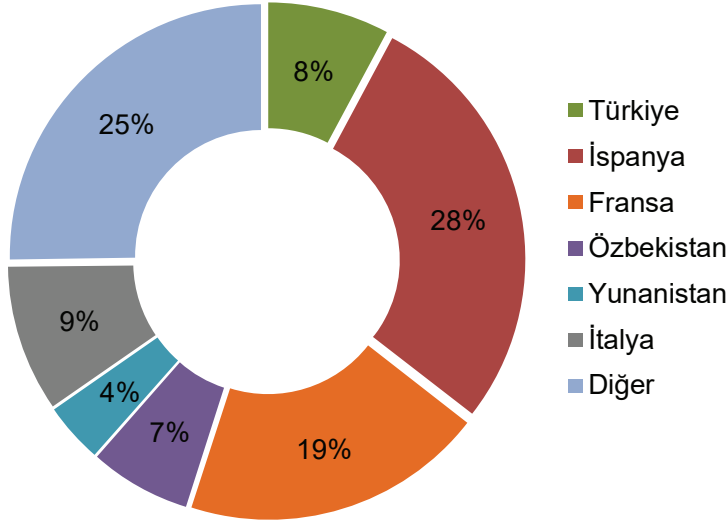




Grafik 9. Dünya yaş kayısı ihracat miktarına göre ülkelerin payları

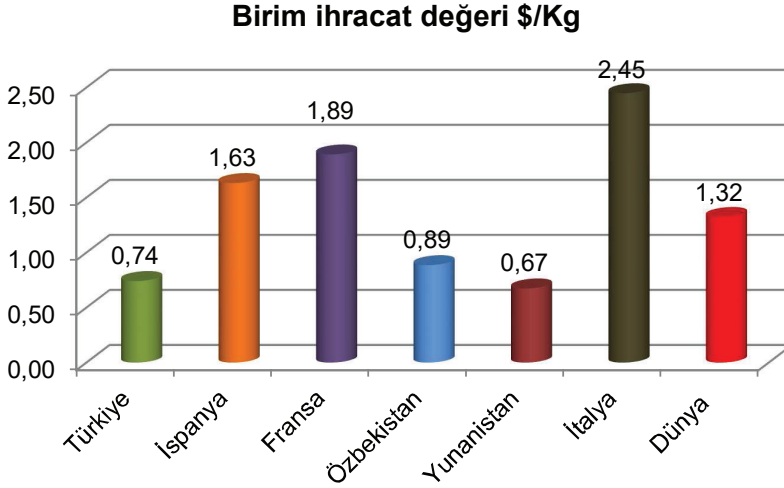
İhracat miktarı olarak dünya yaş kayısının %22'sini karşılayan İspanya, ihracat değerinin %28'ini almaktadır. Buna karşın ihracat miktarının %13'ünü sağlayan Türkiye, karşılığında ihracat değerinin ancak %8'ini alabilmektedir. Yine İtalya ve Fransa miktara oranla ihracat değerinden daha yüksek pay almaktadırlar. Bu, Türkiye'nin birim ihracat fiyatının ne kadar düşük olduğunu da göstermektedir. İhracat fiyatının ortaya çıkmasında, hangi ülke ile ticaret yapıldığı ve o ülkenin satın alma gücü paritesi ile ekonomik düzeyinin önemli olduğu unutulmamalıdır. Yani gelişmiş ülkelere yapılan ihracattan daha yüksek değer üretilirken, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelere yapılan ihracatta üretilen değer daha düşüktür.

İhracat fiyatı, ticaret partneri ülkenin gelişmişlik düzeyi, satın alma gücü paritesi ile o dönemdeki konjonktürün etkisiyle oluşmaktadır.



Grafik 10. Dünya yaş kayısı ihracat değerine göre ülkelerin payları

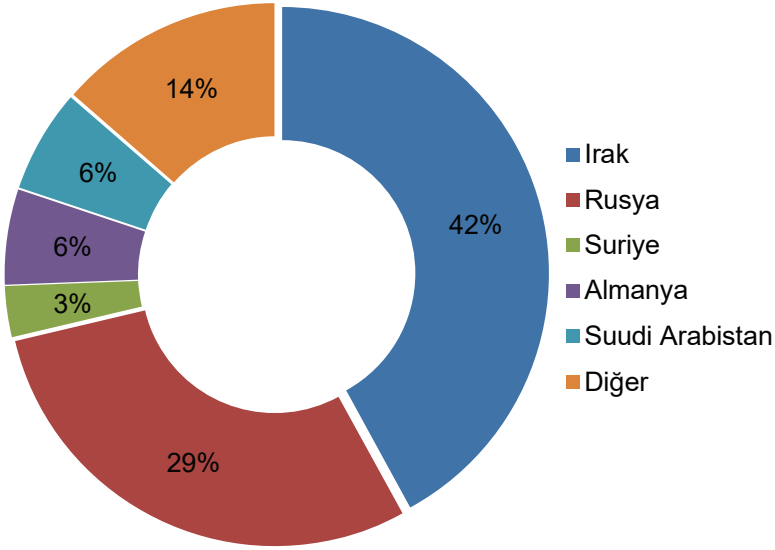
Son 5 yıl ortalamasına göre Türkiye'nin yaş kayısı ihracatında bir kilogram kayısı için 0,74 \$'lık bir fiyat ortaya çıkmaktadır. Buna karşın İtalya için birim fiyat 2,45 \$, İspanya için 1,63 \$, Fransa için 1,89 \$'dır.



Grafik 11. Dünya yaş kayısı ihracat birim ihraç fiyatı



Türkiye'nin yaş kayısı ihraç ettiği ülkeler incelendiğinde ihracatın %40'tan fazlasının Irak'a, %30'unun ise Rusya'ya yapıldığı görülmektedir. Bu ülkeleri, Suudi Arabistan izlemektedir. İhracat yaptığımız ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi ihraç fiyatlarımızın düşüklüğünün nedenini de göstermektedir.



Grafik 12. Türkiye'nin yaş kayısı ihracatı yaptığı ülkelerin payı

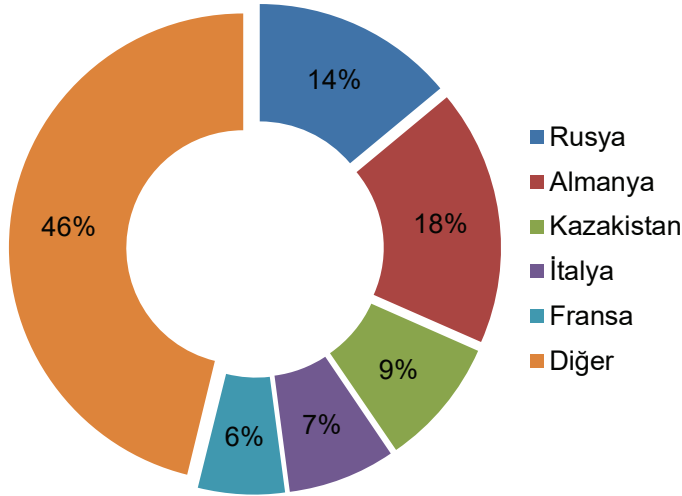
Uzun yıllara ilişkin veriler incelendiğinde dünya genelinde yaş kayısı ithal eden ülkeler arasında ilk sırayı Almanya alırken, Almanya'yı Rusya, Kazakistan, İtalya ve Fransa izlemektedir. Fransa ve İtalya hem ihracatçı hem de ithalatçı ülkeler arasında bulunmaktadır.

Tablo 4. Dünya yaş kayısı ithalatında önemli ülkeler (ton ve bin dolar)

	Rusya	Almanya	Kazakistan	İtalya	Fransa	Diğer	Dünya
TON							
2013	68.259	56.680	57.887	26.342	21.007	114.010	344.185
2014	36.799	59.928	37.447	28.116	17.393	129.927	309.610
2015	43.203	59.321	7.965	32.204	20.321	147.324	310.338
2016	32.736	56.842	32.370	22.890	20.362	145.231	310.431
2017*	51.667	69.999	15.457	21.971	20.880	220.658	400.632
2018*	52.999	59.164	30.102	20.101	22.283	187.131	371.780
Toplam	285.663	361.934	181.228	151.624	122.246	944.281	2.046.976
	BİN DOLAR						
2013	70.859	133.307	52.668	46.596	44.055	222.054	569.539
2014	45.232	122.377	33.571	41.223	35.184	239.149	516.736
2015	36.344	109.088	12.879	43.516	36.011	216.792	454.630
2016	18.342	109.246	18.891	30.870	36.251	215.734	429.334
2017*	44.747	109.061	13.889	21.180	30.990	251.463	471.330
2018*	42.014	109.552	30.685	23.456	35.422	234.267	475.396
Toplam	257.538	692.631	162.583	206.841	217.913	1.379.459	2.916.965

* International Trade Center (ITC), 2019.

Dünya yaş kayısı ithalatının %18'ini Almanya, %14'ünü Rusya ve %9'unu Kazakistan yapmaktadır.



Grafik 13. Dünyanın en önemli yaş kayısı ithalatçısı ülkeleri (ton)



Türkiye, dünyada en fazla kayısı ağacı bulunan ülke olma özelliğine sahiptir. Türkiye ölçeğinde ise Malatya %45'lik oranla en fazla kayısı ağacı ve üretim miktarına sahip olmakla, bu alanda lider il olma özellik ve kapasitesini elinde tutmaktadır. Ağaç sayısı bakımından Malatya'yı; Kahramanmaraş, Mersin ve Elazığ izlemektedir.

Malatya'yı kayısı yetişebilen diğer illerden ayıran bir diğer özellik de kayısı bitkisinin, illerin coğrafik olarak her yöresinde yetişmemesine rağmen, Malatya coğrafyasının büyük bölümünde yetişiyor olmasıdır. Kayısı Malatya coğrafyasının hemen her yerinde yetişebilirken Kahramanmaraş'ın Elbistan, Elazığ'ın Baskil ve Mersin'in Mut ilçesi ile Iğdır ovasında özgün dikiliş alanına sahiptir.

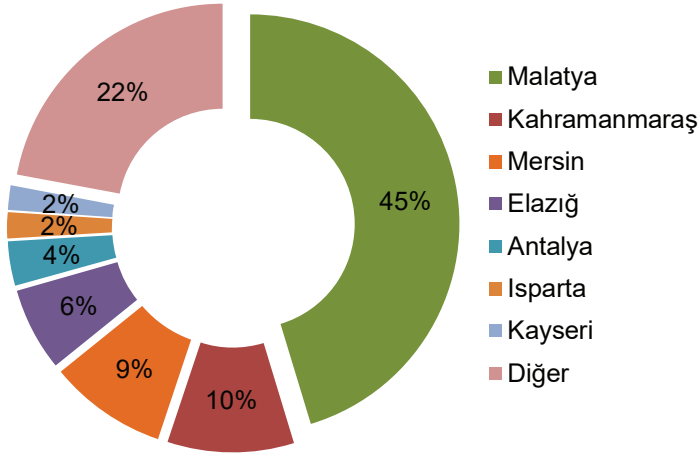
Türkiye'de toplam 125 bin hektar arazi kayısı bitkisi ile kaplı durumdadır. Bu alandaki varlık büyüklüğü, 2018 yılı itibariyle 16 milyon 687 bin kayısı ağacına ulaşmıştır.

Tablo 5. Türkiye'de kayısı ağacına en fazla sahip iller (bin ağaç)

	Malatya	K.Maraş	Mersin	Elazığ	Antalya	Isparta	Kayseri	Diğer	Türkiye
2009	6.889	1.004	1.058	940	203	238	294	2.863	13.490
2010	6.912	997	1.198	970	199	256	286	2.952	13.770
2011	6.972	997	1.143	987	203	287	285	2.987	13.860
2012	7.068	1.001	1.224	988	208	324	300	3.020	14.134
2013	7.135	1.183	1.232	992	219	331	309	3.052	14.453
2014	7.287	1.179	1.330	1.067	496	348	309	2.989	15.005
2015	7.475	1.169	1.371	1.062	531	366	310	3.119	15.403
2016	7.558	1.168	1.425	1.073	563	381	315	3.103	15.586
2017	7.687	1.165	1.449	1.080	576	405	319	3.269	15.949
2018	7.627	1.646	1.536	1.080	577	344	320	3.707	16.837
Türkiye Payı	45,30	9,77	9,13	6,42	3,43	2,04	1,90	22,02	100,00

Kaynak: TÜİK, 2019a.

Türkiye'nin kayısı ağacı varlığının %45'i Malatya ilinde, %10'u Kahramanmaraş'ta, %9'u Mersin'de ve %6'sı Elazığ'dadır.



Grafik 14. En fazla kayısı ağacına sahip iller

Kayısı üretimi son yıllarda ağaç sayısı ve dikili arazi miktarındaki artışa bağlı olarak yükselme eğilimindedir. Özellikle son on yıllık değişim dikkate alındığında, nispeten daha sıcak olan yörelerde kayısı arazisi büyüklüğünde artış görülmektedir. Kısmen seralarda da erkenci olarak üretilmeye başlanan ve yaş tüketime konu olan çeşitlerin erken dönemde piyasaya arz edilerek yüksek fiyattan satılması neticesinde ortaya çıkan yüksek kazançlar, sıcak bölgelerdeki üreticileri kayısı tarımına yönlendirmektedir. Hatay ilinde 2009 yılına göre, günümüzde kayısı ağacı sayısında iki buçuk katlık, Antalya ilinde iki katlık, Nevşehir ve Iğdır illerinde bir katlık artış gerçekleşmiştir.

Son on yılda ülkemizin belirli bölgelerinde erkenci çeşitlerin yetiştirilmesinde yüksek artışlar meydana gelmiştir.

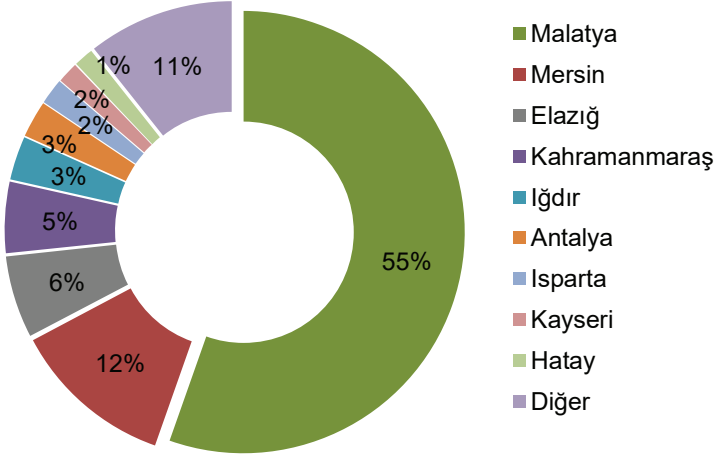
Tablo 6. Türkiye'de son on yılda kayısı ağacı sayısı en fazla artan iller (adet)

	2009	2018	Değişim (2009=100)
Hatay	198.373	673.675	239,60
Antalya	203.120	577.019	184,08
Nevşehir	128.580	255.405	98,64
Iğdır	134.010	256.540	91,43

Kaynak: TÜİK, 2019a.



Türkiye’de kayısının %55’lik kısmı Malatya’da, %12’lik kısmı Mersin’de, %6’lık kısmı Elazığ’da ve %5’lik kısmı Kahramanmaraş’ta üretilmektedir.



Grafik 15. En fazla yaş kayısı üretimine sahip iller

İklimin iyi seyrettiği yıllarda rekoltenin yüksek, diğer yıllarda düşük gerçekleştiği Tablo 7’den de görülmektedir. Son on yıllık veriler incelendiğinde Malatya’da en yüksek üretim 673 bin ton ile 2017 yılında, en düşük üretim 2014 yılında 39 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Malatya ili ve Türkiye’nin birçok bölgesinde 2014 yılında meydana gelen şiddetli don nedeniyle kayısı üretimi yok denecek kadar az gerçekleşmiştir. En yüksek sıçramayı Hatay ili 2018 yılı verisi ile gerçekleştirmiştir.

Tablo 7. Türkiye’de en fazla kayısı üretilen iller (bin ton)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	On yıl ortalaması	Türkiye payı
Malatya	340	221	410	510	412	39	336	381	673	401	372	55,42
Mersin	49	56	52	47	94	112	108	104	87	89	80	11,90
Elazığ	68	30	34	39	40	11	18	59	53	52	40	6,01
K.Maraş	60	15	15	13	79	1	80	33	26	30	35	5,21
İğdır	18	9	12	18	20	0	38	31	31	36	21	3,18
Antalya	15	14	19	16	16	27	21	21	18	14	18	2,70
Isparta	14	11	14	17	17	12	4	15	13	9	13	1,87
Kayseri	13	16	11	14	13	1	4	11	13	9	11	1,57
Hatay	8	7	8	8	9	7	7	6	8	33	10	1,47
Diğer	78	70	76	80	81	60	64	69	64	76	72	10,67
Türkiye	661	450	650	760	780	270	680	730	985	750	672	100,00

Kaynak: TÜİK, 2019a.

3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE KURU KAYISI ÜRETİMİ VE DIŞ TİCARETİ

Taze kayısıda muhafaza süresinin kısalığından dolayı bozulmalar meydana gelmekte ve bu durum besin kayıplarına yol açmaktadır. Besin değerinin uzun süre korunabilmesi için kayısı; kurutularak, dondurularak, konserveye, pulpa, nektara, konsantreye, jöleye, reçele, marmelata, turşuya (yeşil kayısı-çağala), pestile işlenerek, krema ve şekerleme formülasyonlarına katılarak değerlendirilmektedir. Kayısı için en fazla tercih edilen ve en uygun olan muhafaza yöntemi kurutmadır (Karataş, 2014).

Kayısı, muhafaza süresinin kısa olması nedeniyle farklı teknikler kullanılarak kurutulabilen ve böylece muhafaza süresi uzatılabilen bir meyvedir. Ürün rekoltesi, yaş olarak tüketilebilecek miktardan fazla gerçekleştiğinde, kurutulabilmesi ve kuru kayısı olarak tüketilebilmesi kayısının önemli avantajlarından biridir.



Resim 3. Kükürtleme yapılmadan güneşte kurutmayı gösteren fotoğraf

Kurutma, en ucuz muhafaza tekniği olmasının yanı sıra diğer muhafaza yöntemlerine göre daha az işçilik ve ekipman gerektirmektedir. Kurutma işlemi için birçok yöntem geliştirilmiştir. Kayısı kurutmada kükürtlemeden güneşte kurutma, kükürtleyerek güneşte kurutma, sıcak havada kurutma, dondurarak kurutma, mikrodalga kurutma, infrared kurutma gibi yöntemler uygulanmaktadır (Özenir 2009). Malatya yöresinde kayısı kurutmada kullanılan en yaygın metotlar, *kükürtlemeden güneşte kurutma* ile *kükürtleyerek güneşte kurutma*dır.

Kükürtleyerek güneşte kurutma işlemi için önce kayısılar kerevetlere ya da kasalara yerleştirilerek iklim odasına konur. Burada kükürtleme işlemi gerçekleştirilir ve sonrasında iklim odasından çıkarılarak güneşte kurutulur.



Resim 4. İslim Odası



Resim 5. Kerevetlere yerleştirilmiş kayısı

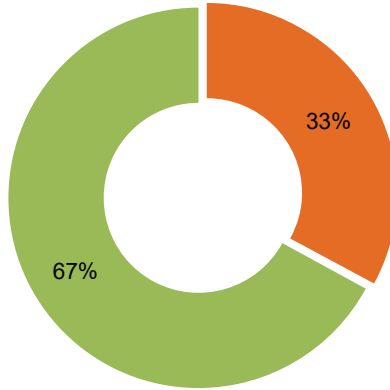


Resim 6. Kayısının kükürtleme işleminden sonra güneşte kurutulmasını gösteren fotoğraf

Kurutmalık çeşitlerin en önemli özelliği suda çözünür kuru madde miktarının yüksek olmasıdır ve bu değer %24-28 arasında değişmektedir. Sofralık çeşitlerde ise bu değerler daha düşük düzeydedir (Gülcan vd. 2001).

Dünya kuru kayısı üretimine ilişkin istatistiki bilgilere erişim, ulusal ve uluslararası istatistik yayımlayan kurumlarda verilerin ya hiç olmayışı ya da kısıtlı oluşu nedeniyle oldukça sorunludur. FAO ve ITC gibi kurumlarda üretime ilişkin veriler bulunmamaktadır. Üretim verilerinin son yıllarına ait olanlar sadece INC (www.nutfruit.org) 'de yayınlanmaktadır. Buralardan temin edilen verilere göre Özbekistan, Afganistan gibi ülkelerde 2015 yılından önce, sanki hiç kuru kayısı üretimi yokmuş ya da çok düşük düzeydeymiş gibi anlaşılmaktadır. Birçok literatürde Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan gibi ülkelerde kuru kayısı üretiminin uzun yıllardan beri yapıldığının ortaya konulmasına karşılık, istatistiksel kayıt tutmama, bilgi paylaşımında dış dünyaya kapalılık gibi nedenlerle bu ülkelerin kuru kayısı üretim düzeyinin yeterince anlaşılmasına engel olduğu görülmektedir. Son yıllarda yayınlanan istatistikler bu sorunun belirli bir düzeyde aşılmasına yardımcı olmaktadır.

Dünya'nın birçok bölgesinde kayısı yetiştirilmekte ve yıllık 4 milyon tonluk bir üretim söz konusu iken üretilen miktarın önemli bir bölümü yaş olarak iç tüketim ihtiyacını karşılamakta, yaklaşık %10'u yaş olarak ihraç edilmekte ve geri kalan kısmı kurutularak tüketime yönlendirilmektedir.



Grafik 16. Dünyada yaş ve kuru kayısı payları (%)

* Araştırmacılar tarafından yapılan tahmini hesaplamadır.



Uzun yıllar ortalamasına göre dünya kuru kayısı üretimi 175 bin ton dolayındadır. Türkiye ve önemli kuru kayısı üretici ülkelerinin yaş kayısı / kuru kayısı randımanı ortalama 7 kg olarak baz alındığında yaklaşık 4 milyon ton yaş kayısının 1 milyon 300 bin tonu kurutulmaktadır. Buna göre %67'si yaş olarak (yaklaşık 2.65 milyon ton), %33'ü (1.3 milyon ton) kurutulmuş şekilde ticarete konu olmaktadır.

Dünyada 2018 yılında gerçekleşen kuru kayısı üretim miktarı 187 bin tondur. Kuru kayısı üretiminde de yaş kayısı rekoltesine bağlı olarak yıldan yıla dalgalanmalar gerçekleşmektedir.

Dünyanın en büyük kuru kayısı üretici ülkesi Türkiye'dir. Uzun yıllar toplamı (veya ortalaması) dikkate alındığında Türkiye, dünya kuru kayısının %60'ına yakını üretmektedir. İklim ve ekolojiye bağlı olarak bu oran kimi yıllarda %80'e kadar ulaşmaktadır. Türkiye'den sonra en fazla kuru kayısı üreten ülke İran'dır. Sadece son yıllara ait verileri elde bulunan Özbekistan ise kuru kayısı üretiminin %5'ini, Çin ise %3'ünü gerçekleştirmektedir. Dünyanın uzun yıllar ortalaması dikkate alındığında Özbekistan'ın eskiden beri bugünkü üretimine yakın miktarlarda üretim gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Dünya kuru kayısı üretiminde olması gereken en önemli ülkelerden ikisi Tacikistan ve Kırgızistan iken, bu ülkelere ait istatistikî bilgi eksikliği nedeniyle tablolarda gösterilememiştir.

Türkiye'de; 3 - 5 kg yaş kayısından 1 kg, İran'da 8-10 kg'dan 1 kg Özbekistan'da İran'dan düşük elde edildiği tahmin edilmektedir.

Orta Asya ülkelerinde kayısı genetik kaynakları üzerine bilimsel araştırmalar yürüten bilim insanlarının önde gelenlerinden Kostina (1936, 1941, 1964, 1970, 1978), Mirzaev (2000), Mirzaev ve Kuznetsov (1984), Zaurov vd. (2013), bölgede altı ekocoğrafik alt bölgede kayısı yetiştirdiğini ve Ferghana ile Zarafshan alt bölgelerinin hem miktar hem de gen kaynağı bakımından en zenginleri olduğunu ifade etmektedirler. Orta Asya'da kuru kayısı için uygun gen kaynaklarının ise neredeyse tamamının Ferghana alt bölgesinde olduğu, sayılan bilim insanlarının çalışmalarından anlaşılmaktadır. Ferghana bölgesinde kayısı varlığı tüm orta Asya'nın %65'ine karşılık gelmektedir (Mirzaev, 2000). Ferghana alt bölgesindeki kayısıların etli, şeker oranı yüksek ve asit oranı düşük olduğundan %95'i kurutulmaktadır (Mirzaev, 2000). Bölgedeki kurutulmuş kayısı çeşitlerinin en önemlileri Gulistan, Isfarak, Kandak, Hurmai, Marsandjali, Supkhani, Babai

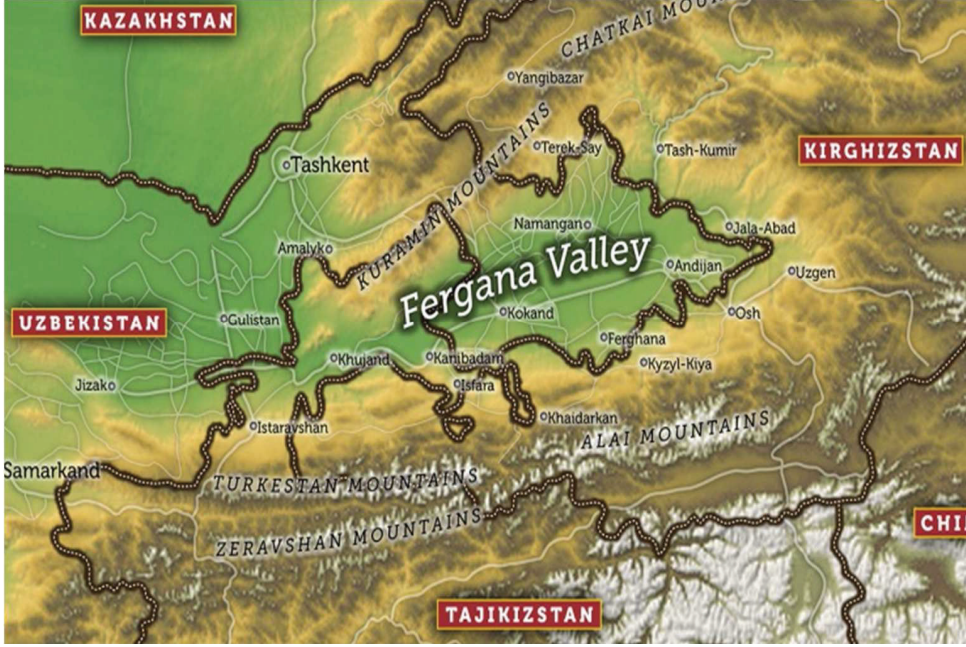
ve Wimpel'dir. En yüksek kuru madde oranına sahip çeşit ise brix¹ oranı 13-21 arasında değişen Mirsandjali'dir. Onu Isfarak ve Supkhani izlemektedir (Mirzaev, 2000; Mirzaev ve Kuznetsov, 1984). Bu veriler incelendiğinde Malatya yöresinde yetiştirilen kurutmalık kayısı çeşitlerinden üretilen kuru kayısı miktarlarının neden yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Hacihaliloğlu çeşidi %24-28, Kabaası çeşidi %24-26 brix oranına sahiptir. Orta Asya bölgesi kurutmalık çeşitlerinin şeker oranı Malatya bölgesinde erkenci ve sofralık çeşitlerden Hasanbey çeşidinin içeriğinden de (%18-22) düşüktür (Demirtaş ve ark, 2006).

Kuru kayısı üretiminin düşük olmasının temel nedenlerinden birisi de kurutmalık kayısı çeşidi sayısının az olmasıdır. Dünyada yetiştiriciliği yapılan kayısı çeşitlerinin ekseriyetinin su oranı yüksek, kuru madde oranı düşük olduğundan kurutulmaya uygun değildirlere ya da kuru kayısı verimi düşüktür. Kuru kayısıya ilişkin istatistikler dikkate alınarak yapılan değerlendirmeler, Türkiye'de üretilen kurutmalık çeşitlerin 5 kilogramından 1 kilogram kurutulmuş kayısı, İran'da 8-10 kg'dan 1 kg elde edildiğini göstermektedir. Özbekistan'ın kayısı üretim miktarları ile kuru kayısı üretim miktarı arasında yüksek fark olmasından dolayı yaş kayısı / kuru kayısı randımanı net olarak anlaşılamamıştır. Ancak İran'ın randıman değerlerinden düşük (10 kg'dan 1 kg gibi) olduğu değerlendirilmektedir. Bu bilgiler ışığında, Türkiye'nin, çeşit ve iklim avantajını koruyarak kuru kayısı üretiminde en önemli ülke olma konumunu uzun yıllar sürdürebileceğini söylemek mümkündür.

Zaurov vd (2013)'nin aktardıklarından, Orta Asya kayısı tarımında taze ve kuru kayısı üretiminin birlikte yapıldığı ve üretimin yaklaşık %80'ninin kurutulmuş kayısı şeklinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Türkiye ve Özbekistan' ait veriler üzerinden bir hesaplama yapılarak ne kadar taze kayısıdan kaç kg. kuru kayısı elde edildiği (taze kayısı/kuru kayısı randımanı) tahmin edilebilir. Çeşitli istatistik kaynaklardan temin edilen veriler analiz edildiğinde Türkiye'de 1 kg kuru kayısı elde etmek için 5 kg, Özbekistan'da ise 21 kg taze kayısıya ihtiyaç olduğu belirlenmiştir. Ancak, kurutmalık kayısı çeşitlerinin Brix içerikleri dikkate alındığında Özbekistan için hesaplanandan bir miktar daha yüksek randıman olabileceği ve 1 kg kuru kayısı elde etmek için 10-15 kg arasında yaş kayısıya ihtiyaç olacağı düşünülmektedir. Bu verinin güvenilir olmadığı ve sadece istatistik kayıtlar kullanılarak araştırmacılar tarafından hesaplandığı unutulmamalıdır.

1 Brix: Suda çözünen kuru madde oranı





Harita 2. Ferghana Vadisi harita resmi

Tablo 8. Özbekistan'da Yaş/Kuru Kayısı randımanı (Son 5 yıl ortalaması)

	Türkiye Ton	Özbekistan Ton
Ortalama Taze Üretim (A)*	700.000	550.000
Yaş ihracat (B)**	45.000	30.000
Üretim-İhracat ((C)= A-B)***	655.000	520.000
Kurutmalık ayrılan miktar (%40) (C*0,40)***	450.000	208.000
Kuru kayısı miktarı****	90.000	10.000
Taze Kayısı/Kuru Kayısı (kg)***	5,00	20,80

* FAO, 2019. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü.

** ITC, 2019. Dünya Uluslararası Ticaret Merkezi.

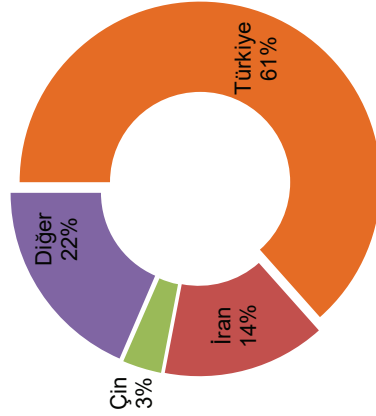
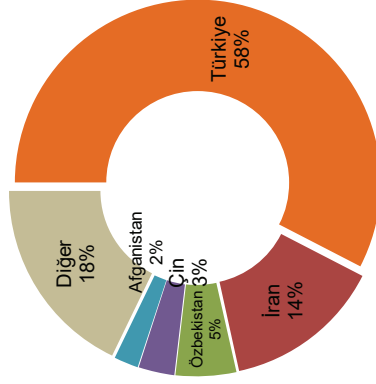
*** Yazarlar tarafından hesaplanmıştır. Özbekistan için üretimin %40'ı, Türkiye için ise resmi istatistikler kullanılmıştır.

**** INC, 2019. Dünya Fındık ve Kuru Meyve Konseyi.

**Tablo 9.** Ülkeler itibarıyla dünya kuru kayısı üretimi (2009-2018, ton)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2009-2018 toplamındaki payı	2009-2014 toplamındaki payı	2015-2018 toplamındaki payı
Türkiye	100.000	95.000	136.917	176.718	110.345	8.210	84.500	103.250	142.260	98.000	60,47	62,65	57,55
İran	25.000	24.000	23.500	24.000	22.400	20.000	25.000	15.000	32.000	32.000	13,92	13,87	13,98
Özbekistan	5.000	5.500	5.700	6.000	5.700	6.000	8.500	9.000	10.000	12.000	3,29	0,00	5,31
Çin	2.500	2.500	2.600	1.500	1.600	2.000	5.000	6.000	6.000	6.500	0,00	3,39	3,16
Afganistan	1.400	1.500	1.550	1.600	1.500	2.000	4.000	3.500	3.500	5.000	0,00	0,00	2,15
ABD	450	600	650	700	600	600	33.746	32.700	33.000	33.300	22,32	1,27	0,00
Güney Afrika	0	60.000	28.000	28.500	28.800	30.000	33.746	32.700	33.000	33.300	0,95	0,95	0,00
Avustralya	134.350	189.100	198.917	239.018	170.945	68.810	160.746	169.450	226.760	186.800	100,00	100,00	100,00
Dünya	0	60.000	28.000	28.500	28.800	30.000	33.746	32.700	33.000	33.300	22,32	17,51	17,85

Kaynak: INC, 2019, Dünya Fındık ve Kuru Meyve Konevsi (<https://www.nutfruit.org/industry/statistics>)

**Grafik 17.** 2009-2018 yılları arasında ülkelerin kuru kayısı üretim payları**Grafik 18.** 2015-2018 yılları arasında ülkelerin kuru kayısı üretim payları

Birleşmiş Milletler Orta Asya Özel Ekonomik Programı (SPECA) çerçevesinde kayısı özelinde hazırlanan ve 10-11 Kasım 2015 tarihlerinde Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de gerçekleştirilen SPECA bölgesi ülkeler (Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan) Ekonomik Forumu ve Liderler Zirvesi'nde sunulan raporda, bölgede kuru kayısı üretimi ve ticaretine ilişkin çarpıcı bulgular (https://www.unece.org/fileadmin/DAM/trade/UNDev-account-project/project_wg/CaseStudyApricots-Eng.docx) paylaşılmıştır. Raporda, ilgili ülkelerin kayısı üretim ve ticaretindeki rekabet düzeyleri ortaya konulmuştur. Rapordan bazı bölümlere burada yer verilerek Türkiye açısından bir değerlendirme yapılmıştır:

- ✓ SPECA bölgesi ülkelerde dış ticareti düzenleyen usul ve mevzuat aşırı korumacı bir boyuttadır; bürokratik işlemlerin uygulanma biçimi bazen tarifelerden daha zorlayıcı bir hâle dönüşerek yatırımcıların önünde en büyük engel olmaktadır.
- ✓ Rapora göre SPECA bölge ülkelerinden Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan kayısı üretimi konusunda ileri ülkelerdir; diğerleri daha geri durumdadır. Kazakistan'da kayısı üretimi düşük olmasına rağmen Rusya ile ekonomik işbirliğinin derinleşmesinden kaynaklanan nedenlerle bazı avantajlara sahiptir; özellikle Türkmenistan'da kayısılar daha çok ithal edilmektedir.
- ✓ Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın belirli bölgelerini kapsayan Ferghana Vadisi, bölgenin kayısı üretim merkezi konumundadır. Tacikistan'ın kuzeyinde, Kırgızistan ve Özbekistan sınırlarına yakın olan Isfara kenti, kuru kayısının toplanması, işlenmesi, paketlenmesi ve ihraç edilmesi için gayri resmi bir merkez hâline gelmiştir. Tacikistan kuru kayısı üretimi yeterli olmadığından, yerel tüccarlar komşu Özbekistan ve Kırgızistan'dan kurutulmuş kayısı ithal etmektedir. Böylece belirli bir sınır ötesi tedarik zinciri kurulmuştur. Ancak bu basit tedarik zincirinde bile, yasal olarak ihracat yapan küçük tüccarlar için yüksek maliyetler ve idari zorluklar nedeniyle sınır ötesi ticarete (Özbekistan ve Kırgızistan'dan kuru kayısı ithalatı) kaçakçılık yöntemleri hâkimdir.

- ✓ Bölgenin kuru kayısı dış ticaretini, büyük oranda Tacik tüccarlar idare etmektedir. Tacik tüccarlar ülkelerinde ve yakın komşu ülkelerde üretilen kuru kayıyı satın alarak sınıflama, boylama ve paketleme işleminde geçirmekte ve Kazakistan üzerinden büyük bir Rus piyasasına ihraç etmektedir. Tacik tüccarlar, kuru kayısı konusunda akredite olmuş büyük ölçekli şirketlere dönüşerek Rusya tarafından talep edilen çok fazla belgeyi ve bürokrasiyi kolaylıkla çözebilme kapasitesine sahip olmuştur. Bunun sonucunda Tacik tüccarlar Rusya, Kazakistan ve başka yerlerde pazara hâkim olan dağıtım ve pazarlama zincirleri yaratmışlardır. Diğer ülkeler, ihracat pazarını Tacikistan'a kaptırmak nedeniyle bunu bir sorun olarak görmektedir.
- ✓ Bölge üreticilerinin kuru kayıyı geniş piyasalara sunabilmek için laboratuvar testlerinin yapılabilmesine, kaliteli kayısı üretilmesine, menşe belgesi, uygunluk belgesi, sağlık sertifikası ve bitki sağlığı sertifikası gibi uluslararası akreditasyon sertifikalarını alabilmelerine bağlı olarak üretim yapmaları ve bunun da ancak uzun vadeli çalışmalarla sağlanabileceği anlaşılmaktadır. Yine döviz kuru istikrarsızlığı ticareti engelleyen önemli bir faktör olarak görülmektedir.
- ✓ Rusya ile yapılan ticarete, sadece Rus laboratuvarlarından alınan belgelerin kabul ediliyor olması ticareti sınırlayıcı bir etken olarak görülmektedir.
- ✓ Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistanlı üretici ve ihracatçıların önündeki en büyük engellerden birisi transit taşımacılığın Kazakistan üzerinden yapılması ve Kazak bürokrasinin çıkardığı büyük sorunlardır. Ürün teslim süresi, bu sebeplerden dolayı oldukça gecikmektedir. Ayrıca Kazakistan'ın en güneyine yakın bölgede düşük miktarda da olsa kayısı üretilmektedir. Kazakistan'da piyasada bulunan kayısıların önemli bölümü Kırgızistan ve Özbekistan'dan ithal edilmektedir. Kazakistan, Rusya ve Belarus ile oluşturduğu Avrasya Ekonomik Birliği (Eurasian Economic Union-EEU)'nin gümrük muafiyeti, KDV muafiyeti, hızlı bürokrasi, reexport kolaylığı gibi avantajlarını kullanarak dış ticarete bölge ülkelerine göre üstün konuma geçmiştir.



- ✓ SPECA ülkelerinin ticaret hacminin genişlemesi üzerindeki temel bariyerlerden birisi ve belki de en önemlisi bölgenin tedarik zincirlerinde yer alan çeşitli aktörler arasında (üreticiler, tüccarlar, acenteler, lojistik yapı, nakliye, düzenleyici kurumlar ile ticari finansman kuruluşları) işbirliği ve eşgüdüm olmamasının yanı sıra, ülkelere göre değişen bürokratik işlem fazlalığıdır.
- ✓ Bölge ülkelerinde özellikle reexport şeklinde ticaret oldukça yaygınlaşmış, üretici olmayan ülkeler çok büyük oranda ihracatçı ülkeler konumuna gelmişlerdir.
- ✓ Türkiye’de üretilen kuru kayısının rengi ve bir çeşidinin dünyada kuru kayısı için standart alınmasının bölge kuru kayısı ticaretini kısıtladığı, oysa bölgede fazla çeşitte kayısı bitkisi yetiştirildiğinden bunun için yeni standartların da geliştirilerek bölge ticaretinin önünün açılması gerekliliği ifade edilmektedir.

İlgili rapordan edinilen bilgiler ışığında Türkiye kuru kayısı ticaretinde rakip olarak görülen ülkelerin, evvelden beri üretim ve ticaret yaptığı, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve idari yapısından kaynaklanan sorunlar nedeniyle kuru kayısıya ait üretim ve ticaret istatistiklerine ulaşamadığı görülmektedir. Bu ülkelerin ticaret ağının büyük oranda Rusya ile sınırlı ve pazar paylarının düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, Türkiye kuru kayısı üretiminde kaliteyi yükseltmek pazardaki mutlak üstünlüğünü devam ettirebilecektir.

Dünyada son on yıl verileri dikkate alındığında ortalama 175 bin tona yakın kuru kayısı üretilmekte ve bunun 145 bin tonuna yakını ihraç edilmektedir. Üretimin %60’ına yakını karşılayan Türkiye, ihracatta da başat ülkedir. Uzun yıllar ortalamasına göre dünyada 100’den fazla ülkeye 90 bin ton dolayında kuru kayısı ihracatı gerçekleştirerek dünya ihracat miktarlarının %62’sine, bunun karşılığı olarak yıllık 300 milyon dolara yakın ihracatı ile dünya ihracat değerlerinin %75’ine sahip olduğu görülmektedir. Tacikistan 10 bin ton, Özbekistan 6 bin ton, Kazakistan 4 bin ton dolayında ihracat gerçekleştirerek Türkiye’yi takip etmektedirler.

Tacikistan, Kazakistan ve Özbekistan'ın ihracat miktarları görece yüksek olmasına karşın ihracat değerleri oldukça düşüktür. Orta Asya ülkelerinin ekonomik gelişmişlik düzeyi, ülke paralarının değeri ve satın alma gücü nedeniyle düşük döviz girdisi sağladıkları söylenebilir.

Güncel durumda, ABD, Almanya ve Fransa gibi gelişmiş ülkeler ise kuru kayısı üretiminde söz sahibi olmadıkları hâlde, kuru kayısı ihracatında Orta Asya ülkelerine nazaran önemli paylar aldıkları görülmektedir. Bu ülkeler, dâhilde işleme ve reexport yoluyla avantaj sağlamakta ve kuru kayısı piyasasında varlık göstermektedir.

Türkiye, uzun yıl verilerine göre dünya kuru kayısı ihracat miktarlarının %62'sine karşılık olarak ihracat değerlerinin %75'ine sahiptir; buna karşılık Tacikistan ihracat miktarlarının %7'sine sahip olmasına rağmen ihracat değerlerinde neredeyse yok denecek kadar az bir paya sahiptir. Özbekistan ihracat miktarlarının %4'üne, ihracat değerlerinin %2'sine, Almanya ihracat miktarlarının %1'ine ihracat değerlerinin ise %3'üne, ABD ihracat miktarlarının %1'ine ihracat değerlerinin ise %2'sine sahiptir. Özbekistan kuru kayısı ihracatının %60'ından fazlasını Tacikistan'a yapmaktadır. Tacikistan ise ihracatının %50'sinden fazlasını Kazakistan'a yapmaktadır. Kazakistan ise kuru kayısı ihracatının tamamını Rusya'ya gerçekleştirmektedir (ITC, 2019). Orta Asya ülkelerinde kuru kayısının dış ticaret döngüsü yukarıda ifade edildiği üzere kendi içerisinde gerçekleşmektedir. Bölgenin nihai ithalatçısı Rusya, Belarus ve belirli bir düzeyde Irak olarak gözükmektedir.

Kuru kayısı üretiminde ve ihracat miktarlarında söz sahibi Orta Asya ülkelerinin ihracat gelirlerindeki düşük pay, gelişmiş ülkelerin yüksek pay almalarının temel nedeni kuru kayısı birim ihraç fiyatlarıdır. Uzun yıllar ortalaması dikkate alındığında Almanya'nın kuru kayısı ihraç fiyatı 5.89 \$/kg, ABD'nin 5.17 \$/kg, Türkiye'nin 3.45 \$/kg iken Özbekistan'ın 1.32 \$/kg, Kazakistan'ın 0.29 \$/kg ve Tacikistan'ın 0.26 \$/kg'dır.



Tablo 10. Yıllar itibarıyla Dünyada kuru kayısı ihracatı (Ton)

Yıllar	Türkiye	Tacikistan	Özbekistan	Kazakistan	İspanya	Almanya	Hollanda	A.B.D	Diğer	Dünya	TR/Dünya
2009	101.244	--	4.315	21	587	2.082	1.592	1.281	41.203	152.325	66,47
2010	92.687	--	5.580	--	628	2.051	2.071	1.622	38.605	143.244	64,71
2011	90.321	--	9.407	5.394	334	1.821	2.318	1.515	33.001	144.111	62,67
2012	101.550	--	6.566	10.762	1.031	1.957	1.320	1.731	40.030	164.947	61,57
2013	112.429	--	1.697	9.883	1.681	2.666	1.247	1.627	41.759	172.989	64,99
2014	77.850	36.420	4.646	8.328	2.378	2.431	2.074	1.775	12.480	148.382	52,47
2015	65.267	19.991	5.337	4.653	2.337	1.529	1.240	1.189	12.707	114.250	57,13
2016	78.755	20.896	7.404	781	2.311	1.434	1.155	1.390	20.394	134.520	58,55
2017	94.999	15.587	10.889	809	2.163	1.409	1.248	1.583	18.935	146.242	64,96
2018	93.801	10.904	7.453	653	5.058	1.056	1.562	1.070	16.972	137.329	68,30
Toplam	908.903	103.798	6.3294	41.284	18.508	18.436	15.827	14.783	276.086	1.458.339	62,32
Ortalama	90.890	10.380	6.329	4.128	1.851	1.844	1.583	1.478	27.609	145.834	

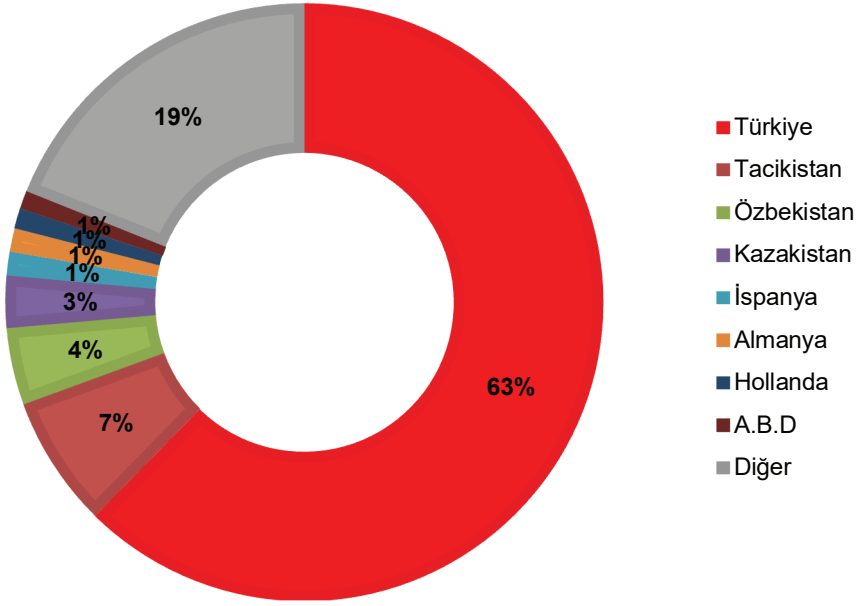
ITC, 2019.

Tablo 11. Yıllar itibarıyla Dünyada kuru kayısı ihracatı (Bin dolar)

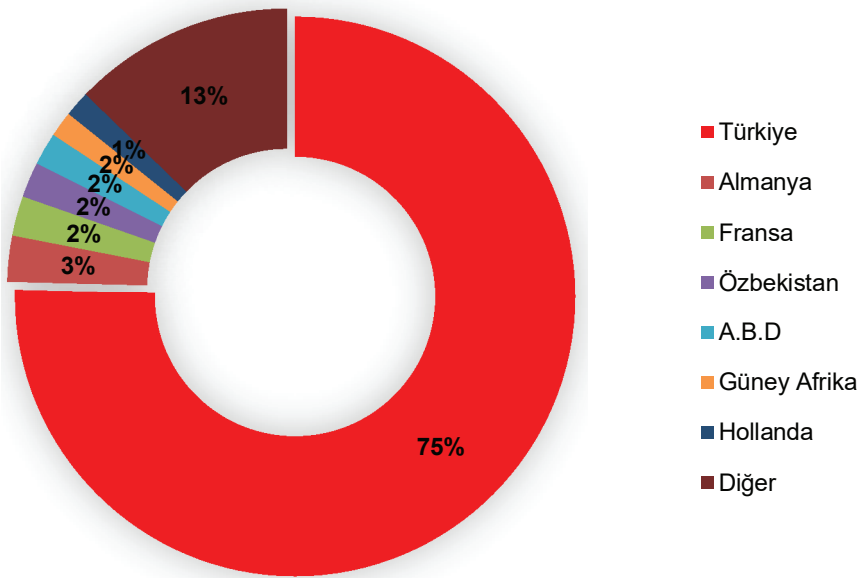
Yıllar	Türkiye	Almanya	Fransa	Özbekistan	A.B.D	Cüney Afrika	Hollanda	Diğer	Dünya	TR/Dünya
2009	278.880	9.853	9.916	5.701	5.602	4.467	5.740	65.659	385.818	72,28
2010	350.597	10.588	8.321	8.100	7.067	5.627	5.346	64.559	460.205	76,18
2011	360.907	12.067	10.444	9.124	7.424	4.552	7.039	53.347	464.904	77,63
2012	296.504	10.804	9.102	6.999	8.756	5.724	5.406	49.381	392.676	75,51
2013	314.134	13.278	10.577	3.093	8.098	6.644	4.744	48.570	409.138	76,78
2014	344.297	16.411	9.762	12.559	9.884	5.463	8.276	54.372	461.024	74,68
2015	302.689	11.296	10.056	10.601	8.829	5.618	6.517	44.592	399.198	75,82
2016	288.793	9.179	8.715	9.412	8.023	5.438	5.483	38.991	374.034	77,21
2017	266.928	8.036	8.451	10.494	8.711	6.866	5.101	59.242	373.011	71,56
2018	253.377	5.998	7.646	7.387	4.877	9.303	5.944	39.887	334.145	75,83
Toplam	3.057.106	107.510	92.990	83.470	76.271	59.702	59.596	518.600	4.054.153	75,41
Ortalama	305.711	10.751	9.299	8.347	7.627	5.970	5.960	51.860	405.415	

ITC, 2019.





Grafik 19. On yıllık verilere göre kuru kayısı ihracat miktarlarında (ton) ülkelerin payı

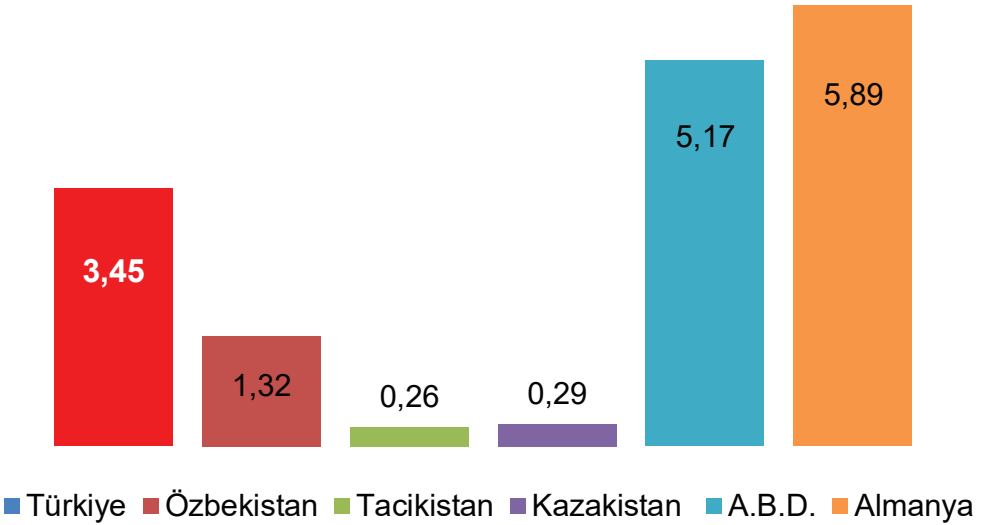


Grafik 20. On yıllık verilere göre kuru kayısı ihracat değerlerinde (bin dolar) ülkelerin payı

Tablo 12. Kuru kayısı ihracatında söz sahibi ülkelerin birim ihraç fiyatları (\$/Kg)*

Yıllar	Türkiye	Özbekistan	Tacikistan	Kazakistan	A.B.D.	Almanya
2009	2,75	1,32		0,19	4,37	4,73
2010	3,78	1,45			4,36	5,16
2011	4,00	0,97		0,41	4,90	6,63
2012	2,92	1,07		0,43	5,06	5,52
2013	2,79	1,82		0,40	4,98	4,98
2014	4,42	2,70	0,33	0,31	5,57	6,75
2015	4,64	1,99	0,23	0,19	6,58	7,39
2016	3,67	1,27	0,22	0,23	5,77	6,40
2017	2,81	0,96	0,24	0,25	5,50	5,70
2018	2,70	0,99	0,26	0,22	4,56	5,68

*Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.



Grafik 21. Kuru kayısı ihracatında söz sahibi ülkelerin on yıllık ortalama birim ihraç fiyatları (\$/Kg)

Dünya’da her yıl ortalama 140 bin ton dolayında kuru kayısı ithalatı gerçekleşmektedir. Miktar olarak en fazla kuru kayısı ithalatı ortalama 20 bin ton ile dünyanın %14’ünü karşılayan Kazakistan tarafından yapılmaktadır. Bunu 18 bin ton ile Rusya (dünyanın %13’ü), 14 bin ton ile ABD (dünyanın %10’u), 9 bin ton ile İngiltere (dünyanın %7’si) ve 8 bin ton (dünyanın %6’sı) ile Almanya izlemektedir. Dünyada kuru kayısı ithalatı büyük oranda ABD ve Avrupa ülkelerine yapılmaktadır.

İthal edilen kuru kayısılar için ABD her yıl yaklaşık 50 milyon dolar, İngiltere, Almanya, Rusya ve Fransa ise 35 milyon dolara yakın ödeme yapmaktadır. Miktar olarak en fazla ithalatı yapan Kazakistan buna karşılık sadece 11 milyon dolar ödemektedir. ABD dünya kuru kayısı ithalat değerlerinin %40’ına yakınına karşılamaktadır.

Dünya’da bazı ülkeler reexport yoluyla kuru kayısı ticareti yapmaktadır. Bunların başında Kazakistan, Tacikistan, Almanya ve ABD gelmektedir. Kuru kayısı ithal fiyatları ile ihraç fiyatları arasındaki fark dikkate alındığında ABD ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerin ticarete kâr sağladıkları ancak Kazakistan’a ait verilerin güvenilirliği nedeniyle bu durumu sağlıklı biçimde yorumlama ve sorgulamanın olanaksız olduğu görülmektedir.



Tablo 13. Yıllar itibarıyla dünya kuru kayısı ithalatı (Ton)

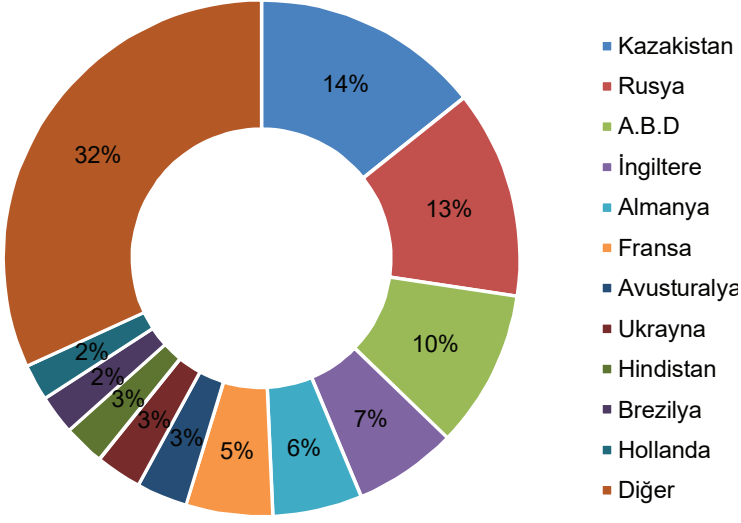
Yıllar	Kazakistan	Rusya	A.B.D	İngiltere	Almanya	Fransa	Avusturya	Ukrayna	Hindistan	Brezilya	Hollanda	Diğer	Dünya
2009	742	48.768	15.238	10.088	9.447	7.643	5.670	4.759	2.847	2.589	2.385	43.150	153.326
2010	3.597	44.815	13.506	9.865	8.681	8.078	4.630	3.905	3.116	3.218	2.624	42.027	148.062
2011	24.876	18.364	13.717	9.052	8.662	6.637	4.657	4.804	2.727	3.751	3.403	40.237	140.887
2012	33.450	15.059	14.189	8.937	7.759	7.774	4.654	5.612	2.162	3.680	2.992	44.408	150.676
2013	31.431	16.668	15.835	9.730	9.647	8.616	4.619	6.596	4.709	3.783	3.861	47.798	163.293
2014	34.728	9.050	13.878	8.598	8.858	8.059	4.458	2.801	3.370	3.465	3.372	36.801	137.438
2015	25.501	6.328	11.746	7.256	5.392	5.844	3.991	1.354	3.841	2.533	2.677	34.318	110.781
2016	23.122	6.476	13.355	8.991	6.675	7.553	3.532	3.023	2.404	3.286	3.176	48.897	130.490
2017	16.880	8.466	14.657	8.799	7.157	8.039	4.215	3.918	5.457	4.299	3.719	54.710	140.316
2018	8902	10.766	13.970	10.693	7.201	8.671	4.638	4.564	5.748	4.506	4.080	59.772	143.511
Toplam	203.229	184.760	140.091	92.009	79.479	76.914	45.064	41.336	36.381	35.110	32.289	452.118	1.418.780
Ortalama	20.323	18.476	14.009	9.201	7.948	7.691	4.506	4.134	3.638	3.511	3.229	45.212	141.878

ITC, 2019.

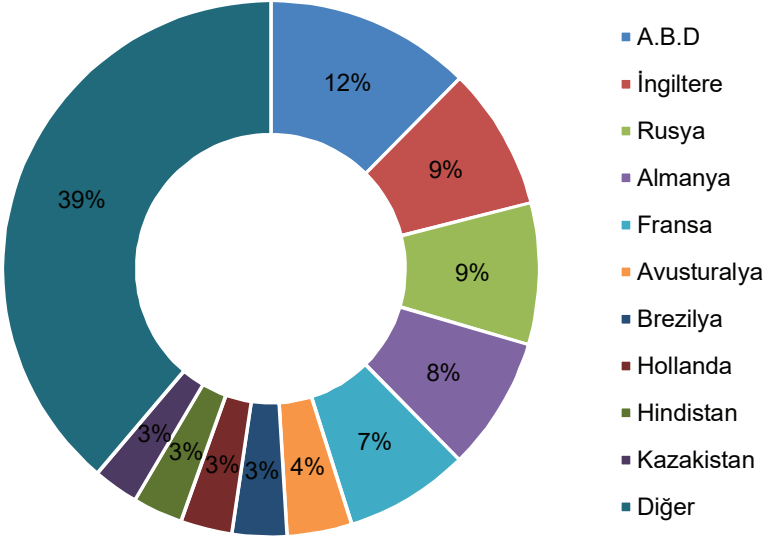
Tablo 14. Yıllar itibarıyla dünya kuru kayısı ithalatı (Bin dolar)

Yıllar	A.B.D	İngiltere	Rusya	Almanya	Fransa	Avusturya	Brezilya	Hollanda	Hindistan	Kazakistan	Diğer	Dünya
2009	46.481	34.159	77.554	33.841	27.198	17.839	7.780	9.436	5.595	566	135.504	395.953
2010	54.676	38.709	83.656	36.798	34.274	17.031	12.620	11.231	8.115	2.783	148.899	448.792
2011	63.204	44.864	43.784	41.703	32.630	20.726	16.452	15.828	7.171	18.093	177.030	481.485
2012	49.109	33.847	37.292	28.415	30.149	15.707	13.555	10.672	4.143	19.019	159.840	401.748
2013	48.067	30.117	36.522	34.088	29.749	13.613	13.540	12.888	13.665	16.036	171.152	419.437
2014	56.706	36.540	18.304	46.920	39.131	15.930	21.101	18.026	12.675	17.985	176.108	459.426
2015	51.259	40.379	12.865	31.994	33.808	21.434	14.058	14.231	14.009	13.629	163.688	411.354
2016	57.364	39.922	12.280	31.132	32.500	14.480	12.276	13.209	8.204	11.284	171.766	404.417
2017	50.069	32.577	16.381	27.381	27.807	13.613	11.960	12.292	25.043	10.513	156.109	383.745
2018	44.955	29.677	19.212	25.306	28.329	14.036	14.169	12.763	28.036	5.177	167.886	389.546
Toplam	521.890	360.791	357.850	337.578	315.575	164.409	137.511	130.576	126.656	115.085	1.627.982	4.195.903
Ortalama	52.189	36.079	35.785	33.758	31.558	16.441	13.751	13.058	12.666	11.509	162.798	419.590

ITC, 2019.



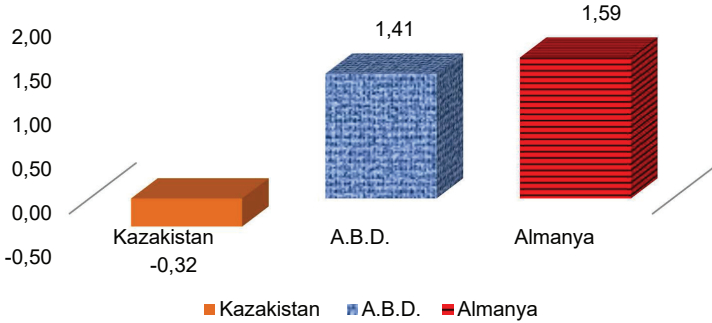
Grafik 22. On yıllık verilere göre kuru kayısı ithalat miktarlarında (ton) ülkelerin payı



Grafik 23. On yıllık verilere göre kuru kayısı ithalat değerlerinde (bin dolar) ülkelerin payı



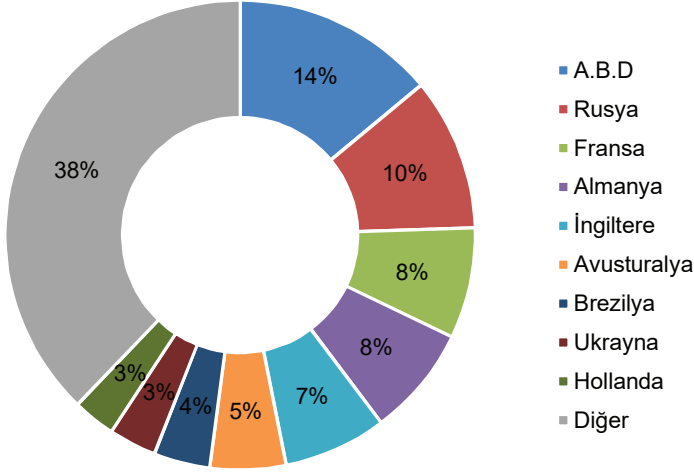
Grafik 24. Kuru kayısı ithalatında söz sahibi ülkelerin on yıllık ortalama birim ithal fiyatları (\$/Kg)



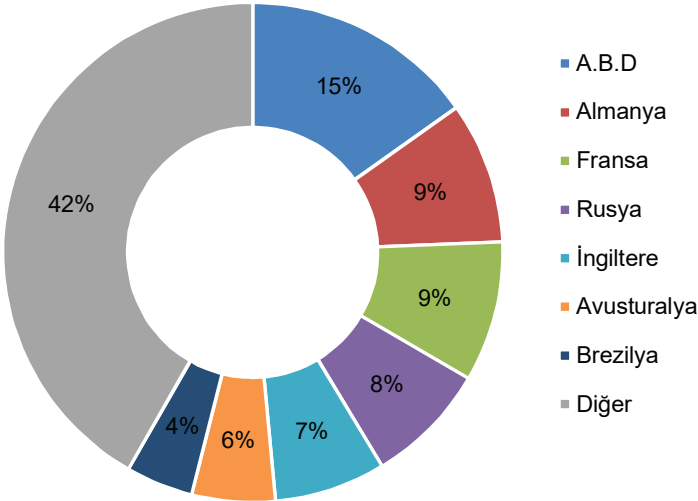
Grafik 25. Kuru kayısı önemli reexport ülkelerin ithal ve ihraç fiyatları farkı

Dünyanın en önemli kuru kayısı üretici ve ihracatçısı olan Türkiye, yılda ortalama 90 bin ton kuru kayısı ihraç etmekte, bunun karşılığında 300 milyon doların üzerinde döviz girdisi sağlamaktadır. Türkiye, başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere 100'den fazla ülkeye kuru kayısı ihracatı yapmaktadır. Türkiye, ABD'ye yılda ortalama 13 bin ton kuru kayısı ihraç ederek karşılığında 45 milyon doların üzerinde getiri sağlamaktadır. ABD, Türkiye'nin kuru kayısı ihracatının miktar olarak %14'ünü ihracat değeri olarak da %15'ini sağlamaktadır. Miktar olarak en fazla ihracatın yapıldığı diğer bir ülke olan Rusya'ya 10 bin tona yakın ihracat yapılırken karşılığında 24 milyon dolarlık gelir sağlanmak-

tadır. Rusya'nın ihracat miktarımızdaki payı %10, ihracat değerimizdeki payı %8'dir. Bunun yanında Almanya ve Fransa'ya 7 bin ton ihracat karşılığında 28 milyon dolarlık döviz girdisi sağlanmaktadır. Almanya ve Fransa'nın toplam kuru kayısı ihracat miktarımız içerisindeki payı %8, ihracat getirisindeki payı %9'dur. Bu veriler, Türkiye'nin ABD ve Avrupa ülkelerine ihraç ettiği kuru kayıyı daha yüksek birim fiyattan değerlendirdiği anlaşılmaktadır.



Grafik 26. Türkiye'nin kuru kayısı ihracat miktarının ülkelere göre değişimi (Ton)



Grafik 27. Türkiye'nin kuru kayısı ihracat değerlerinin ülkelere göre değişimi (bin dolar)



Tablo 15. Türkiye'nin kuru kayısı ihracat miktarının ülkelere göre değişimi (Ton)

Yıllar	A.B.D	Rusya	Fransa	Almanya	İngiltere	Avusturya	Brezilya	Ukrayna	Hollanda	Diğer	Dünya
2009	14.772	14.079	6.890	8.588	8.211	5.137	2.745	3.859	2.997	33.966	101.244
2010	13.718	13.908	6.996	8.028	7.803	5.107	3.107	2.909	2.493	28.618	9.2687
2011	13.032	11.471	6.370	8.035	6.496	4.857	3.966	3.278	2.910	29.906	90.321
2012	14.295	13.532	7.311	7.146	6.615	5.291	3.619	4.488	2.623	36.630	101.550
2013	14.861	15.036	7.633	8.534	7.176	5.327	4.029	4.274	3.054	42.505	112.429
2014	10.824	6.326	7.117	7.216	6.390	4.625	3.097	1.400	2.325	28.530	77.850
2015	9.934	5.491	5.042	4.040	4.972	3.541	2.212	925	2.124	26.986	65.267
2016	10.583	4.238	6.775	5.489	5.722	3.771	3.606	2.012	2.467	34.092	78.755
2017	13.892	6.126	7.568	5.948	5.631	4.876	4.165	3.085	2.722	40.986	94.999
2018	11.198	5.469	7.584	6.251	5.563	4.917	4.573	3.630	2.957	41.659	93.801
Toplam	127.109	95.676	69.286	69.275	64.579	47.449	35.119	29.860	26.672	343.878	908.903
Ortalama	12.711	9.568	6.929	6.928	6.458	4.745	3.512	2.986	2.667	34.388	90.890

ITC, 2019.

Tablo 16. Türkiye'nin kuru kayısı ihracat değerlerinin ülkelere göre değişimi (bin dolar)

Yıllar	A.B.D	Almanya	Fransa	Rusya	İngiltere	Avusturya	Brezilya	Diğer	Dünya
2009	42.057	28.143	23.069	31958	23.568	14.823	7.678	107.584	278.880
2010	57.466	35.180	29.558	43192	28.311	19.876	12.041	124.973	350.597
2011	55.502	36.497	29.456	38797	27.348	20.608	16.253	136.446	360.907
2012	44.512	24.787	26.997	32908	19.563	16.192	12.785	118.760	296.504
2013	42.259	29.805	26.107	32573	18.379	14.425	13.997	136.589	314.134
2014	50.084	39.072	36.250	17048	24.671	18.607	21.638	136.927	344.297
2015	50.964	21.959	28.968	12029	25.154	18.991	10.893	133.731	302.689
2016	44.087	23.964	29.035	10000	22.110	13.841	12.891	132.865	288.793
2017	43.021	20.796	24.690	11877	16.795	14.083	11.331	124.335	266.928
2018	33.300	19.731	24.296	11378	14.813	13.068	14.169	122.622	253.377
Toplam	463.252	279.934	278.426	241.760	220.712	164.514	133.676	1.274.832	3.057.106
Ortalama	46.325	27.993	27.843	24.176	2.2071	16.451	13.368	127.483	305.711

ITC, 2019.

Türkiye’de, kuru kayısının üretim merkezi Malatya ilidir. Malatya’ya coğrafyasının komşusu olan ve kuru kayısı üretmek için uygun ekolojiye sahip Kahramanmaraş’ın Elbistan ilçesi, Elazığ’ın Baskil ilçesi ve Sivas’ın Gürün ilçesinde de kurutmalık kayısı üretimi yapılmaktadır. Böylelikle, Malatya ve komşu illerin Malatya sınırındaki ilçeleri, toplam kuru kayısının %100’üne yakınına karşılamaktadır.

Tablo 17. Türkiye Kuru kayısı üretiminde Malatya ve diğer illerin payı (ton)

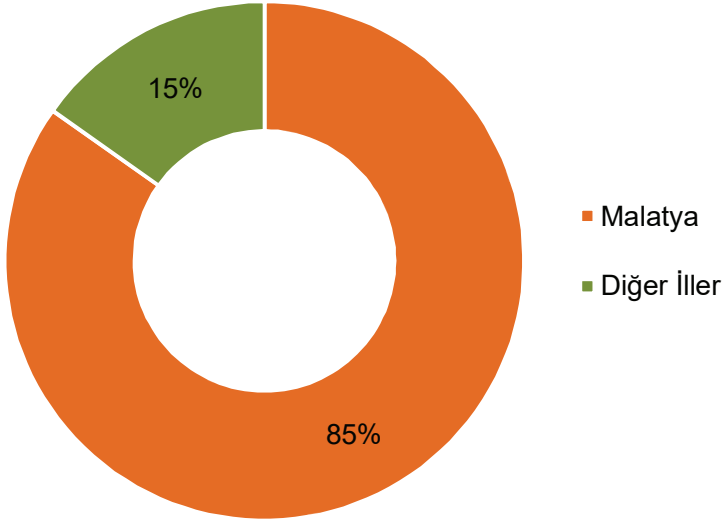
Yıllar	Malatya	Diğer İller	Toplam*
2009	75.710	24.290	100.000
2010	81.957	13.043	95.000
2011	122.571	14.346	136.917
2012	145.119	31.599	176.718
2013	90.412	19.933	110.345
2014	6.399	1.811	8.210
2015	70.264	14.236	84.500
2016	89.467	13.783	103.250
2017	124.649	17.611	142.260
2018	88.674	9.326	98.000
Toplam	895.221	159.979	1.055.200
Ortalama	89.522	15.998	105.520

TOB Malatya İl Müdürlüğü 2019 yılı brifingi.

* Yazarlar tarafından dünya istatistiklerine uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.

Malatya ilinde Türkiye toplam kuru kayısı üretiminin %85’i gerçekleştirilmekte ve üretilen kuru kayısının yaklaşık %90’nı ihraç edilmektedir. Bu yolla il ekonomisine her yıl 300 milyon dolara yakın döviz kazandırılmaktadır. Çevre ilçelerde üretilen kuru kayısı da Malatya’daki kuru kayısı piyasası üzerinden işlem görmektedir.





Grafik 28. Kuru kayısı üretiminde illerin payları (%)



3. Bölüm

KURU KAYISI ÜRETEEN İŞLETMELERİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI



1. İŞLETMELERDE NÜFUS YAPISI

Genellikle kırsal nüfus olarak adlandırılan tarım sektöründe barınan nüfusun yoğunluğu, kentsel nüfusa göre daha fazladır. Bu durum, sosyo-kültürel bir özellik olmakla birlikte tarım sektörünün genel karakteristiği olarak da değerlendirilebilir. Nitekim tarım, emek yoğun üretim sistemine sahip bir sektördür. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte mekanizasyon kullanımı yaygınlaşmış ve işgücüne ikamesi artmıştır. Ancak tarımsal üretim, yapısı gereği işgücü ve makine gücü ikamesini sınırlamaktadır. Makine gücünün işgücüne ikamesi sınırsız değildir. Çalışmanın konusu olan kayısı yetiştiriciliğinde de durum böyledir. Toprak işleme ve bakım aşamasında işgücünün kullanımı minimize edilse de ürünün hasat döneminde işgücü isteği azamileşmektedir. İş gücünün azamileştiği hasat döneminde işletme dışından işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum bütün tarımsal üretim faaliyetleri için geçerli olup, işgücü tedariki önemli bir risk faktördür. Nitekim hasat döneminin geciktirilmesi kalite kaybına neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı tarımsal üretim faaliyeti için, nüfusun varlığı büyük önem taşımaktadır.

Malatya ilinde kayısı üreticiliği yapan çiftçi ailelerinin nüfus varlığı Tablo 18’de verilmiştir. Buna göre, işletmelerin ortalama nüfus varlığı 4.33 kişi olarak belirlenmiştir. Bunun %51.10’unu erkek ve %48,90’ını kadın nüfus oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından açıklanan 2017 yılı nüfus istatistiklerine göre Türkiye ve Malatya ilinde nüfusun cinsiyete göre dağılımı erkek nüfus oranı %50,2, kadın nüfus ise %49,8’dir (TÜİK, 2018a). Çalışmada hesaplanan nüfus dağılımı Türkiye ve Malatya sonuçları ile paralellik göstermektedir. Gündüz (2002) tarafından yürütülen çalışmada kayısı üreten çiftçi ailelerinin nüfusunun 6,36 kişi olduğu belirlenmişken, nüfusun yıllar içerisinde giderek azalması dikkat çekicidir ve nüfusun kırsaldan kente yönelişini de göstermektedir. Aslan (2013) tarafından Malatya’da kayısı üreten işletmelerin nüfus varlığı 4,84 olarak belirlenmiş olup, çalışma sonuçlarına oldukça yakındır.

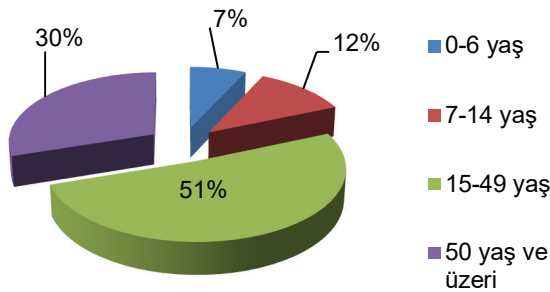
Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı da yine Tablo 18 içerisinde gösterilmiş olup, %6,95’i 0-6 yaş, %11,66’sı 7-14 arası yaş, %51,34’ü 15-49 arası yaş ve %30,05’i 50 ve üzeri yaş grubunda yer almıştır.



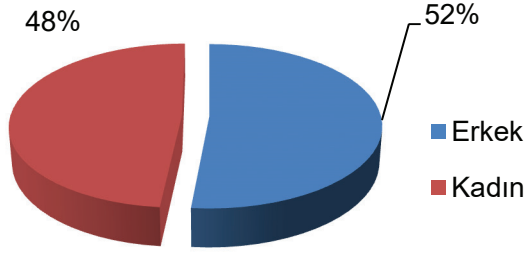
Nüfusun en yoğun olduğu yaş grubu aktif nüfus olarak adlandırılan (%51,34) 15-49 arası yaş nüfus oluşturmakta ve bu grup iş gücünün de kaynağını oluşturmaktadır. 50 yaş ve üzeri nüfusun oranının yüksek olması (%30,05) kırsalda yaşayan nüfusun giderek yaşlandığını göstermektedir. Yine TÜİK verilerine göre 2017 yılında Malatya ilinde 50 yaş ve üzeri nüfusun oranı %32,26 olarak belirlenmiştir. Buna karşın, Gündüz tarafından 2002 yılında yapılan bir çalışmada 50 yaş ve üzeri nüfusun oranı %20,79 olarak belirlenmiş olup, kırsalda yaşayan ailelerde nüfusun giderek yaşlandığını teyit etmektedir.

Tablo 18. Nüfusun cinsiyet itibariyle dağılımı

Yaş Grupları	Cinsiyeti	Ortalama Nüfus (kişi)
0-6	Erkek	0,16
	Kadın	0,14
	Toplam	0,30
7-14	Erkek	0,26
	Kadın	0,26
	Toplam	0,52
15-49	Erkek	1,14
	Kadın	1,10
	Toplam	2,24
50 yaş ve üzeri	Erkek	0,67
	Kadın	0,61
	Toplam	1,28
Genel	Erkek	2,23
	Kadın	2,10
	Toplam	4,33



Grafik 29. Nüfusun yaş grupları itibariyle dağılımı



Grafik 30. Cinsiyete göre nüfus dağılımı

Bölgelere göre nüfus yapısı incelendiğinde ise en yüksek nüfus varlığına Elbistan'ın (5,62 kişi) sahip olduğu görülmektedir. En düşük nüfus varlığı ise Hekimhan'da (3,38 kişi) tespit edilmiştir.

Tablo 19. Bölgeler itibariyle nüfusun dağılımı

	Erkek	Kadın	Toplam
Doğanşehir Kuluncak	2,18	2,06	4,24
Hekimhan	1,78	1,60	3,38
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	2,00	2,01	4,01
Battalgazi Doğanyol Kale Yazıhan	2,52	2,18	4,70
Elbistan	3,00	2,62	5,62
Baskil	1,90	2,31	4,21
Malatya Bölgesi	2,23	2,10	4,33



2. ÇİFTÇİ AİLELERİNDE EĞİTİM DÜZEYİ

Eğitim seviyesinin yüksek olmasının, tarımsal üretimin başarısı üzerinde önemli etkileri mevcuttur. Tersine, eğitim düzeyinin düşük olması da işletme açısından bir risk faktörü olarak kabul edilebilir. Üretimde kullanılan girdilerin en düşük masraf bileşiminin belirlenmesi, etkin üretim planlaması, en uygun ürün bileşiminin belirlenmesi, pazar araştırması, yatırım kararları, finansman temini vb. konularda, yeterli eğitim düzeyine sahip olduğunda işletme geliri de bundan olumlu yönde etkilenecektir (Bayramoğlu, 2014).

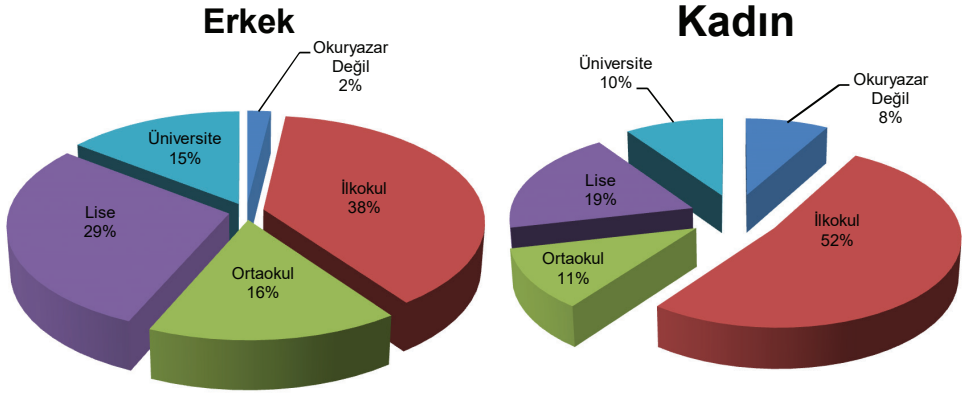
Çiftçi ailelerinde yedi ve daha yukarı yaştaki nüfusun eğitim düzeyi, Türkiye ortalamasına yakın bulunmuştur. Türkiye’de 2018 yılı verilerine göre okuryazarlık oranı %96,74, çalışma bölgesinde bu oran %95,04’tür. Yine Türkiye’de kadınların okuryazar olmama oranı %5,53, erkeklerin %1 iken bölgede okur-yazar olmayan kadınların oranı %8,16, erkeklerin %1,93 olarak belirlenmiştir.

Tablo 20. Yedi ve yukarı yaş nüfusun eğitim düzeyi

Eğitim Düzeyi	Cinsiyeti	Ortalama Nüfus (kişi)
Okur yazar olmayan	Erkek	0,04
	Kadın	0,16
	Toplam	0,20
İlkokul	Erkek	0,79
	Kadın	1,02
	Toplam	1,81
Ortaokul	Erkek	0,34
	Kadın	0,22
	Toplam	0,56
Lise	Erkek	0,60
	Kadın	0,37
	Toplam	0,97
Üniversite	Erkek	0,30
	Kadın	0,19
	Toplam	0,49
Genel	Erkek	2,07
	Kadın	1,96
	Toplam	4,03

TÜİK Malatya Bölge Müdürlüğü'nün 2017 eğitim istatistikleri sonuçlarına göre Malatya'da 15 yaş ve üzerindeki nüfusun %24,8'i lise ve dengi meslek okulu mezunu, %20,3'ü ilkökul mezunu, %14,9'u yüksek okul veya fakülte mezunu, %14'ü ortaokul veya dengi mesleki ortaokul mezunu, %12,4'ü ilköğretim mezunu, %7,3'ü okuma yazma bilmemekte, %4,6'sı okuma yazma bilmekte fakat bir okul bitirmemiş, %0,8'i yüksek lisans mezunu, %0,3'ü doktora mezunudur (<http://malatyahaber.com/haber/211178/> erişim:22/11/2018).

Malatya ili kayısı üreten işletmelerde cinsiyete göre nüfusun eğitim düzeyi grafik 31'den izlenebilir.



Grafik 31. Cinsiyete göre nüfusun eğitim düzeyi

Çalışma bölgeleri itibariyle eğitim düzeyleri farklılık göstermektedir; en yüksek okuryazar oranı Hekimhan'dadır (2. Bölge) (% 97,86).



Tablo 21. Bölgeler itibariyle yedi ve yukarı yaş nüfusun eğitim düzeyi (%)

	Okuryazar Değil	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Toplam
Doğanehir Kuluncak	4,98	47,26	13,93	24,88	8,95	100,00
Hekimhan	2,14	40,00	8,57	36,43	12,86	100,00
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	4,48	37,91	16,72	23,28	17,61	100,00
Battalgazi Doğanyol Kale Yazıhan	7,40	42,77	13,83	23,15	12,85	100,00
Elbistan	4,02	55,36	12,95	19,64	8,03	100,00
Baskil	4,42	52,22	14,16	19,47	9,73	100,00
Malatya Bölgesi	4,80	44,17	13,84	24,50	12,69	100,00

Okur-yazar olmama oranı en yüksek bölge Battalgazi, Doğanyol, Kale ve Yazıhan ilçelerinin yer aldığı 4. bölgedir (%7,40). Ayrıca nüfusun %12,69'unun üniversite, %24,50'sinin lise, %13,84'ünün ortaokul, %44,17'sinin ilkokul mezunu ve %4,80'inin ise okur-yazar olmadığı belirlenmiştir. Üniversite düzeyinde eğitime sahip en yüksek üretici kesimi Merkez, Akçadağ, Darende ve Yeşilyurt'un içerisinde olduğu 3. bölgededir.

Ekonomik sektörlerin hepsinde olduğu gibi tarımda da işletme sahipleri (çiftçiler), birçok yükümlülüğü yerine getirmekte ve faaliyetin riskini üstlenmektedir. Tarımda karar verme sürecinden başlayarak, kaynak kullanımında etkinlik ve pazarlama süreci boyunca işletme sahiplerinin formal eğitim, mesleki eğitim ve tecrübelerinin katkısı önemlidir. Bu açıdan kayısı yetiştiren çiftçilerin yaşı, eğitim düzeyi ve tecrübeleri araştırılmıştır. Kayısı üreten işletme sahipleri ortalama 52,38 yaşında, 7,84 yıllık eğitim düzeyine ve 33 yıllık tecrübeye sahiptir (Tablo 22).

Tablo 22. Bölgeler itibariyle işletme sahibinin yaş ve eğitim düzeyi

	Yaş	Eğitim düzeyi (yıl)	Deneyim (yıl)
Doğanşehir Kuluncak	52,86	7,42	33,78
Hekimhan	53,20	9,42	33,82
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	54,96	8,47	35,1
Battalgazi Doğanyol Kale Yazıhan	48,99	7,76	32,34
Elbistan	54,26	5,74	35,81
Baskil	47,76	7,38	29,59
Malatya Bölgesi	52,38	7,84	33,73

Çalışma alanında en düşük eğitim düzeyine sahip işletme sahipleri Elbistan (5. bölge), en yüksek ise Hekimhan'dadır (2. bölge). Aslan (2013) tarafından yapılan bir çalışmada Malatya'da kayısı üreticisi çiftçilerin ortalama yaşı 53,57 yıl, eğitim düzeyleri 6,15 yıl ve deneyimleri ise 29,21 yıl olarak belirlenmiştir. Gündüz (2002) tarafından yapılan araştırmada ise eğitim düzeyi 4,75 yıl olarak tespit edilmiştir. Bu veriler kıyaslandığında, aradan geçen yaklaşık 15 yıllık süre sonunda çiftçilerin ortalama eğitim düzeyinin 3 yıl arttığı görülmektedir.



3. İŞLETMELERDE İŞGÜCÜ VARLIĞI VE KULLANIMI

Malatya ili ekolojisi itibariyle kayısı yetiştiriciliği ve üretimi için çalışma dönemleri genelde Şubat-Kasım ayları arasındaki dönemdir. Bu dönemde belirli aralıklarda iş yoğunluğu ortaya çıkmaktadır. İş yoğunluğunun belirli dönemlerde azaldığı belirli dönemlerde azamileştiği bir tarımsal faaliyet olan kayısı yetiştiriciliği ve üretiminde, işgücü ihtiyacı öncelikle çiftçi ailesinden karşılanmaktadır. Aile işgücünün yeterli düzeyde olmadığı dönemlerde veya uzmanlık gerektiren işlerin yapılması esnasında ise işgücü ihtiyacı, yabancı işgücü arzıyla karşılanmaktadır. Toprak hazırlığı, kültürel bakım işleri (sulama, budama, gübreleme vb.), pazarlama süreci ve özellikle de hasat döneminde yüksek miktarda işgücü kullanılmaktadır. Hasat döneminde yörede mevcut işgücü yeterli düzeyde olmadığından il dışından gezici geçici mevsimlik işçilikten faydalanılmaktadır.



Çalışma alanında öncelikle çiftçi ailesinin işgücü potansiyeli ve bunun kullanım durumu analiz edilmiştir. Aile işgücü potansiyeli belirlenirken bilimsel bir birim olan Erkek İş Birimi (EİB) kullanılmıştır. İşgücünün cinsiyet ve yaş itibarıyla farklı iş yapma kapasiteleri ve becerileri olduğundan, her işgücünün birbirine denk sayılması hatasından kurtulmak için EİB kullanılmıştır. Bir örnekle ifade etmek gerekirse 4,33 kişiden oluşan çiftçi ailesi, işgücü potansiyeli olarak 4.33'e denk değildir. EİB hesaplanarak bulunacak değer aile işgücü potansiyelini verecektir (EİB hesaplama metodu için bakınız *Erkuş vd. 1995*). Çiftçi ailesinin işgücü potansiyeli için Tablo 23 hazırlanmıştır.

Tablo 23. Çiftçi ailelerinin EİB cinsinden işgücü varlığı

	Erkek	Kadın	Toplam
Doğanşehir Kuluncak	1,77	1,23	3,00
Hekimhan	1,45	0,87	2,32
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	1,54	1,19	2,73
Battalgazi Doğanyol Kale Yazıhan	2,00	1,36	3,36
Elbistan	2,43	1,60	4,03
Baskil	1,49	1,40	2,89
Malatya Bölgesi	1,77	1,26	3,03

Malatya ilinde kayısı yetiştiren işletmelerde ortalama aile işgücü varlığı EİB cinsinden 3,03 olarak belirlenmiştir. İşgücünün yaş gruplarına göre dağılımında ise en fazla payı aktif nüfus olarak ifade edilen 15-49 yaş grubu almaktadır. 15-49 arası yaş grubunun ortalama işgücü varlığı, işletme başına 1,97 EİB olarak hesaplanmıştır.

Kayısı yetiştiriciliği yapan işletmelerin sahip olduğu işgücünün, işletmede kullanılma durumunu belirlemek için Erkek İş Günü (EİG) cinsinden işgücü potansiyeli hesaplanmıştır. Bu hesaplama için bölgede çalışılabilir gün sayısı 300 kabul edilmiştir (Gündüz, 2002). Erkek İş Günü cinsinden işgücü potansiyeli Tablo 24’de verilmiştir.

Malatya ili kayısı üretiminde çiftçi ailelerin potansiyel işgücü varlığı 848,96 EİG olarak belirlenmiştir. En fazla kullanılabilir işgücü potansiyeli Elbistan’da (1128,33 EİG), en azı ise Hekimhan’dadır (650,22 EİG).

İşletmelerde kullanılan aile işgücü miktarı ise yılda ortalama 278,50 EİG’dür. Toplam potansiyel işgücünün (848,96 EİG) %67,20’si olan 570,46 EİG atıl kalmakta, yani kullanılmamaktadır. Atıl işgücü en fazla Elbistan’da (%73,73), en az ise Hekimhan’dadır (%55,55).

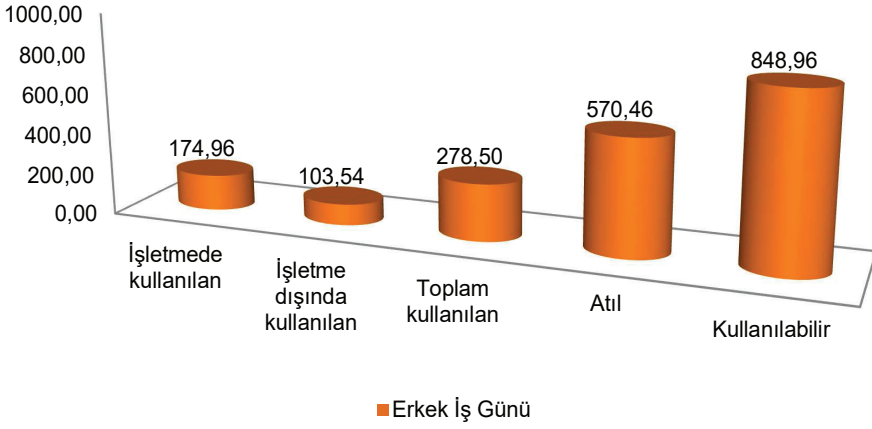


Çalışma, kayısı üreten işletmelerde aile işgücünün yılın belirli dönemlerinde oldukça yüksek düzeyde atıl kaldığını göstermektedir. Bu sonuç, tarım sektörünün gizli ve mevsimlik işsizlik gibi istihdama yönelik sorunlarının başında gelmektedir. “Belirli dönemlerde atıl kalan işgücünün farklı alanlarda üretime katkısının artırılması için ne yapılabilir?” sorusuna anlamlı bir cevap bulunması gerekir. Bu anlamda, üreticinin, üretim kaynaklarını dikkate alarak farklı tarımsal faaliyetlere yönelmesi veya ürün çeşitlemesi yapması, akla gelen ilk çözüm önerilerinden biridir.

Tablo 24. Aile işgücünün kullanım durumu

	İşletmede kullanılabilir işgücü		İşletmede kullanılan işgücü		İşletme dışında kullanılan işgücü		Toplam kullanılan işgücü		Atıl işgücü	
	EİG	%	EİG	EİG	EİG	%	EİG	%		
Doğanehir Kuluncak	838,6	100,00	152,40	89,54	241,94	28,85	596,66	71,15		
Hekimhan	650,22	100,00	193,89	95,16	289,04	44,45	361,18	55,55		
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	764,62	100,00	145,99	101,29	247,27	32,34	517,34	67,66		
Battalgazi Doğanyol Kale Yazıhan	941,55	100,00	225,00	117,75	342,75	36,40	598,80	63,60		
Elbistan	1128,33	100,00	182,43	113,93	296,36	26,27	831,98	73,74		
Baskil	808,62	100,00	142,07	97,93	240,00	29,68	568,62	70,32		
Malatya Bölgesi	848,96	100,00	174,96	103,54	278,50	32,80	570,46	67,20		

Kayısı üretiminde hasat ve hasat sonrası işlemler için iş azamileri ortaya çıktığında aile işgücünün yanında yörede mevcut işgücü miktarı yeterli gelmemektedir. Bunun sonucunda mevsimlik gezici işçiler kullanılarak işgücü ihtiyacı karşılanmaktadır.



Grafik 32. Aile işgücünün kullanım durumu

Aslan vd. (2016) tarafından Malatya ilinde mevsimlik gezici işçilik üzerine yapılan bir çalışmanın kayısı ekonomisi açısından sonuçları aşağıda verilmiştir.

Kayısı üretiminde çalışmak üzere Malatya'ya, en fazla Şanlıurfa ve Adıyaman illerinden mevsimlik gezici işçiler gelmektedir. Bu iki ili, Malatya'nın farklı ilçelerinde ikamet edip kayısı hasadı için yoğun üreticilik yapılan ilçe ve alanlarda çalışmaya giden Malatya ikametli gezici işçiler takip etmektedir (Tablo 25).

Tablo 25. Malatya ilinde çalışan gezici tarım işçilerinin geldikleri iller ve oranları

İller	%	Ailedeki Birey Ortalaması
Şanlıurfa	48,8	10,23
Adıyaman	20,4	8,24
Malatya	7,2	6,89
Batman	6,8	9,47
Şırnak	6,4	9,19
Hatay	4,4	7,36
Diyarbakır	3,6	13
Mardin	1,6	9,5
Mersin	0,4	5
Gaziantep	0,4	7
Toplam	100	9,42

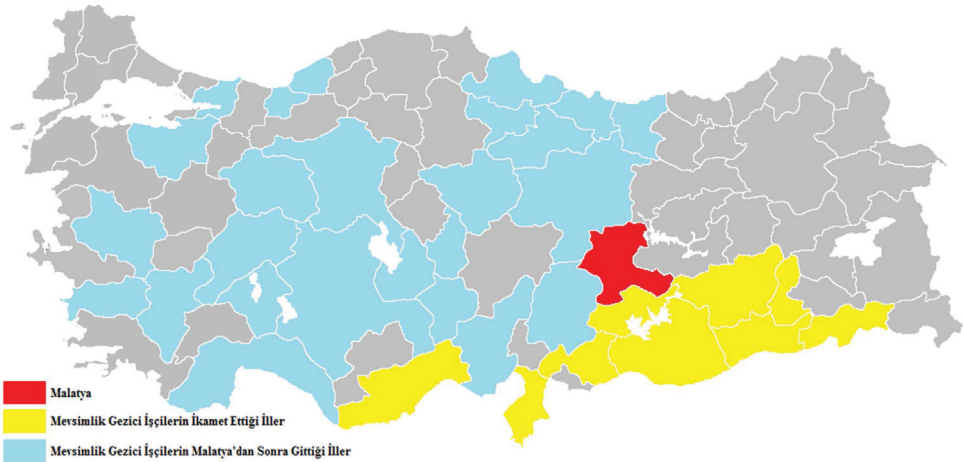


Aslan vd. (2016)'nin bu çalışmasının sonuçlarına göre kayısı hasat ve hasat sonrası işlemlerde çalışan işçiler ortalama günde 10 saat 46 dakika çalışmaktadır. Sabahın ilk ışıkları ile çalışmaya başlanılan mesainin bitiş saatleri ise geceyi bulmaktadır. Bu işçiler, kayısı işleri için yaklaşık 31 gün Malatya'da çalışmaktadırlar (Tablo 26).

Tablo 26. Kayısı hasat ve sonrası işlemlerde çalışan işçilerin çalışma gün ve süreleri

İller	Çalışma (gün)	Günlük Çalışma Süresi
Adıyaman	30,37	10 saat 11 dakika
Diyarbakır	40,11	12 saat 26 dakika
Gaziantep	28,00	10 saat
Hatay	32,73	9 saat 43 dakika
Mersin	35,00	11saat
Malatya	32,00	10 saat 32 dakika
Mardin	32,00	11 saat 8 dakika
Şanlıurfa	31,11	10 saat 59 dakika
Batman	33,05	10 saat 28dakika
Şırnak	29,81	11 saat 5 dakika
Ortalama	31,48	10 saat 46 dakika

Malatya iline gelerek kayısı hasadında çalışan gezici işçilerin geldikleri (ikamet ettiği) iller ve Malatya'dan sonra çalışmak üzere gittikleri iller Şekil.1'de gösterilmiştir.



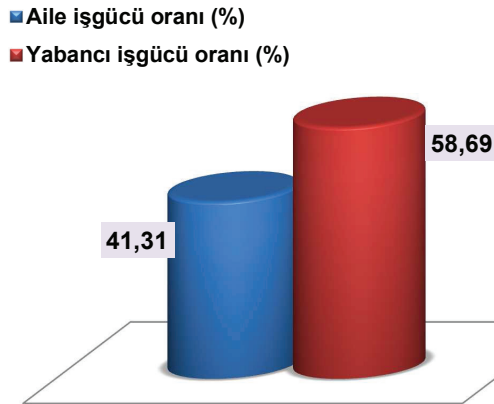
Harita 3. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin hareket güzergâhları haritası

Kayısı üreten işletmelerde, üretim ve pazarlama süreci boyunca gerek aile işgücünden gerekse de işletme dışından sağlanan yabancı işgücünden yararlanma düzeyleri belirlenen Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27. İşletmede kullanılan toplam işgücü (EİG)

	Kullanılan aile işgücü	Kullanılan yabancı işgücü	Toplam	Aile işgücü oranı (%)	Yabancı işgücü oranı (%)
Doğuşehir Kuluncak	241,94	370,09	612,03	39,53	60,47
Hekimhan	289,04	452,26	741,30	38,99	61,01
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	247,27	366,06	613,33	40,32	59,68
Battalgazi Doğanyol Kale Yazıhan	342,75	260,69	603,44	56,80	43,20
Elbistan	296,36	369,17	665,53	44,53	55,47
Baskil	240,00	231,05	471,05	50,95	49,05
Malatya Bölgesi	278,50	395,72	674,22	41,31	58,69

Kayısı işletmelerinde ihtiyaç duyulan ve kullanılan işgücü miktarı bir ortalama yılda ortalama 674,22 EİG’dir. Bunun %41’i çiftçi ailesinden geri kalan kısmı ise yabancı işgücünden sağlanmaktadır.



Grafik 33. İşgücü kaynağına göre kullanım düzeyi

4. ARAZİ KULLANIMI

4.1. Genel Arazi Kullanımı

Arazi, tarımsal üretimin temel üretim faktörü olmasının yanında işletmenin kuruluş yeri ve sermaye unsurlarının konumlandırıldığı mekân olması nedeniyle de önemlidir. Tarımda işletme arazisi, çiftçi ailesi tarafından üretim amaçlı kullanılan mülk, kiralanın ve ortağa tutulan arazi toplamından, kiraya ya da ortağa verilen mülk arazinin çıkarılan miktarına eşittir. Çiftçi tarafından işletilen veya işletmek üzere hazır bulundurulunan arazinin toplamı şeklinde de tarif edilebilir.

Malatya ili kayısı yetiştiriciliği yapılan bölgelerde işletme arazisi varlığı Tablo 28’de verilmiştir. İlde işletme başına ortalama tarımsal arazi büyüklüğü yaklaşık 47 dekar. Elbistan ve Baskil ilçeleri çıkarıldığında sadece Malatya ili ortalama işletme arazisi genişliği 44,88 dekar. Aynı bölgede Aslan (2013) tarafından yapılan çalışmada ortalama arazi büyüklüğü 56 dekar, Gündüz (2002) tarafından yapılan çalışmada 46 dekar olarak tahmin edilmiştir. Yıllar itibariyle ortalama işletme büyüklüğünde dikkat çekici bir değişiklik görülmemektedir.

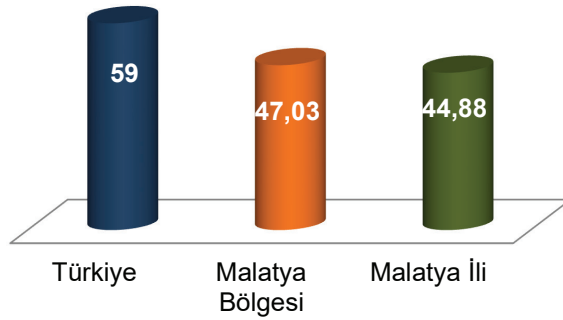
Tablo 28. Malatya ili kayısı tarımı işletmelerinde arazi varlığı ve parçalılık durumu (ortalama)

	İşletme Arazisi (Da)	Parsel sayısı (adet)	Parsel büyüklüğü (Da)
Doğanşehir Kuluncak	48,53	4,32	11,23
Hekimhan	51,58	7,20	7,16
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	42,60	3,71	11,48
Battalgazi Doğanyol Kale Yazıhan	44,72	3,20	13,98
Malatya ili	44,88	3,91	11,48
Elbistan	84,00	6,17	13,61
Baskil	38,44	3,34	11,51
Malatya Bölgesi	47,03	4,45	10,57

Da: Dekar, %: Yüzde

TÜİK (2018b) verilerine göre Türkiye’de ortalama arazi büyüklüğü 59 dekar, ortalama parsel sayısı 4 olmasına karşın, Kalkınma Bakanlığı Tarım Arazilerinin Sürdürülebilir Kullanımı Çalışma Grubu 2014 yılı raporunda ÇKS kayıtlarına göre 2012 yılında Türkiye’de tarım işletmelerinin ortalama parsel sayısı 7 ve işletme büyüklüğünün 68 dekar olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada Malatya ili için ortalama parsel sayısı 4,5 olarak belirlenmiştir. Parsel sayısının fazlalığı işletme ve arazi yönetiminde etkinlik sağlayamamaya neden olmaktadır.

Arazi Büyüklüğü (Dekar)



Grafik 34. Türkiye ve Malatya ortalama tarımsal arazi büyüklükleri (Dekar)

Kayısı üretimi yapılan bölgelerde en fazla araziye sahip bölge Elbistan’dır. En az arazi büyüklüğüne ise Baskil’deki üreticiler sahiptir. Arazi parçalılığının ve parsel sayısının en yüksek olduğu bölge Hekimhan’dır.

Kayısı üretimi yapan çiftçi ailelerinin işletme arazisinin kullanım durumunu anlayabilmek için üretim deseni ile birlikte ortaya konulmuş ve Tablo 29’da verilmiştir.

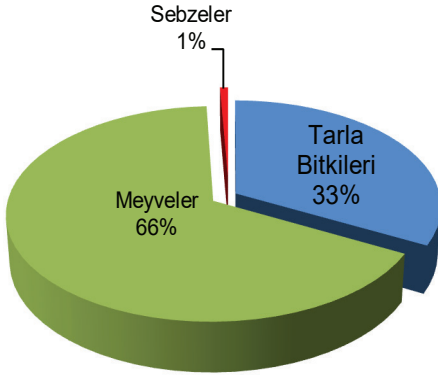
Kayısı üretimi yapan işletmelerde yetiştiriciliği yapılan ürün gruplarından meyveler, arazinin %66’sını, tarla bitkileri %33’ünü ve sebzeler %1’ini işgal etmektedir. Malatya ilinin toplam tarım arazisinin %54’ünü tarla bitkileri, %44’ünü meyveler ve %2’sinin sebzeler ile kaplı olduğu Tarım ve Orman Bakanlığı İl Müdürlüğü’nün kayıtlarından (2018) anlaşılmaktadır. Çalışma sonuçları ile ortaya çıkan farklılığın nedeni, çalışmanın mutlak kayısı üreten işletmelerden toplanan verilerle yürütülmesidir.



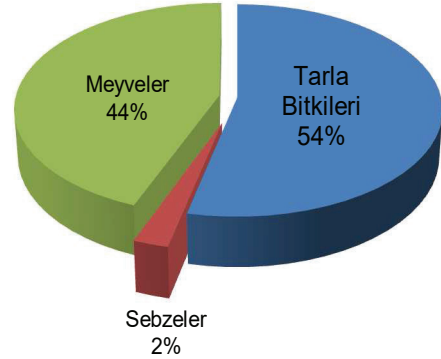
Tablo 29. Malatya ili kayısı tarımı işletmelerinde arazi kullanımı (ortalama)

	Tarla arazisi		Meyvelik arazi		Sebzelik arazi		İşletme Arazisi Toplamı	
	Dekar	%	Dekar	%	Dekar	%	Dekar	%
Doğanşehir Kuluncak	16,70	34,41	31,58	65,08	0,25	0,51	48,53	100,00
Hekimhan	16,47	31,93	34,97	67,80	0,14	0,27	51,58	100,00
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	11,87	27,86	30,53	71,67	0,20	0,47	42,60	100,00
Battalgazi Doğanyol Kale Yazihan	13,40	29,95	30,68	68,61	0,64	1,44	44,72	100,00
Malatya İli	13,46	29,99	31,08	69,25	0,34	0,76	44,88	100,00
Elbistan	45,97	54,72	37,74	44,93	0,29	0,35	84,00	100,00
Baskil	13,24	34,44	24,82	64,57	0,38	0,99	38,44	100,00
Malatya Bölgesi	15,42	32,79	31,27	66,49	0,34	0,72	47,03	100,00

#: Yüzde



Grafik 35. Seçilen işletmelerin arazi kullanımı

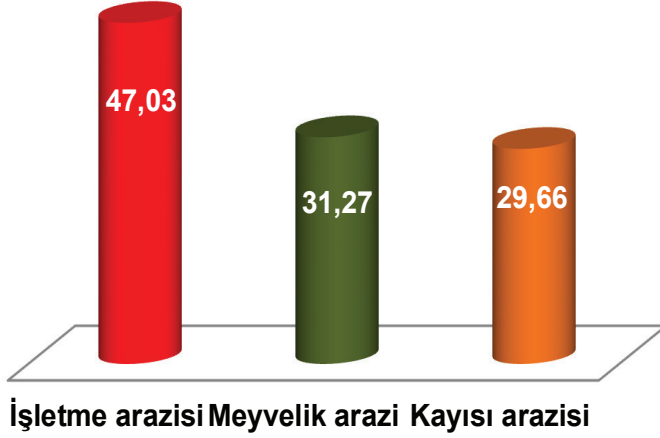


Grafik 36. Malatya ili genel arazi kullanımı

(Kaynak: Tarım ve Orman İl Müdürlüğü brifingi, 2018)

4.2. Meyvelik ve Kayıslık Arazi Kullanımı

İşletmelerin ortalama 47 dekar olan toplam arazisinin %66,49'u meyveliktir. Bu durum Gündüz (2002) tarafından %51, Aslan (2013) tarafından %56 olarak belirlenmiş olup, yıllar içerisinde kayısı ağaçlarının arazide kapladığı alanın arttığını göstermektedir.



Grafik 37. Kayısı arazisinin toplam arazi içindeki yeri (dekar)

Bölgede ortalama meyve arazisi yaklaşık 30 dekadır ve bu arazinin % 95'ini kayısı dikili arazi oluşturmaktadır. Gündüz (2002) çalışmasında kayısı arazisinin toplam meyve arazisi içindeki payını %98 olarak belirlemiştir. Bu sonuç, Malatya ilinde yıllar geçtikçe başka meyve türlerinin arazi kullanımının az miktarda da olsa arttığını göstermektedir.

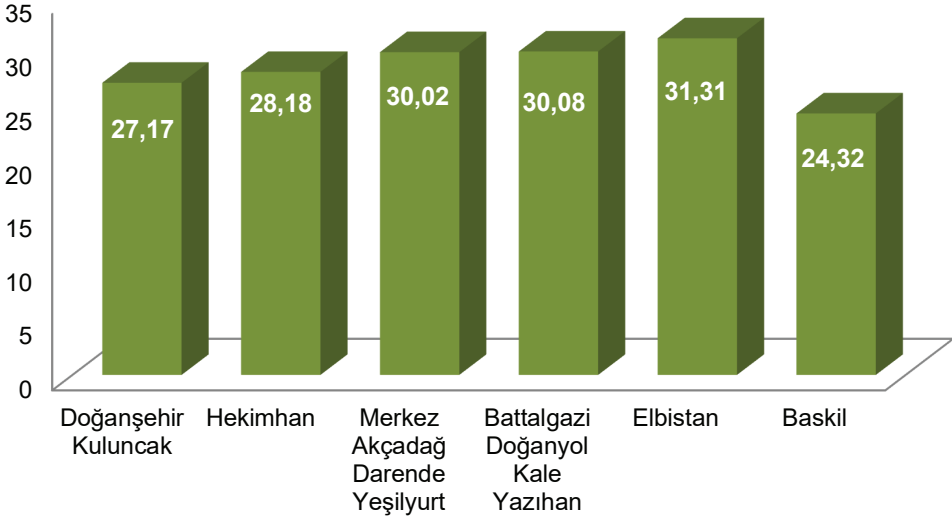
Bölgeler içerisinde oransal olarak en az kayısı alanına sahip işletmeler meyvelik arazinin %81'inde kayısıya yer veren Hekimhan'da, en fazla ise %98 ile Merkez, Akçadağ, Darende ve Yeşilyurt bölgesi ile Battalgazi, Doğanlı, Kale ve Yazıhan bölgelerindedir. Üretim alanı miktarı bakımından en fazla kayısı alanı Elbistan'dadır. Kayısidan sonra Malatya yöresinde en fazla üretilen meyve cevizdir.



Tablo 30. Meyvelik arazide yer alan ürünlerin arazi kullanımı (ortalama)

	Kayısı		En çok yer kaplayan ikinci meyve		Diğer meyve		Toplam meyve alanı		
	Dekar	%	Adı	Dekar	%	Dekar	%	Dekar	%
Doğanşehir Kuluncak	29,17	92,37	Elma	1,71	5,41	0,70	2,22	31,58	100,00
Hekimhan	28,18	80,58	Ceviz	3,89	11,12	2,90	8,29	34,97	100,00
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	30,02	98,33	Bağ	0,29	0,95	0,22	0,72	30,53	100,00
Battalgazi Doğanyol Kale Yazıhan	30,08	98,04	Şeftali	0,10	0,33	0,50	1,63	30,68	100,00
Malatya İli	29,76	95,75		0,73	2,35	0,59	1,90	31,08	100,00
Elbistan	31,31	82,96	Ceviz	2,29	6,07	4,14	10,97	37,74	100,00
Baskil	24,32	97,99	Ceviz	0,10	0,40	0,40	1,61	24,82	100,00
Malatya Bölgesi	29,66	94,85		0,80	2,56	0,81	2,59	31,27	100,00

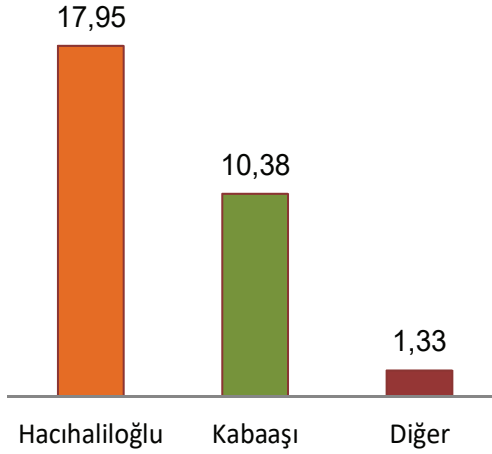
Da: Dekar



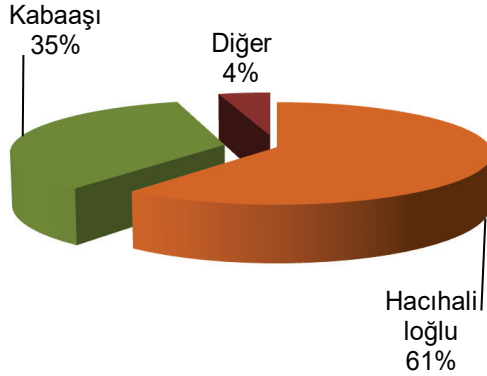
Grafik 38. Bölgeler itibariyle işletme başına kayısı dikili arazi mevcudu (dekar)

Çalışma alanında yetiştiriciliği yapılan kayısı çeşitlerinin bölgelere göre oransal dağılımı Tablo 31’de verilmiştir. Tablo incelendiğinde Malatya yöresinde en

fazla yetiştiriciliği yapılan kayısı çeşidi ortalama %61 oranında “Hacıhaliloğlu” çeşidi iken bunu %35’lik bir oranla “Kabaası” çeşidi izlemektedir. Her ikisi de kurutmalık olan Hacıhaliloğlu ve Kabaası çeşitleri Malatya yöresinin toplam kayısı varlığının %96’sını karşılamaktadırlar. Bu bulgu Malatya kayısı istatistikleri açısından oldukça özgündür.



Grafik 39. Kayısı çeşitlerinin kapladığı alan (dekar)



Grafik 40. Kayısı çeşitlerinin kapladığı alan (%)

“*Hacıhaliloğlu*” çeşidi; Malatya’nın en önemli iki kurutmalık kayısı çeşidinden biridir ve bölgede yaygın olarak yetiştirilmektedir. Ağaçları yüksek



boy lu, dik, dalları yayvan, çok kuvvetli ve çabuk büyür. Verimi orta, dona, kurağa, monilya ve çil hastalıklarına karşı duyarlıdır. Meyveleri orta irilikte, 25-35 gr ağırlıkta, meyve şekli oval, simetrik, meyve kabuk ve et rengi sarı, sert dokulu, ince kabuklu ve kırmızı yanak oluşturma eğilimindedir. Meyve az sulu, çok tatlı, aromalı, SÇKM 24-28 arasındadır (Demirtaş ve ark., 2006).

“**Kabaası**” Malatya ve çevresinde son yıllarda geniş dikim alanı bulmuş, ağaçları orta büyüklükte, dik ve kuvvetli gelişen verimliliği orta düzeyde bir çeşittir. Meyvesi orta irilikte, 35-40 g ağırlığında, oval şekilli ve et rengi sarıdır. Meyve tatlı, SÇKM %24-26, meyve eti sert dokuludur. Çekirdeği tatlı ve meyve etine yapışık değildir. Temmuz ortasında olgunlaşır. Ağaçları çiçek monilyasına hassas olup çil hastalığına ve dona dayanımı Hacıhaliloğlu çeşidine göre daha iyidir (Demirtaş ve ark., 2006).



Resim 7. Hacıhaliloğlu kayısı çeşidi



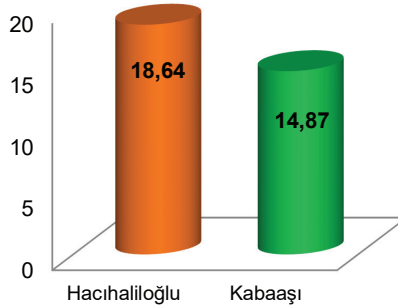
Resim 8. Kabaası kayısı çeşidi

Hacıhaliloğlu çeşidi oransal olarak en fazla Battalgazi, Doğan yol, Kale ve Yazihan bölgesinde (%72) yetiştirilmekte olup, Elbistan ve Baskil bölgesinde de en fazla yetiştirilen çeşittir. Buna karşın Kabaası çeşidi en fazla Doğanşehir ve Kuluncak (%45) ile Hekimhan bölgesinde (%48) yetiştirilmektedir. İki bölgede kayısı çeşitleri varlığı yarı yarıya tespit edilmiştir. Rakım olarak yüksek olan bu bölgelerde Kabaası çeşidinin tercih edilmesinin, çeşidin dona dayanımının nispeten yüksek olmasından (BİLSAM, 2009) kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 31. Kayısı çeşitleri itibariyle arazi kullanımı

	Hacıhaliloğlu		Kabaası			Diğer		Toplam		
	Dekar	%	Ağaç yaşı (yıl)	Dekar	%	Ağaç yaşı (yıl)	Dekar	%	Dekar	%
Doğanşehir Kuluncak	15,16	51,97	18,60	13,09	44,86	15,55	0,92	3,17	29,17	100,00
Hekimhan	14,46	51,30	22,03	13,42	47,62	14,64	0,31	1,08	28,18	100,00
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	16,77	55,86	19,61	12,10	40,32	16,98	1,15	3,82	30,02	100,00
Battalgazi Doğanıyol Kale Yazıhan	21,64	71,94	16,76	6,73	22,37	13,98	1,71	5,69	30,08	100,00
Malatya İli	17,88	60,08	19,03	10,66	35,82	15,54	1,22	4,10	29,76	100,00
Elbistan	20,28	64,77	17,03	9,32	29,78	12,03	1,71	5,45	31,31	100,00
Baskil	15,79	64,93	17,57	5,05	20,75	12,50	3,48	14,32	24,32	100,00
Malatya Bölgesi	17,95	60,52	18,64	10,38	34,99	14,87	1,33	4,49	29,66	100,00

Kayısı çeşitleri itibariyle işletmelerde dikili ağaçlardan Hacıhaliloğlu çeşidinin ortalama yaşı 19, Kabaası çeşidinin ise 15 yıldır.

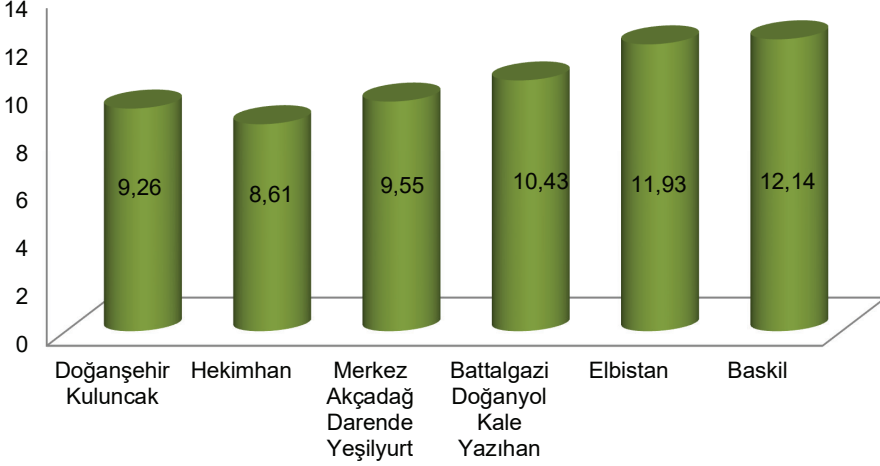


Grafik 41. Kayısı çeşitlerinin yaşı (yıl)

Kayısı bahçesi tesis edilirken sıra arası ve sıra üzeri dikim mesafesi olarak 10 metre x 10 metre veya 12 metre x 12 metre şeklinde veya bunların kombinasyonu olan dikdörtgen veya kare şeklinde dikim yapılması tavsiye edilmektedir



(Demirtaş ve ark, 2006). Çalışmada kayısı üreticilerinin bu tavsiyeye uygun dikim yaptıkları anlaşılmaktadır. Malatya ilinde dekara 10 ağaç, Malatya bölgesinde ise 11 ağaç dikildiği belirlenmiştir.



Grafik 42. İşletme başına ortalama ağaç sayısı (ağaç/dekar)

Tablo 32. Ortalama ağaç sayısı (ağaç /dekar)

	Kayısı arazisi (Dekar)	Ağaç sayısı (ağaç/dekar)
Doğanşehir Kuluncak	29,17	9,26
Hekimhan	28,18	8,61
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	30,02	9,55
Battalgazi Doğanyol Kale Yazihan	30,08	10,43
Malatya İli	29,76	9,71
Elbistan	31,31	11,93
Baskil	24,32	12,14
Malatya Bölgesi	29,66	10,54

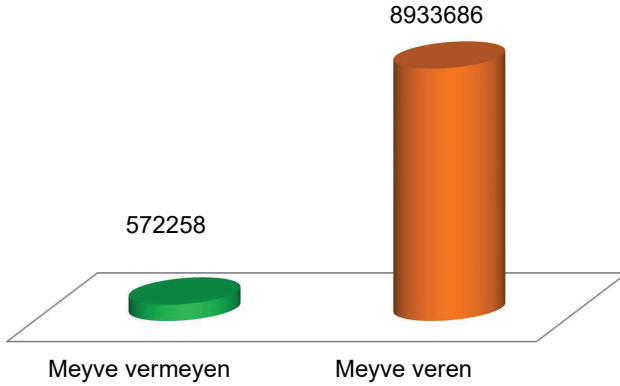
Bu verilerden hareketle Malatya ili için toplam kayısı ağacı sayısı belirlenebilir. Tarım ve Orman Bakanlığı Çiftçi Kayıt Sisteminde 2015 yılı için kayıtlı Malatya ili kayısı üreticilerinin sayısı 32.896'dır.

“Kayısı ağacı sayısı = İşletme sayısı x ortalama kayısı arazisi x dekara ağaç sayısı” formülü kullanılarak Malatya ilinde toplam kayısı ağacı sayısı;

$$= 32896 * 29,76 * 9,71 = 9505944 (\pm SD \% 5) \text{ ağaç'tır.}$$

Ayrıca, yukarıdaki veriler kullanılarak Malatya ili tarım arazisinin 98 bin hektarında kayısı tarımı yapıldığı da belirlenmiştir. Malatya Tarım ve Orman İl Müdürlüğü kayıtlarına göre Malatya'da kayısı dikili arazi varlığı 85 bin hektardır.

Çalışmada işletme başına meyve vermeyen ağaç sayısı toplam ağaç sayısının %6.02'si olduğu belirlenmiştir. Bu oran Malatya ili için genelleştirildiğinde toplam 9 milyon 505 bin 944 ağacın 572 bin 258'i meyve vermeyen, 8 milyon 933 bin 686'sının ise meyve veren ağaç olduğu söylenebilir.



Grafik 43. Malatya ili kayısı ağaç sayısı (Tahmini)

Tarım ve Orman Bakanlığı Malatya İl Müdürlüğü kayıtlarına göre 2015 yılında 7 milyon 475 bin meyve veren ve 461 bin meyve vermeyen olmak üzere 7 milyon 936 bin kayısı ağaç varlığı mevcuttur. Bu sonuçlar Malatya kayısı varlığı için ifade resmi istatistiklerle, araştırmada hesaplanan sonuçlar arasında belirgin bir farkın olduğunu göstermektedir.



Yaklaşık 30 dekar kayısı arazisine sahip ve dekara 10 adet ağaç düşen işletmeler bu üretim döneminde ortalama 10,37 kg/ağaç kuru kayısı üretmişlerdir. Tarım ve Orman Bakanlığı Malatya İl Müdürlüğü kayıtlarına göre 2015 yılında 76.500 ton kuru kayısı üretilmiştir. Çalışma sonuçları 8 milyon 933 bin 686 meyve veren ağaç x 10,37 kg kuru kayısı şeklinde genelleştirildiğinde 2015 yılında **Malatya’da 92 bin 642 ton (±%5) kuru kayısı üretilmiş olduğu görülmektedir.** Çalışmada hesaplanan kuru kayısı üretim miktarı, İl müdürlüğü verilerinden %21 oranında daha fazladır.

Tablo 33. Kuru kayısı üretim miktarı

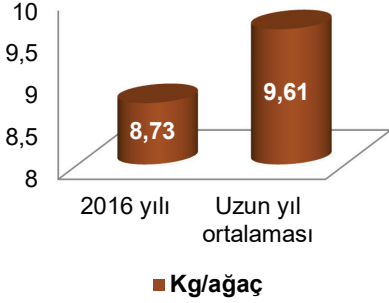
	Gün kuru ¹ kayısı üretim miktarı (Kg/ işletme)	%	Kükürtlü ² kuru kayısı üretim miktarı (Kg/ işletme)	%	Kuru kayısı üretim miktarı (Kg/ işletme)	%	Kuru kayısı üretim miktarı (Kg/dekar)	Kuru kayısı üretim miktarı (Kg/ağaç)
Doğanşehir Kuluncak	2.024,00	53,92	1.730,00	46,08	3.754,00	100,00	128,69	13,90
Hekimhan	468,00	18,43	2.071,67	81,57	2.539,67	100,00	90,12	10,47
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	1.086,26	30,19	2.512,09	69,81	3.598,35	100,00	119,87	12,55
Battalgazi Doğanyol Kale Yazlıhan	515,14	26,04	1.462,82	73,96	1.977,96	100,00	65,76	6,30
Malatya ili	1.002,67	33,47	1.992,94	66,53	2.995,60	100,00	100,66	10,37
Elbistan	130,95	6,95	1.752,38	93,05	1.883,33	100,00	92,14	8,74
Baskil	131,03	8,02	1.503,45	91,98	1.634,48	100,00	67,21	5,54
Malatya Bölgesi	813,98	29,79	1.918,86	70,21	2.732,84	100,00	92,04	8,73

Malatya yöresinde 2015 yılında bir üretim periyodu sonunda dekara ortalama 92,04 kg, çevre illere dikkate alınmaz ise dekara ortalama 100,66 kg kuru kayısı üretilmiştir. Ağaç başına ise yöre genelinde 8,73 kg ve il genelinde 10,37 kg kuru kayısı üretimi yapılmıştır. Uzun yıllar ortalaması (1978-2018) olan 9,61 kg/ağaç’a göre 2015 yılında daha düşük verim elde edilmiştir. 2015 yılı için en düşük verimlilik 65,76 kg/dekar ile Battalgazi, Doğanyol, Kale ve Yazlıhan ilçelerini kapsayan bölge ve 67,21 kg/dekar ile Baskil’de gerçekleşmiştir. En yüksek verime sahip bölge 128,69 kg/dekar ile Doğanşehir ve Kuluncak ille-

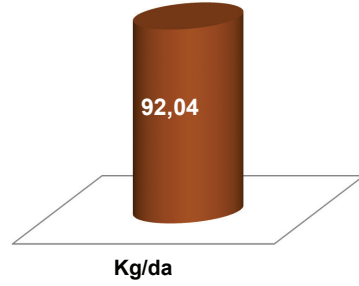
1 Gün kuru kayısı: Kükürtleme işlemi uygulanmadan sadece güneşte kurutulan kayısı

2 Kükürtlü kuru kayısı: Muhafaza süresini uzatmak için kurutma işleminden önce kükürt uygulanan kayısı

rini kapsayan bölgede gerçekleşmiştir. Bunu 119,87 kg/dekar ile Merkez ilçe Akçadağ, Darende ve Yeşilyurt'u kapsayan bölge izlemiştir. Düşük verim değerine sahip bölgeler Karakaya baraj gölüne yakın olup 2015 yılında Karakaya baraj gölüne yakın sahil kesimlerinde yaşanan kısmi don olayı nedeniyle bu bölgelerde verim düşüklüğü görülmüştür.

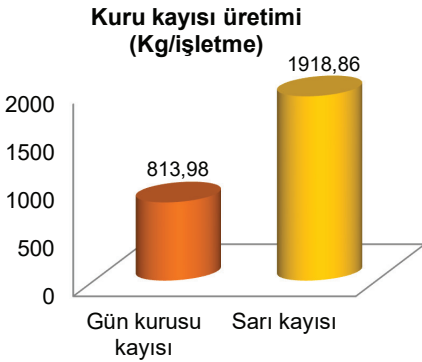


Grafik 44. Kuru kayısı miktarları (Kg/ağaç)

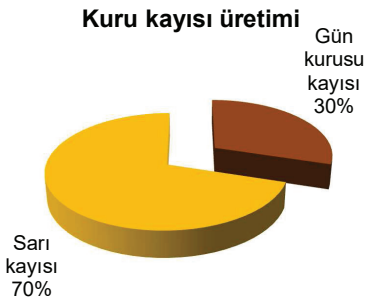


Grafik 45. Kuru kayısı miktarları (Kg/ dekar)

Yörede kayısının kurutulması iki şekilde yapılmaktadır. Bunlardan birincisi kükürtleme (İslim adı verilen kapalı ortamda SO₂ emdirme işlemi) neticesinde güneşte kurutulan, rengi daha açık ve muhafaza süresini uzun olan işlemdir. Bu şekilde kurutulan kayısının adı "Sarı kayısı"dır. Diğer kurutma şekli ise kükürtleme uygulaması yapılmadan hasat edilen kayısının doğrudan güneşe maruz bırakılmasıdır. Bu şekilde kurutulan kayısının adı ise "Gün Kuruşu"dur.



Grafik 46. Üretim şekline göre kuru kayısı miktarları



Grafik 47. Üretim şekline göre kuru kayısı üretimi (%)



Üreticiler kurutma şekillerinden hangisini uygulayacaklarını çoğunlukla piyasa şartları ve tüketici tercihlerini gözeterek yapmaktadırlar. Gün kurusu kayısının piyasa arz miktarları son yıllarda artmaktadır. Çalışmada, Malatya yöresinde üretilen kuru kayısının %70'ini Sarı kayısı, %30'unun ise Gün kurusu olduğu belirlenmiştir. Oransal olarak en fazla gün kurusunun Doğanşehir ve Kuluncak bölgesinde, en fazla sarı kayısının ise Elbistan, Baskil ile Battalgazi, Doğanyol, Kale ve Yazıhan bölgesinde olduğu tespit edilmiştir.

Kuru kayısı üretiminin avantajlı yönlerinden birisi çekirdeğinin yan ürün olarak değerlendirilebilmesidir. Malatya yöresinde üretilen kuru kayısının çekirdeği, kayııdan pırlatma³ işlemi ile ayrılmaktadır. Kurutulmuş kayısının yanı sıra çekirdeği de farklı şekilde tüketilebilmektedir. Kayısı çekirdeği de satış yoluyla ekonomik olarak değerlendirilebilmektedir.



Resim 9. Kayısı çekirdeği (kabuklu)



Resim 10. Kayısı çekirdeği (iç)

Çalışmada kuru kayısı çekirdeğinin üretim miktarları incelenmiştir. Malatya yöresinde işletme başına üretilen ortalama 2.730 kg kuru kayııdan yaklaşık 700 kg çekirdek elde edilmektedir. Bu, yaklaşık 4 kg kuru kayııdan 1 kg çekirdek (kabuklu) elde edildiğini göstermektedir.

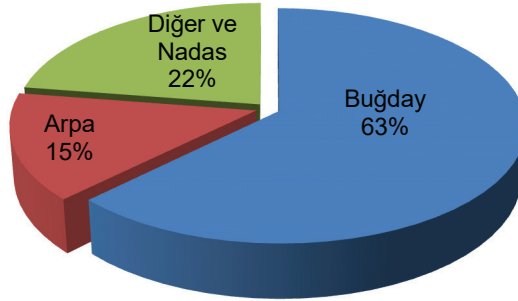
3 Pırlatma, çekirdeği kayııdan elle çıkarma (ayırma) işlemidir.

Tablo 34. Çekirdek üretimi

	Çekirdek üretim miktarı (Kg/işletme)	Kuru kayısı üretim miktarı (Kg/işletme)	Kuru kayısı / Çekirdek oranı
Doğanşehir Kuluncak	1.024,70	3.754,00	3,66
Hekimhan	630,07	2.539,67	4,03
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	889,49	3.598,35	4,05
Battalgazi Doğanşol Kale Yazihan	505,88	1.977,96	3,91
Malatya İli	764,39	2.995,60	3,92
Elbistan	467,62	1.883,33	4,03
Baskil	421,77	1.634,48	3,88
Malatya Bölgesi	696,10	2.732,84	3,93

4.3. Tarla Arazisi Kullanımı

Malatya ili ve yöresinde kayısı tarımı yapan işletmelerin, işletme başına ortalama 15,42' de olan tarla ürünleri ekiliş alanı, toplam işletme arazisinin %33'ünü kaplamaktadır. Tarla arazisi ekiliş alanı içerisinde en fazla payı, buğday (% 63) ve arpa (%16) almaktadır. Çalışmanın yapıldığı dönem içerisinde tarla arazisinin % 22'sinde diğer tarla ürünleri üretilmekte olduğu belirlenmiştir. Gündüz (2002) çalışmasında buğdayın toplam ekiliş alanının %70'ini, arpa'nın ise %9'unu kapladığını belirlemiştir. Bu veriler, kayısı üreticileri için yıllar geçtikçe buğday ve arpa ekiliş alanlarında fazla değişiklik olmadığını göstermektedir. Malatya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün brifinginde yer alan bilgilere göre ise toplam tarla arazisinin %51'inde buğday üretildiği anlaşılmaktadır.



Grafik 48. Tarla arazisinin ürünler itibarıyla ekiliş alanları



Çalışma alanında işletme başına en fazla tarla arazisine Elbistan'lı üreticiler sahiptir. Buğdayın en fazla ekildiği bölge Hekimhan, en az ise Battalgazi, Doğanyol, Kale ve Yazıhan'dır. Arpa ise en fazla ekiliş alanına Baskil'de en az Merkez, Akçadağ, Darende, Yeşilyurt ilçelerini kapsayan bölgede sahiptir. Elazığ İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün brifinginde yer alan bilgiler de bölgede en fazla ekilen ürünün Arpa olduğunu göstermektedir

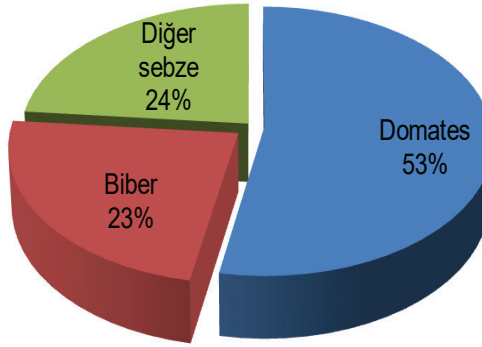
(<https://elazig.tarimorman.gov.tr/Belgeler/2016%20BR%C4%B0F%C4%B0NG.pdf>).

Tablo 35. Tarla arazisi kullanılış şekli

	Buğday		Arpa		Diğer		Tarla ürünleri ekiliş alanları	
	Da	%	Da	%	Da	%	Da	%
Doğanşehir Kuluncak	12,98	77,72	2,94	17,60	0,78	4,67	16,70	100,00
Hekimhan	13,13	79,72	2,04	12,39	1,30	7,89	16,47	100,00
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	7,13	60,07	0,29	2,44	4,45	37,49	11,87	100,00
Battalgazi Doğanyol Kale Yazıhan	6,49	48,43	3,47	25,90	3,44	25,67	13,40	100,00
Malatya İli	8,30	61,71	1,84	13,68	3,31	24,61	13,45	100,00
Elbistan	31,10	67,65	7,02	15,27	7,85	17,08	45,97	100,00
Baskil	7,63	57,63	5,27	39,80	0,34	2,57	13,24	100,00
Malatya Bölgesi	9,66	62,65	2,28	14,79	3,48	22,57	15,42	100,00

4.4. Sebze Arazisi Kullanımı

Kayısı üreticiliği yapılan işletmelerin arazinin bir kısmında sebze yetiştirdiği belirlenmiştir. Sebzeyle ayrılan arazinin küçük miktarlarda olması bu işletmelerin sebzeyi ticari olarak değil otokonsomasyon (öz tüketim) amacıyla ürettiğini göstermektedir. İşletme arazinin 0,34 dekarında (arazinin %0,72'sinde) sebze üretilmektedir. En fazla alana sahip sebze domates olup toplam sebzelik alanın %53'ünü kaplamakta, onu %23 ile biber izlemektedir. Gündüz (2002)'de toplam işletme arazinin %3'ünde sebze üretildiği ve bunun %66'sının domates için ayrıldığı belirlenmiştir.



Grafik 49. Sebze arazisinin ürünler itibariyle ekiliş alanları

Bölgeler itibariyle sebze için en fazla alan ayıran işletmeler 0,64 dekar ile Battalgazi, Doğanşehir, Kale ve Yazihan'ın dâhil olduğu dördüncü bölgededir.

Tablo 36. Sebze arazisi kullanılış şekli

	Domates		Biber		Diğer sebze		Sebze ekiliş alanları	
	Dekar	%	Dekar	%	Dekar	%	Dekar	%
Doğanşehir Kuluncak	0,13	52,00	0,07	28,00	0,05	20,00	0,25	100,00
Hekimhan	0,09	64,29	0,04	28,57	0,01	7,14	0,14	100,00
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	0,15	75,00	0,04	20,00	0,01	5,00	0,20	100,00
Battalgazi Doğanşehir Kale Yazihan	0,28	43,75	0,14	21,88	0,22	34,38	0,64	100,00
Malatya İli	0,18	52,94	0,08	23,53	0,08	23,53	0,34	100,00
Elbistan	0,17	58,62	0,09	31,03	0,03	10,34	0,29	100,00
Baskil	0,19	50,00	0,10	26,32	0,09	23,68	0,38	100,00
Malatya Bölgesi	0,18	52,94	0,08	23,53	0,08	23,53	0,34	100,00



5. KURU KAYISI ÜRETEN ÇİFTÇİ İŞLETMELERİNDE SERMAYE YAPISI

Üretim faktörü olarak sermaye, insan ve doğal kaynaklar dışında kalan tüm üretim faktörlerinin içerisinde yer aldığı ve üretilmiş üretim aracı olarak tarif edilmektedir. Yani toprak ve işgücü dışında kalan hayvan, ahır, ağıl, sulama sistemleri, kuyu, havuz, gübre, ilaç, traktör, yakıt, traktöre bağlı ekipman, para vesair kaynakların hepsine birden sermaye denilmektedir. Ekonominin bütün sektörlerinde olduğu gibi tarımda da yoğun şekilde sermaye kullanımına ihtiyaç vardır. İhtiyaç duyulan sermayenin büyük kısmı başkalarından bedeli ödenerek temin edilmektedir. Firmalar gelir ve kâr maksimizasyonuna, uygun düzeyde sermaye kullanarak kavuşabilmektedir.

Kayısı üretebilmek için toprak ve işgücünün yanı sıra sermaye kullanımına da yoğun ihtiyaç söz konusudur. Üreticilerin üretim performanslarının ölçülmesine yardımcı olmak adına işletmelerin sermaye yapıları incelenmiştir.

Kayısı üreten işletmelerin sermayeleri fonksiyonlarına göre bilanço düzeninde sınıflandırılmıştır. Bilanço, işletme varlıklarını gösteren aktif sermaye ve varlıkların kaynaklarını gösteren pasif sermaye olarak iki bölümden oluşmaktadır. Aktif sermayenin ve pasif sermayenin kendi içerisinde dağılımı da işletme başarısı açısından önemlidir. İşletmenin geliri ile orantılı olmayan sabit sermaye yatırımı, amortisman, faiz ve tamir bakım masraflarının artmasına ve dolayısı ile işletme masraflarının artmasına neden olmaktadır. Ayrıca pasif sermaye içerisinde yabancı sermaye oranının fazla olması da işletmeler için önemli bir risk faktörüdür. Gerek aktif sermayenin gerekse pasif sermayenin kendi içerisinde dengesiz dağılımı ya da sermayeye göre düşük gelir seviyesi işletmelerin sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyecek en önemli faktörlerden biridir.

Çalışmada sermaye unsurlarının para cinsinden ifade edilen değerleri için 2015 yılının cari rakamlarının kullanıldığı gözden kaçırılmamalıdır.

5.1. Aktif Sermaye

Tarım işletmelerinin üretimi gerçekleştirmek için kullandığı üretim faktörlerinin parasal değeri aktif sermayeyi oluşturmaktadır. İşletmelerin aktif sermayesinin bileşenlerine göre oransal dağılımı Tablo 37’de verilmiştir.

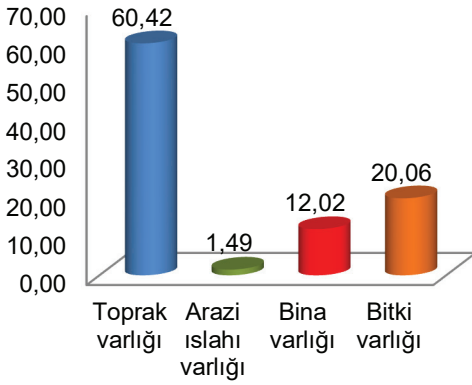
Kayısı yetiştiren işletmelerde ortalama aktif sermaye 999 bin 368 TL olarak belirlenmiştir. Buna göre bunun %93,99'unu arazi (çiftlik) sermayesi ve %6,01'ini ise işletme sermayesi⁴ oluşturmaktadır. İşletme sermayesinin ise %75,11'ini sabit işletme sermayesi ve %24,99'unu ise döner işletme sermayesi oluşturmaktadır. İşletmeler ortalamasına göre aktif sermayenin oransal dağılımı incelendiğinde, %60,42'sini toprak, %1,49'unu arazi ıslahı, %12,02'sini bina, %20,06'sını bitki, %1,30'unu hayvan, %3,22'sini alet makine, %0,66'sını malzeme ve mühimmat, %0,84'ünü ise para sermayesi oluşturmaktadır. Bölgelere göre işletmelerin aktif sermaye değeri değişmekle birlikte sermaye kalemlerinin oransal dağılımında farklılık gözlenmemiştir. En fazla aktif sermaye işletme başına 1.276.504,51 TL ile Battalgazi, Doğanlı, Kale ve Yazıhan ilçelerini kapsayan 4. Bölgede, en az ise 639.267,26 TL ile Elbistan ilçesinde belirlenmiştir. İşletme başına aktif sermayenin değeri, üretim desenine ve buna bağlı olarak yapılan yatırımlar ile bölgelerde araziye olan talebe göre değişmektedir.

Tarımsal üretimdeki en önemli risk faktörlerinden birisi de sermaye dağılımıdır. Tarım işletmelerinde kâr marjı ve buna bağlı olarak sermayenin dönüşüm hızı ile birlikte yatırımların likiditesi düşüktür. Bu nedenle sermayenin etkin kullanılması önemlidir. Rasyonel bir şekilde çalışan işletmede aktif sermayenin dağılımı, arazi sermayesi için %25, bina sermayesi için %25, hayvan sermayesi için %25, alet makine sermayesi için %10, malzeme mühimmat sermayesi için %10 ve para sermayesi için ise %5 olarak beklenmektedir (Erkuş vd., 1995). Bu oransal dağılıma göre toprak ve bitki sermayesinin aktif sermaye içerisindeki payı beklenenden fazladır. Nitekim Türkiye tarım arazilerinde ekilebilir son sınırına ulaşmış olup, araziye olan talep tarımsal amaçlı ve tarım dışı amaçlar için henüz devam etmektedir. Türkiye'de son 20 yılda meydana gelen değişimler ve gelişmeler sonucunda tarım dışı arazi talebi çeşitlenerek artmaktadır. Bununla birlikte nüfus artışı ve artan nüfusun gıda talebi de çeşitlenerek artmaktadır. Bu da tarımsal amaçlı arazi talebini artırmaktadır. Arazi üzerindeki bu talep baskısı arazinin değerinin toplam aktif sermaye içerisindeki payının yüksek olmasına neden olmaktadır. Nitekim daha önce Gündüz (2002) tarafından yapılan çalışmada toprak sermayesinin oranı %70 olarak belirlenmiştir. Bu oran yıllar içe-

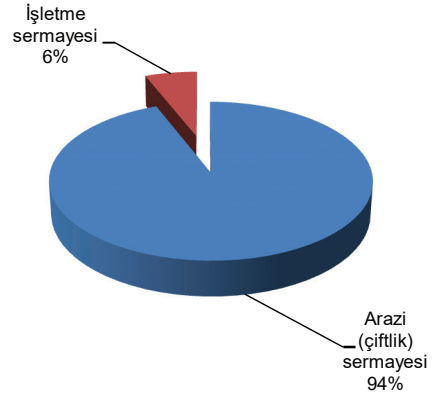
4 İşletme tabiri, faaliyeti sürdürmek şeklinde anlaşılmalıdır. Kastedilen şey firma ya da çiftlik değildir.



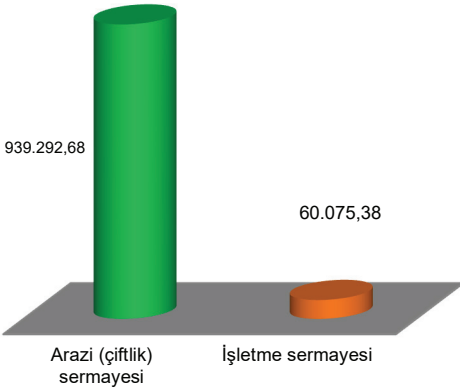
risinde bir miktar azalmakla birlikte önemli bir değişim gözlenmemiştir. Aslan (2013) ise kayısı işletmelerinin toprak sermayesinin aktifin %60'ına karşılık olduğunu hesaplamıştır.



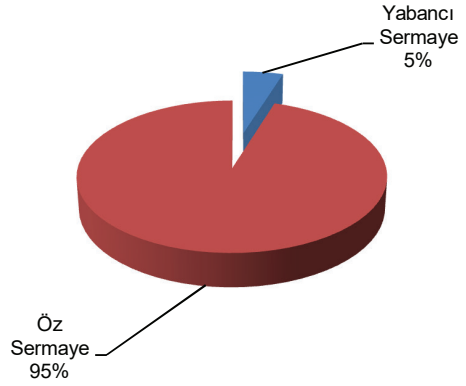
Grafik 50. Çiftlik sermayesinin toplam içerisindeki payı



Grafik 51. Aktif sermayenin dağılımı



Grafik 52. İşletme başına aktif sermaye (TL)



Grafik 53. Yabancı sermayenin dağılımı (TL)

5.2. Pasif Sermaye

Aktif sermaye işletmenin varlıklarını, pasif sermaye de bu varlıkların kaynaklarını açıklamaktadır. Pasif sermaye, yabancı sermaye ve öz sermayeden oluşmaktadır. Öz sermaye oranının yüksek olması, yatırım ve üretim faaliyetinin önemli bir bölümünün işletmenin veya işletmecinin kendi kaynakları tarafından karşılandığı anlamını taşımaktadır. Pasif sermaye içerisinde yabancı sermayenin payının düşük olması işletmenin mali riskini azaltmaktadır. Üretim faaliyetinin kârlılığı, işletmenin borç gelir veya borç sermaye dengesi dikkate alarak yabancı sermaye kullanılması işletme başarısına katkı sağlayacaktır. Çalışma bölgesinde öz sermayenin toplam sermaye içerisindeki payı %95,14 olarak belirlenmiş ve bu oran bölgelere göre önemli değişim göstermemiştir. Kayısı yetiştiriciliği yapan çiftçilerin yabancı sermaye kullanım oranının düşük olduğu Gündüz (2002) ve Aslan (2013)'ün çalışmalarında da görülmektedir. Gündüz (2002) pasif sermaye içerisinde yabancı sermayenin (borç) oranının %7, Aslan (2013) %6 olduğunu belirlemiş olup, günümüz sonuçlarına yakın değerler tahmin edilmiştir. Bu, üreticilerin yabancı sermaye kullanarak üretim yapma isteğinin veya davranışlarının değişmediğini göstermektedir.

Yabancı sermaye, işletme sermayesi içerisindeki üçüncü kişilerin payı olarak tanımlanmakta ve indi borçlar⁵ ile birlikte kısa, orta ve uzun vadeli borçlardan oluşmaktadır. Çalışmada %5 olan yabancı sermayenin kendi içerisindeki dağılımı incelendiğinde, % 43,01'ini uzun vadeli borçların, %17,20'sini kısa vadeli borçların ve %39,80'inini de indi borçların oluşturduğu görülmektedir.



Tablo 37. Kayısı işletmelerinde aktif sermayenin dağılımı

	Bölgeler														
	Doğuşehir Kuluncak		Hekimhan		Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt		Battalgazi Doğanyol Kale Yazihan		Elbistan		Baskil		Malatya Bölgesi		
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	
Çiftlik sermayesi	Toprak	396.414,00	50,43	519.488,89	53,33	717.868,13	63,16	875.077,46	68,55	313.114,29	48,98	491.034,48	59,96	603.795,73	60,42
	Arazi islahı	7.920,00	1,01	26.700,00	2,74	11.105,49	0,98	17.260,56	1,35	10.702,38	1,67	20.172,41	2,46	14.841,77	1,49
	Bina	102.750,00	13,07	133.177,78	13,67	141.538,46	12,45	134.366,20	10,53	61.269,05	9,58	113.103,45	13,81	120.133,54	12,02
	Bitki	207.522,00	26,40	243.808,89	25,03	208.125,27	18,31	178.263,38	13,96	196.564,29	30,75	157.648,28	19,25	200.521,65	20,06
	Toplam	714.606,00	90,92	923.175,56	94,78	1.078.637,36	94,90	1.204.967,61	94,40	581.650,00	90,99	781.958,62	95,49	939.292,68	93,99
Sabit işletme sermayesi	Hayvan	12.810,00	1,63	8.522,22	0,87	10.843,41	0,95	24.591,55	1,93	5.666,67	0,89	8.646,55	1,06	12.943,60	1,30
	Alet makine	36.347,00	4,62	35.601,11	3,66	32.308,24	2,84	27.406,34	2,15	34.976,19	5,47	26.936,21	3,29	32.181,25	3,22
	Toplam	49.157,00	6,25	44.123,33	4,53	43.151,65	3,80	51.997,89	4,07	40.642,86	6,36	35.582,76	4,35	45.124,85	4,52
İşletme Sermayesi	Malzeme ve Mü- hirmat Sermayesi	5.113,00	0,65	5.640,00	0,58	11.464,31	1,01	5.108,03	0,40	5.069,64	0,79	1.030,17	0,13	6.579,79	0,66
	Para Sermayesi	17.120,00	2,18	1.088,89	0,11	3.362,64	0,30	14.430,99	1,13	11.904,76	1,86	344,83	0,04	8.370,73	0,84
	Toplam	22.233,00	2,83	6.728,89	0,69	14.826,95	1,30	19.539,01	1,53	16.974,40	2,66	1.375,00	0,17	14.950,53	1,50
Toplam işletme sermayesi	71.390,00	9,08	50.852,22	5,22	57.978,60	5,10	71.536,90	5,60	57.617,26	9,01	36.957,76	4,51	60.075,38	6,01	
Toplam aktif sermaye	785.996,00	100,00	974.027,78	100,00	1.136.615,96	100,00	1.276.504,51	100,00	639.267,26	100,00	818.916,38	100,00	999.368,06	100,00	



Tablo 38. İncelenen işletmelerde pasif sermaye

Sermaye unsurları	Doğaneşhir Kulluncak		Hekimhan		Merkez Akçadağ Darendede Yeşilyurt		Battalgazi Doğanyol Kale Yazihan		Elbistan		Baskil		Malatya Bölgesi	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Yabancı Sermaye	65.552,40	8,34	32.094,00	3,29	32.074,73	2,82	66.791,55	5,23	50.380,95	7,88	49.348,28	6,03	48.566,92	4,86
Öz Sermaye	720.443,60	91,66	941.933,78	96,71	1.104.541,24	97,18	1.209.712,96	94,77	588.886,31	92,12	769.568,10	93,97	950.801,14	95,14
Pasif sermaye	785.996,00	100,00	974.027,78	100,00	1.136.615,96	100,00	1.276.504,51	100,00	639.267,26	100,00	818.916,38	100,00	999.368,06	100,00

Tablo 39. İncelenen işletmelerde yabancı sermaye

Kredi kaynakları	Doğaneşhir Kulluncak		Hekimhan		Merkez Akçadağ Darendede Yeşilyurt		Battalgazi Doğanyol Kale Yazihan		Elbistan		Baskil		İşletmeler ortalaması	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Kişiyte	2.016,00		2.373,33		2.549,45		3.038,03		2.880,95		3.755,17		2.698,78	
Bankaya	7.400,00		2.300,00		1.148,35		1.633,80		1.000,00		10.931,03		3.210,37	
Vadeli Kooperatif	3.044,40		577,78		703,30		3.070,42		1.392,86		1.517,24		1.715,61	
Diğer Borçlar	260,00		22,22		0,00		2.373,24		690,48		937,93		727,74	
Toplam	12.720,40	19,40	5.273,33	16,43	4.401,10	13,72	10.115,49	15,14	5.964,29	11,84	17.141,38	34,74	8.352,50	17,20
Kişiyte	15.950,00		376,22		2.362,64		10.577,46		0,00		241,38		5.449,48	
Bankaya	14.732,00		18.266,67		14.505,49		16.154,93		11.857,14		2.827,59		14.041,46	
Vadeli Kooperatif	1.060,00		1.133,33		230,77		1.422,54		464,29		0,00		748,48	
Diğer Borçlar	340,00		155,56		959,34		563,38		1.452,38		0,00		647,26	
Toplam	32.082,00	48,94	19.931,78	62,10	18.058,24	56,30	28.718,31	43,00	13.773,81	27,34	3.068,97	6,22	20.886,68	43,01
Toplam Borçlar	44.802,40	68,35	25.205,11	78,54	22.453,34	70,02	38.833,80	58,14	19.738,10	39,18	20.210,34	40,95	29.239,18	60,20
İnci Borçlar	20.750,00		31,65		6.888,89		21,46		9.615,38		29,98		27.957,75	
Toplam Yabancı Sermaye	65.552,40	100,00	32.094,00	100,00	32.074,73	100,00	66.791,55	100,00	50.380,95	100,00	49.348,28	100,00	48.566,92	100,00

6. KURU KAYISI ÜRETİCİLİĞİNİN YILLIK FAALİYET SONUÇLARI

Kuru kayısı üreticiliği yapan işletmelerin ekonomik sonuçlarını hesaplamak amacıyla, işletmeler tarafından bir üretim yılında gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerin yıllık sonuçları analiz edilmiştir. Ekonomik amaca yönelik faaliyet gösteren tüm birimlerin faaliyet sonu değerlendirmelerinin yapılması, işletmenin cari durumunu göstermesi yanında gelecek dönem üretim faaliyetleri için veri olacak ve üretim planlamasına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda kayısı üretimine yer veren işletmelerin yıllık faaliyetlerinin başarısını değerlendirmek amacıyla gayri safi üretim değeri (GSÜD), gayri safi hasıla (GSH), işletme masrafları (İM), brüt kâr, saf hasıla (SH), tarımsal gelir, ve rantabilite oranları ile kuru kayısı üretim maliyeti hesaplanmıştır.



Resim 11. Kayısıda hasat sonrası sergen yeri

6.1. Gayrisafi Üretim Değeri

Gayrisafi üretim değeri (GSÜD) bir işletme ya da bir üretim faaliyetinin, bir üretim dönemi sonunda elde edilen üretimin parasal değeridir (Erkuş vd, 1995). Gayrisafi üretim değeri, bir faaliyetin ana ürün ve satılan yan ürün miktarlarının fiyatları çarpımına üretimin demirbaş kıymet artışının eklenmesi ile hesaplanmaktadır. Tüm faaliyetlerin GSÜD toplamları, işletmenin GSÜD'ni vermektedir.

Çalışmada, kayısı yetiştiren işletmelerin üretim deseninde bulunan her bir üretim faaliyeti için gayrisafi üretim değeri hesaplanmıştır. İşletmelerin gayrisafi üretim değeri, kayısı faaliyetinin yanı sıra çok yıllık ve tek yıllık bitkiler, hayvansal üretim değeri olarak sınıflandırılarak verilmiştir.

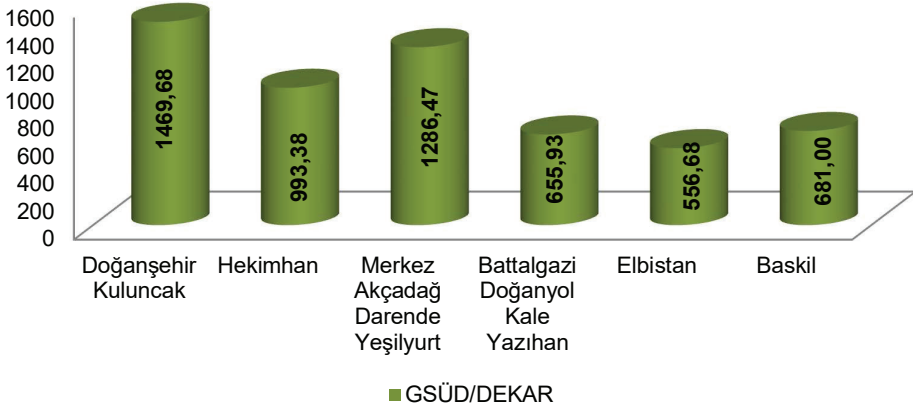
Malatya bölgesi için kuru kayısı üretim faaliyetinin 2015 yılına ait GSÜD'si işletme başına 28.847 TL olarak hesaplanmıştır. Bu değer elde edilmesi için yaklaşık 30 dekar kayısı arazisi kullanılmaktadır. 2015 yılı için en yüksek GSÜD, Doğanşehir ve Kuluncak bölgesi ile Merkez, Akçadağ, Darende ve Yeşilyurt ilçelerini kapsayan bölgede gerçekleşmiştir. En düşük GSÜD ise Baskil ve Elbistan bölgelerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 40. Kuru kayısı üretiminin Gayrisafi Üretim Değeri

	Ana ürün (Kuru kayısı)		Yan ürün (Çekirdek)		GSÜD	
	TL	%	TL	%	TL	%
Doğanşehir Kuluncak	39.625,50	92,43	3.245,20	7,57	42.870,70	100,00
Hekimhan	26.279,94	93,88	1.713,51	6,12	27.993,45	100,00
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	35.993,54	93,20	2.626,21	6,80	38.619,75	100,00
Battalgazi Doğanyol Kale Yazıhan	18.321,13	92,86	1.409,27	7,14	19.730,40	100,00
Malatya İli	30.223,60	93,02	2.267,30	6,98	32.490,90	100,00
Elbistan	16.226,07	93,09	1.203,57	6,91	17.429,64	100,00
Baskil	15.472,24	93,42	1.089,75	6,58	16.561,99	100,00
Malatya Bölgesi	28.847,30	93,03	2.160,69	6,97	31.007,99	100,00



Bir dekar kayısı arazisine düşen GSÜD ise Malatya ili için 1.092 TL, yöre için 1.045 TL'dir. Birim alana en düşük GSÜD Elbistan ilinde gerçekleşmiştir. İşletmenin Erkek İşgücü Birimine (kişi başına) düşen GSÜD ortalama yaklaşık 10.000 bin (on bin) TL olarak hesaplanmıştır.



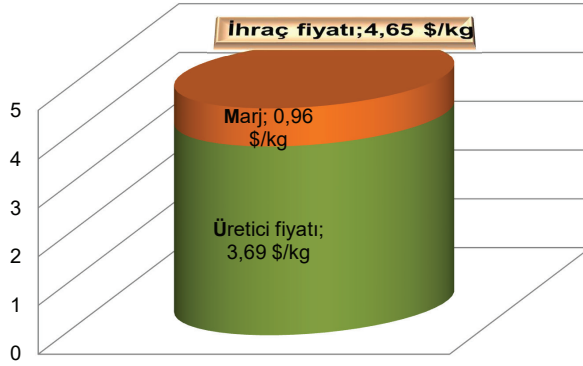
Grafik 54. İşletme arazi birimine düşen GSÜD (TL/Da)

Kuru kayısı piyasasında üretici eline geçen fiyatlar (gün kurusu ve sarı kayısı karışık) ortalama 10,50 TL/kg şeklinde oluşmuş iken çekirdek fiyatı yaklaşık 3 TL/kg olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 41. Birime düşen GSÜD ve fiyatlar (2015 yılı)

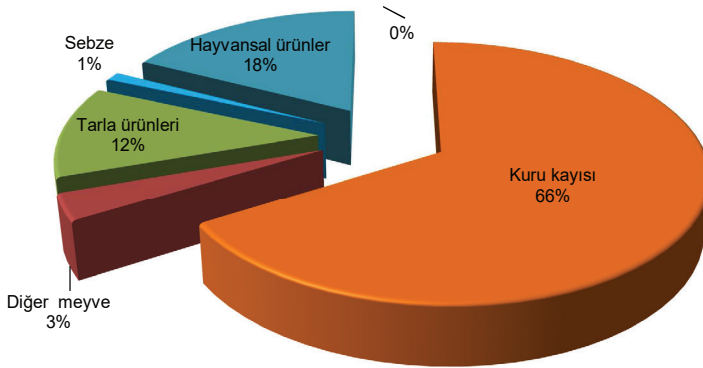
	GSÜD / Dekar	GSÜD / EİB	Kuru kayısı birim fiyatı (TL/Kg)	Çekirdek (kabuklu) birim fiyatı (TL/Kg)
Doğanşehir Kuluncak	1.469,68	14.290,23	10,57	3,17
Hekimhan	993,38	12.066,14	10,35	2,72
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	1.286,47	14.146,43	10,00	2,95
Battalgazi Doğanyol Kale Yazihan	655,93	5.872,14	9,25	2,79
Malatya İli	1.091,76	11.051,33	10,07	2,97
Elbistan	556,68	4.324,97	8,63	2,57
Baskil	681,00	5.730,79	9,49	2,58
Malatya Bölgesi	1.045,45	10.233,66	10,57	3,10

Dolar kuru 2015 yılında 2,73 TL olarak gerçekleşmiş, kuru kayısının 2015 yılı birim fiyatı dolar cinsinden 3,69 \$/kg olarak gerçekleşmiştir. Malatya Ticaret Borsası kayıtlarına göre 2015 yılı ihraç fiyatları 4,65 \$/kg düzeyinde oluşmuştur. Buradan hareketle üretici fiyatı ile ihraç fiyat arasındaki mutlak pazarlama marjının 0,96 \$/kg olduğu belirlenmiştir.



Grafik 55. Kuru kayısı pazarlama marjı (TL)

Kayısı yetiştiren işletmelerin kayısı ve diğer tarımsal faaliyetler neticesinde ortaya çıkardığı GSÜD'leri incelendiğinde toplam GSÜD'nin %66'sının kuru kayısı üretiminden sağlandığı görülmektedir. Bunu hayvancılık üretim faaliyeti ve tarla ürünleri üretimi izlemektedir. Kuru kayısı üretiminin toplam GSÜD içerisindeki payını Gündüz (2002) %48, Aslan (2013) ise %79 olarak tahmin etmişlerdir. Çalışmanın sonucu yıllar geçtikçe kuru kayısının Malatya yöresi tarımsal üretimi içerisindeki payının arttığını göstermektedir.



Grafik 56. Kuru kayısı işletmelerinde GSÜD'nin faaliyet bazlı dağılımı



Malatya yöresinde tarım arazisinin önemli kısmı kayısı üretim alanı olarak kullanıldığından bitkisel üretimin diğer faaliyetlerinden ziyade, hayvansal üretim faaliyetinin üretime katkısı daha fazla olarak gerçekleşmiştir. Hayvansal üretimin toplam GSÜD içerisindeki payı %18'dir. Bu değeri oluşturan en önemli faaliyet ise süt sığırcılığıdır. Süt sığırcılığının üretim değeri, toplam hayvansal üretim değerinin %89'unu oluşturmaktadır.

Hayvancılığın, kayısıdan sonra en yüksek değere sahip olması hayvan beslenmesinde önemli yer tutan tarla ürünlerinin de GSÜD içerisindeki payını artırmıştır. Çiftçiler tarla arazisinde buğday, arpa ve yonca ağırlıklı tarla ürünü üretimi yapmışlar ve bunlar içerisinde en fazla payı buğday (%40,80), yonca (%32,94) ve arpa (%14,27) almıştır.

Kuru kayısıdan sonra en fazla üretim değerine sahip meyve cevizdir.

Çalışmada sebze üretiminin GSÜD'si işletme başına yaklaşık 500 TL olarak hesaplanmış iken bu değer toplam GSÜD içerisinde ancak %1'e karşılık gelmektedir. Malatya yöresinde sebzeçilik faaliyetinin yıllar itibarıyla gelişmediği ve kısa dönemde de bunu artırmanın mümkün olmadığı görülmektedir. Sebzeçilik faaliyeti atıl kaynakların değerlendirilmesi ve risk paylaşımı açısından tarım işletmelerinin ekonomik sonuçlarını pozitif yönde artıracak bir faaliyet olarak mutlaka önerilmelidir.

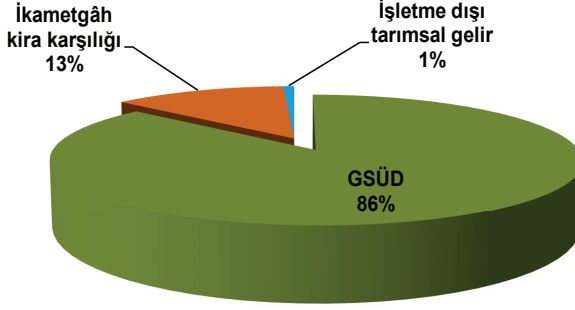
İşletmeler dekar başına yaklaşık 1.000 TL GSÜD elde etmektedir. En yüksek GSÜD Doğanşehir ve Kuluncak bölgesinde, en düşük ise Elbistan'da gerçekleşmektedir.

**Tablo 42.** Kuru kayısı üreten işletmelerde GSÜD'nin faaliyetler itibarıyla durumu

	Kuru kayısı		Diğer meyve		Tarla ürünleri		Sebze		Hayvansal ürünler		Toplam GSÜD		Birim fiyat GSÜD	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL/dekar	%
Doğanehir Kultuncak	42.870,70	66,33	2.445,80	3,78	9.269,22	14,34	305,15	0,47	9.742,60	15,07	64.633,47	100,00	1.331,83	
Hekimhan	27.993,45	62,84	6.436,25	14,45	4.446,21	9,98	214,5	0,48	5.459,56	12,25	44.549,97	100,00	863,71	
Merkez														
Akçadağ														
Darende														
Yeşilyurt														
Battalgazi														
Doğanyol														
Kale														
Yazihan														
Elbistan	17.429,64	50,75	2.036,43	5,93	9.210,36	26,82	1.428,57	4,16	4.236,43	12,34	34.341,43	100,00	408,83	
Baskil	16.561,99	57,66	344,73	1,20	5.394,64	18,78	258,62	0,90	6.163,66	21,46	28.723,64	100,00	747,23	
Malatya Bölgesi	31.007,99	66,34	1.578,61	3,38	5.468,76	11,70	504,03	1,08	8.181,34	17,50	46.740,73	100,00	993,85	

6.2. Gayrisafi Hasıla

Gayrisafi Hâsıla (GSH) bir üretim döneminde bir tarım işletmesinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeri ile parasal ifadesidir. GSH, aktif sermayenin faiz karşılığı olarak da tarif edilmektedir. Bir tarım işletmesinin gayrisafi hâsılası (GSH) hesaplanırken, GSÜD⁶ ne ikametgâh kira bedeli⁶ ile işletme dışı tarımsal gelir⁷ eklenerek hesaplanmaktadır.



Grafik 57. Kuru kayısı işletmelerinde GSH'nin dağılımı

Malatya ve yöresi kuru kayısı üreten işletmelerde 2015 yılı üretim dönemi neticesinde işletme başına yaklaşık 54 bin TL'lik GSH elde edilmektedir. GSH'nın %86'sını GSÜD, %13'ünü konut kira karşılığı ve %1'ini ise işletme dışı tarımsal gelir sağlamaktadır. En yüksek GSH değerine Doğanşehir ve Kuluncak bölgesinde, en düşük değere Baskil'de ulaşılmıştır.

GSH'nın birim başına değerleri incelendiğinde işletme arazisi dekarına 1.148 TL, Erkek İş Gücü birimine 18 bin TL olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'de 2015 yılında kırsal nüfus başına yaklaşık 14 bin TL üretim değeri düşmekte iken bu rakam kuru kayısı üreticileri için belirlenen değere yakındır.

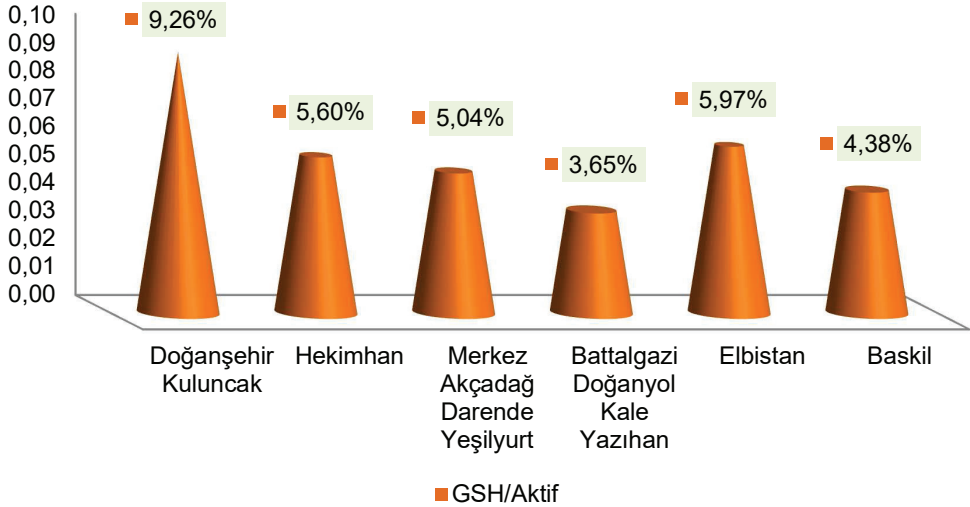
Kuru kayısı üreticilerinin işletme başına yaklaşık 999 bin TL aktif sermaye sahip oldukları önceki bölümde ifade edilmişti. Bu sermayenin üretime yönlendirilmesi ile işletmelerde yıllık 54 bin TL üretim değerine ulaşılmıştır. Kuru kayı-

6 İkametgâh kira bedeli, çiftlik sermayesine dâhil edilen çiftçinin işletmeyi yönetmek amacıyla kullandığı ve masrafi işletmeden karşılanan konut için belirlenen kira değeridir.

7 Çiftçi ve ailesinden birilerinin başka bir tarımsal faaliyetten edindikleri gelir ile çiftliğe ait demirbaşın kiraya verilmesi ile sağlanan geliri ifade etmektedir.

sı işletmeciliğine yönlendirilen sermayenin geri dönüşünün başarısı, GSH'nın aktif sermayeye oranlanması ile bulunan değer üzerinden yapılmaktadır. Bu değer yüzde ifadesi cari dönem piyasa faizine yakın veya üzerinde bulunmuş ise işletmenin başarısından söz edilebilir. 2015 yılı piyasa faizi ortalama %13,56 olarak gerçekleşmiş (<https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/portlet/hIdR20CDwM4%3D/tr>) ve aktif sermayenin GSH karşılığı Malatya yöresi kayısı üreticileri için %5,4 olarak hesaplanmıştır. Ulaşılan bu sonuç işletmelerin aslında başarılı bir üretim dönemi geçirmediklerini göstermektedir. Normal şartlarda bu faaliyetin sürdürülebilir olması mümkün gözükmemektedir. Ancak tarımsal faaliyetin özellikle ekolojik şartlar nedeniyle riskin yüksek olması ve kayısının çok yıllık bir bitki olması nedeniyle sadece cari dönem faaliyet sonuçları gözetilerek yatırımdan vazgeçilmesi doğru bir tutum olmayacaktır. Bu gibi faaliyetler için çok yıllık verilerden hareketle öneri geliştirilmesi elzemdir.

Gündüz (2002), bölgede yaptığı çalışmada bu oranı %3,94 olarak belirlemiş olup aynı dönemde de piyasa faiz oranının altında bir oran hesaplanmıştır.



Grafik 58. Kuru kayısı üreten işletmelerde bölgeler düzeyinde GSH'nin Aktif Sermayeye oranı

Bölgeler itibariyle en yüksek GSH/Aktif oranına Doğanşehir ve Kuluncak bölgesi üreticileri ulaşmıştır. Buna karşın en düşük oran ise Battalgazi, Doğanyol, Kale ve Yazihan ilçelerini kapsayan bölgede hesaplanmıştır.

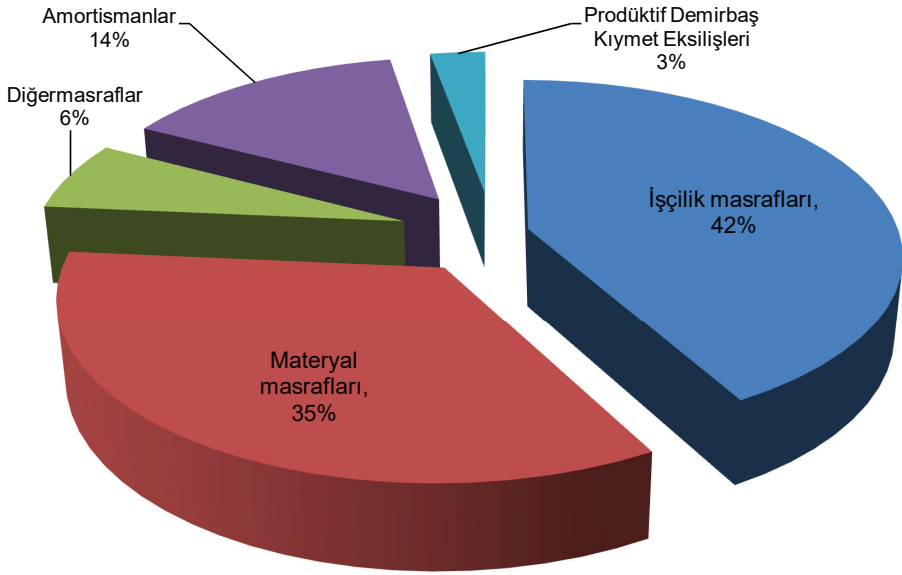


Tablo 43. Kuru kayısı üreten işletmelerde GSH'nin durumu

	GSÜD		İkameîğâh kira karşılığı		İşletme dışı tarımsal gelir		Gayri safi hâsıla (GSH)		Birimine düşen GSH		
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL/dekar	TL/EİB	GSH/Aktif sermaye
Doğansehir Kulturcak	64.633,47	88,79	6.412,50	8,81	1.747,00	2,40	72.792,97	100,00	1.499,96	24.264,32	0,093 (%9,3)
Hekimhan	44.549,97	81,70	8.203,33	15,04	1.777,78	3,26	54.531,08	100,00	1.057,21	23.504,78	0,056 (%5,6)
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	49.741,59	86,80	7.512,36	13,11	52,75	0,09	57.306,70	100,00	1.345,23	20.991,47	0,050 (%5,0)
Battalgazi Doğanyol Kale Yazihan	39.484,31	84,65	7.091,20	15,20	70,42	0,15	46.645,93	100,00	1.043,07	13.882,72	0,037 (%3,7)
Elbistan	34.341,43	89,98	3.723,21	9,750	102,38	0,27	38.167,02	100,00	454,37	9.470,72	0,060 (%6,0)
Baskil	28.723,64	80,12	7.052,59	19,67	75,56	0,21	35.851,79	100,00	932,67	12.405,46	0,044 (%4,4)
Malatya Bölgesi	46.740,73	86,58	6.822,48	12,64	419,94	0,78	53.983,15	100,00	1.147,84	17.816,22	0,054 (%5,4)

6.3. İşletme Masrafları

İşletme masrafları bir üretim döneminde GSH'yı elde etmek için yapılan masrafların toplamından oluşmaktadır. İşletme masrafları, sabit ve değişken masraf itibariyle sınıflandırılarak kullanılabilmesi gibi masrafları alt alta toplayarak da hesaplanabilir. Kuru kayısı üreticisi işletmelerde masraflar alt alta toplanarak hesaplanmıştır ve Tablo 44'te verilmiştir. Malatya bölgesinde işletme başına masraflar toplamı yaklaşık 50 bin TL'dir. İşletme masrafları en fazla Merkez, Akçadağ, Darende ve Yeşilyurt bölgesi ile Battalgazi, Doğanyol, Kale ve Yazıhan bölgesindeki işletmelerde ortaya çıkmıştır. En düşük işletme masrafları ise Elbistan ile Baskil bölgelerinde gerçekleşmiştir. Kayısı arazisi miktarının toplam işletme arazisi içerisindeki payı arttıkça işletme masrafları da artmaktadır. Kayısı yetiştiriciliğinde değişen masrafların payının yüksek olması bu sonucu doğurmaktadır.



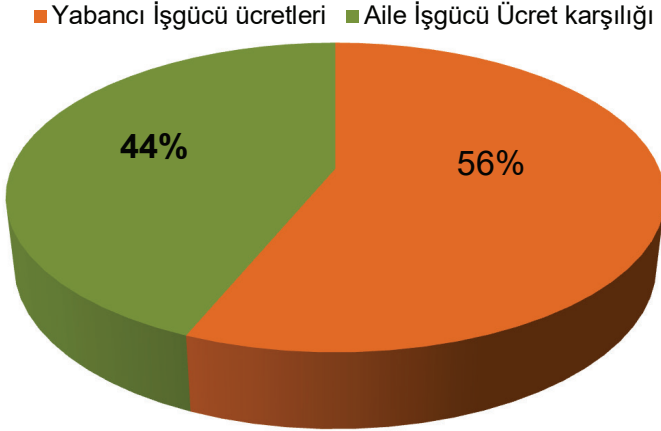
Grafik 59. Kuru kayısı üreten işletmelerde işletme masraflarının dağılımı

Kayısı üreticiliğinde en yüksek payı alan masraf kalemi işçiliktir. İşletme masraflarının %40'ından fazlası işçilere ödenen ücretlerden oluşmaktadır. Gündüz (2002) çalışmasında işçilik masraflarının payının işletme masraflarının %39'unu

oluşturduğunu hesaplamış iken Aslan (2013) %45 olarak hesaplamıştır. Gelişen bilgi ve teknolojiye karşın zaman içerisinde işçilik masraflarının azalma yerine artış gösterdiği görülmektedir. İşçiliğe ikame edilecek düşük maliyetli makine kullanımının artması ile masrafların kısmen azaltılması mümkündür. İşçilik masraflarını tohum, ilaç, gübre gibi değişken masrafların oluşturduğu materyal masrafları %35 ile takip etmektedir.

Kayısı üretimi, özellikle hasat döneminde yoğun emek kullanılan bir faaliyettir. Bu nedenle işçilik masraflarının değişen masraflar içerisinde yüksek paya sahip olması beklenen bir durumdur. Nitekim tarımsal üretim faaliyeti emek yoğun bir sektör olup, özellikle meyve veren çok yıllık bitkilerin hasat döneminde yoğun işgücüne gereksinim duyulmaktadır (Aslan vd. 2016).

İşçilik masraflarının kaynağı itibariyle dağılımına bakıldığında %56'sının çiftçinin kendisi ve ailesi tarafından karşılandığını, %44'ünün ise aile dışından sağlanan gezici ve geçici türden yabancı işgücü ile karşılandığı belirlenmiştir. Aile işgücü ücret karşılığı "itibari"⁸ bir masraf türü olduğundan çiftçiler tarafından hesaplanmayan bir masraf gibi görülmektedir.



Grafik 60. İşgücü masraflarının kaynağı itibariyle dağılımı

8 İtibari masraf; işletme masrafları hesaplanırken bazı giderlerin yapılmadığı hâlde yapılmış gibi varsayılan masraftır.



Tablo 44. Kuru kayısı üreten işletmelerde işletme masrafları

	Doğaneşehir Kütümcak		Hekimhan		Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt		Battalgazi Doğanşol Kale Yazılan		Elbistan		Baskil		Malatya Bölgesi	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
1. İşçilik masrafları	21.032,22	43,71	18.729,23	43,16	24.680,42	44,11	18.688,35	37,14	14.693,60	44,35	10.946,83	39,14	20.945,46	41,91
a) Yabancı işçi ücretleri	12.373,62	25,72	10.243,60	23,61	15.525,73	27,75	8.042,29	15,98	8.048,36	24,29	5.815,76	20,80	11.777,55	23,57
b) Aile İşgücü Ücret Karşılığı (AIÜK)	8.658,60	18,00	8.485,63	19,56	9.154,69	16,36	10.646,06	21,16	6.645,24	20,06	5.131,07	18,35	9.167,91	18,34
2. Materyal masrafları	15.478,04	32,17	12.547,55	28,92	18.173,35	32,48	19.764,56	39,28	12.292,38	37,11	10.991,06	39,30	17.242,52	34,50
a) Tohum fide masrafı	914,70	1,90	474,02	1,09	307,55	0,55	679,04	1,35	516,66	1,56	966,96	3,46	546,67	1,09
b) İlaç masrafı	4.031,04	8,38	3.411,56	7,86	4.301,02	7,69	3.553,52	7,06	2.594,83	7,83	2.349,37	8,40	3.814,34	7,63
c) Gübre masrafı	2.292,48	4,76	2.990,92	6,89	3.325,55	5,94	2.009,69	3,99	2.724,69	8,22	1.924,45	6,88	2.695,10	5,39
d) Sulama suyu masrafı	2.948,14	6,13	2.162,87	4,98	3.064,12	5,48	4.506,80	8,96	2.577,41	7,78	1.178,16	4,21	3.299,64	6,60
e) Yem masrafı	3.602,02	7,49	1.765,40	4,07	5.631,82	10,07	7.547,84	15,00	2.581,98	7,79	2.799,50	10,01	5.337,33	10,68
f) Akaryakıt masrafı	1.689,66	3,51	1.742,78	4,02	1.543,30	2,76	1.467,66	2,92	1.296,80	3,91	1.772,63	6,34	1.549,45	3,10
3. Diğer masraflar	3.315,56	6,89	3.369,00	7,76	3.511,59	6,28	2.968,24	5,90	1.665,07	5,03	2.121,56	7,59	3.157,35	6,32
4. Amortismanlar	6.982,40	14,51	8.155,22	18,79	7.375,91	13,18	8.012,39	15,92	4.073,13	12,30	3.675,61	13,14	7.224,25	14,45
5. Prodükatif Demirbaş Kıymet eksikliği	1.304,78	2,71	591,48	1,36	2.210,11	3,95	882,84	1,75	403,77	1,22	230,52	0,82	1.410,75	2,82
Toplam İşletme Masrafları	48.113,00	100,00	43.392,47	100,00	55.951,37	100,00	50.316,38	100,00	33.127,95	100,00	27.965,58	100,00	49.980,33	100,00
Dekara İşletme Masrafları	991,41		841,27		1.313,41		1.125,14		394,38		727,51		1.062,73	

6.4. Saf Hasıla

İşletmenin başarısını gösteren en önemli kriter olan Saf Hâsıla, ekonomik anlamda aktif sermayenin faiz karşılığı olarak kabul edilmektedir ve

$$\text{Saf Hasıla} = \text{Gayrisafi hasıla} - \text{İşletme masrafları}$$

şeklinde hesaplanmaktadır (Erkuş vd., 1995). Saf hasılanın hesaplanmasında ve değerlendirilmesinde aktif sermayenin kaynağına bakılmaksızın, tamamının işletmeye aitmiş gibi değerlendirme yapılmaktadır. Diğer bir ifade ile işletmeler borçsuz ve kirasız kabul edilmektedir. Bu varsayımlar işletmelerin bir üretim döneminde ortaya koydukları gayrisafi hasılanın objektif olarak ölçülmesine olanak sağlamaktadır. Diğer bir ifade ile saf hasıla bir üretim döneminde üretime dâhil olan sermayenin başarısını değerlendirmektedir.

Kuru kayısı üreten işletmelerde saf hasıla işletme başına 4.002 TL olarak hesaplanmıştır. Birime düşen değerler göz önüne alındığında en başarılı işletmeler Doğanşehir ve Kuluncak bölgesi ile Hekimhan ve Baskil ilçelerinde faaliyet gösteren işletmelerdir.

Tablo 45. Kuru kayısı üreten işletmelerde Saf Hasıla (SH)

	Gayrisafi hasıla (GSH)	İşletme Masrafları (İM)	Saf hasıla (GSH-İM)	Birime düşen SH		
	TL	TL	TL	TL/dekar	TL/EİB	SH / Aktif sermaye
Doğanşehir Kuluncak	72.792,97	48.113,00	24.679,97	508,55	8.226,66	0,031 (%3,14)
Hekimhan	54.531,08	43.392,47	11.138,61	215,95	4.801,12	0,011 (%1,14)
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	57.306,70	55.951,37	1.355,33	31,82	496,46	0,001 (%0,12)
Battalgazi Doğanyol Kale Yazıhan	46.645,93	50.316,38	-3.670,45	-82,08	-1.092,40	-0,003 (-%0,29)
Elbistan	38.167,02	33.127,95	5.039,07	59,99	1.250,39	0,008 (%0,79)
Baskil	35.851,79	27.965,58	7.886,21	205,16	2.728,79	0,010 (%0,96)
Malatya Bölgesi	53.983,15	49.980,33	4.002,82	85,11	1.321,06	0,004 (%0,40)

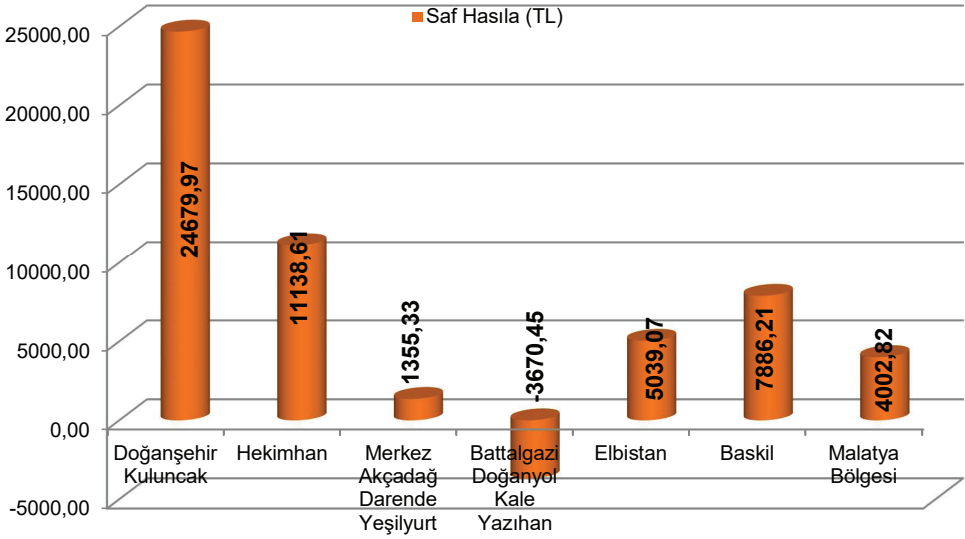
Çiftçilerin temel amacı sürdürülebilir bir gelir neticesinde sürekli kâr etmektir. Ancak elde edilen kâr düzeyinin işletmelerin ekonomik olarak sürdürülebilirliğini sağlayıp sağlamayacağı araştırılması gerekmektedir. Üretime yatırılan sermayenin fırsat maliyetinin⁹ elde edilememesi işletmelerin toplam sermayelerinde bir değer azalmasına neden olacaktır. Bu durum modernizasyon ve inovasyon yatırımlarının gerektiği orta ve uzun dönemde işletmenin etkin kaynak kullanımına ve dolayısı ile rekabet gücüne olumsuz etki edecektir.

Çiftçilerin üretime kullandığı sermaye karşılığında kârlılığını ölçmek için “Rantabilite” kavramı kullanılmaktadır. Rantabilite ölçme araçlarından birisi ekonomik rantabiliteyi hesaplamaktır. “*Ekonomik rantabilite*” işletmede gerçekleştirilen üretim faaliyetinin ülke ekonomisine katkısının da bir göstergesi olup, “*saf hasılanın işletmenin toplam sermayesine oranlanması*” ile elde edilmekte ve işletmenin başarısını ortaya koymaktadır. Nitekim işletmenin sahip olduğu toplam sermaye aynı zamanda ülkenin üretim faktörü olarak değerlendirilmektedir. Orta ve uzun dönemde rantabl çalışmayan işletmelerin sermaye değeri azalarak devam edecek bu da ülkenin toplam sermayesinde eksilme olarak değerlendirilecektir.

Kuru kayısı üreticilerinin işletme başına yaklaşık 999 bin TL aktif sermayesini kullanarak yaklaşık 4.000 TL Saf Hasıla elde ettikleri anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle bu işletmelerin ekonomik rantabilitesi hesaplanmıştır. Malatya bölgesi kuru kayısı işletmeleri için ekonomik rantabilite oranı yani aktif sermayenin SH karşılığı %0,40 olarak hesaplanmıştır. Bu değer cari dönem piyasa faizine yakın veya üzerinde bulunmuş ise işletmenin başarısından söz edilebilir. 2015 yılı piyasa faizi ortalama %13,56 olarak gerçekleşmiş (<https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/portlet/hIdR20CDwM4%3D/tr>) olup, kuru kayısı üretiminde kullanılan sermayenin karşılığında üretilen hasılanın çok düşük kaldığı görülmektedir. Gündüz (2002), kayısı yetiştiren işletmelerde aktif sermayenin SH karşılığını %0,74 olarak belirlemiş olup, bu çalışmanın neticesine yakın bulmuştur. Kayısı yetiştiriciliği yapan işletmelerin sürdürülebilirliği oldukça endişe verici bir seyir izlemektedir.

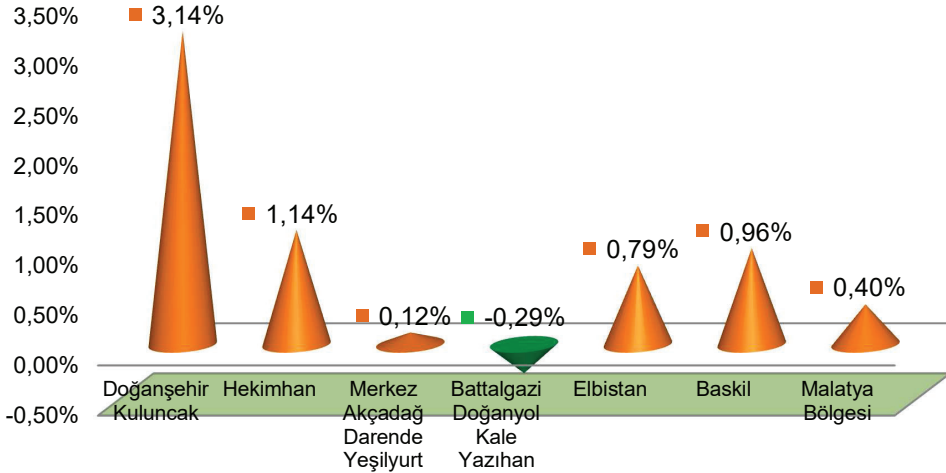
9 Fırsat maliyeti; belirli bir faaliyete yönlendirilen sermayenin vazgeçilen alternatif faaliyetin getirisidir.





Grafik 61. Bölgeler itibariyle saf hasıla

Çalışmada kuru kayısı üreten işletmelerde saf hasıla açısından iki çarpıcı sonuç ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan birisi yukarıda izah edildiği üzere piyasa faizinin altında sonuçlara ulaşılması, diğeri ise Battalgazi, Doğanlı, Kale ve Yazihan ilçelerini kapsayan bölgedeki işletmelerin saf hasıla değerlerinin negatif olmasıdır. Bu bölge işletmeleri en başarısız olan işletmeler olmuşlardır.



Grafik 62. Bölgeler itibariyle saf hasılanın aktife oranı (ekonomik rantabilite)

6.5. Tarımsal Gelir

Tarımsal gelir işletmecinin başarı kriteri olarak değerlendirilmektedir. İşletmeci ve ailesinin sahip olduğu öz sermaye ile birlikte üretime katılmasının sonucu üretimden aldığı pay tarımsal gelir olarak adlandırılmaktadır.

$$\text{Tarımsal gelir} = \text{Saf hasıla} + \text{Aile İşgücü Ücret Karşılığı} - (\text{borç faizleri} + \text{indi borçlar})$$

ile elde edilmektedir. Dolayısı ile düşük bir saf hasıla elde eden işletmecinin tarımsal geliri yüksek olabilir. Nitekim yüksek oranda yabancı sermaye ile çalışan işletmelerde saf hasıla yüksek tarımsal gelir düşük iken, aile işgücünün fazla çalıştığı işletmelerde saf hasıla düşük tarımsal gelir yüksek olarak elde edilebilmektedir (Aksoyak, 2004). İşletmeci, ailesinin geçim masraflarını tarımsal gelirle karşılamak durumundadır. Ayrıca bu gelirle, işletmeye yapılacak yatırımlar ile ödenecek gelir vergisi de karşılanacaktır. Tarımsal gelirin ihtiyaçtan az olması durumunda sermaye eksilmesi, fazla olması durumunda sermaye artışı görülecektir (Erkuş ve ark., 1995).

Tablo 46. Kuru kayısı üreten işletmelerde Tarımsal Gelir (TG)

	Saf hasıla (SH) (1)	Aile İşgücü Ücret Karşılığı (AİÜK) (2)	İndi Borçlar (Borç faizi +Arazi kirası ve ortakçı payı) (3)	Tarımsal Gelir (1+2-3)	Birime düşen Tarımsal Gelir	
	TL	TL		TL	TL/dekar	TL/EİB
Doğanşehir Kuluncak	24.679,97	8.658,60	3.146,12	30.192,45	622,14	10.064,15
Hekimhan	11.138,61	8.485,63	1.460,26	18.163,98	352,15	7.829,30
Merkez Akçadağ Darende Yeşilyurt	1.355,33	9.154,69	1.378,46	9.131,56	214,36	3.344,89
Battalgazi Doğanyol Kale Yazıhan	-3.670,45	10.646,06	2.590,28	4.385,33	98,06	1.305,16
Elbistan	5.039,07	6.645,24	1.924,40	9.759,91	116,19	2.421,81
Baskil	7.886,21	5.131,07	1.884,66	11.132,62	289,61	3.852,12
Malatya Bölgesi	4.002,82	9.167,91	2.036,12	11.134,61	236,76	3.674,79



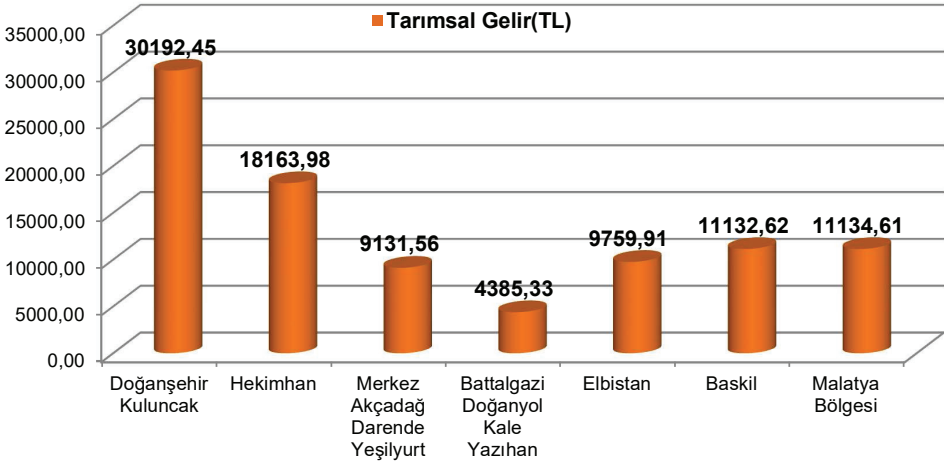
Kayısı yetiştiriciliği yapan işletmelerde ortalama tarımsal gelir 11.134 TL olarak belirlenmiştir. İşletme başına tarımsal gelir bölgelere göre önemli değişimler göstermektedir. En yüksek tarımsal gelir Doğanşehir ve Kuluncak bölgesinde gerçekleşmiştir. En düşük tarımsal gelir ise Battalgazi, Doğanlı, Kale ve Yazihan ilçelerini kapsayan bölgedeki işletmeler tarafından sağlanmıştır.

Tarımsal gelir işletmeci ve ailesinin geçimlik ihtiyaçlarını işletme sermayesini azaltmadan karşılayabileceği gelir olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile tarımsal gelir işletmeci ve ailesinin geliri olup, geçimlik ihtiyaçların karşılanması, işletmenin modernizasyonu, üretim giderleri gibi masraf kalemlerinin karşılanması gereken gelir kalemidir. Tarımsal gelirin negatif olması veya yetersiz olması işletmede sosyo-ekonomik bir yaşam tarzını benimsemiş işletmeci ve ailesinin bu işletmede geleceğini sınırlamaktadır. Bu gelirin düşük olması veya bu ihtiyaçları karşılayamaması işletmenin orta ve uzun dönemde sürdürülebilirliğini tehdit edecektir. Nitekim bu ihtiyaçlar borçlanma yolu ile temin edilecek ve orta ve uzun dönemde işletmenin borç yükü işletmenin sürdürülebilirliğini tehdit edecektir.

Bu sonuçlar, ülke ve bölge tarımı stratejik öneme sahip kayısı üretiminde fiyat ve gelir riskinin yüksek olduğu yıllarda işletmelerin geçimlik ihtiyaçlarını da karşılayamadığı bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

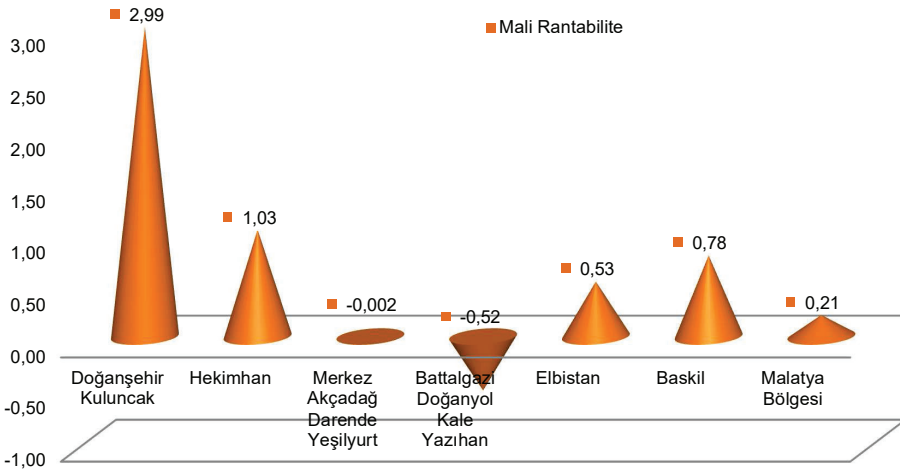
İşletmelerde işletme arazisinin dekarına düşen tarımsal gelir 237 TL/da ve işletme EİB cinsinden nüfus başına ise 3.674 TL/EİB olarak belirlenmiştir. Türkiye için belirlenen kişi başına tarımsal gelir (Tarımsal GSYİH) 9.971 TL/kişi olup (TÜİK 2015), kayısı bölgesi tarımsal gelirinden yüksektir. Aslan (2013), dekar ve kişi başına tarımsal geliri 155 TL ve 1.776 TL olarak hesaplamış olup, bu çalışmanın sonuçlarından daha düşük değerler tahmin etmiştir.

Mali rantabilite, işletmenin öz sermayesinin rantabilitesini vermekte ve işletmecinin (çiftçinin) başarısını ifade etmektedir. Üretim faaliyeti sonucunda elde edilen safi kârın (saf hasıladan indirdi borçlar ve borç faizlerinin çıkarılması ile hesaplanan) öz sermayeye oranlanması ile hesaplanmaktadır. Mali rantabilite oranının fırsat maliyetini sağlayamaması orta ve uzun dönemde öz sermaye değerinin azalacağını ifade etmektedir.



Grafik 63. Bölgeler itibariyle Tarımsal Gelir

Kayısı üreten işletmeler için mali rantabilite hesaplanmış %0,21 olarak belirlenmiştir. Mali rantabilite oranlarının pozitif değerli ve bankaların nominal faiz oranından fazla olması (%13,5) gerekmekte olup sürdürülebilir üretim için temel şartlardan birisidir. Ancak mali rantabilite oranları açısından da kayısı üreticileri arzulanan sonuçları yakalayamamıştır. Mali rantabilite açısından en başarısız işletmeler Merkez, Akçadağ, Darende ve Yeşilyurt ilçelerini kapsayan bölge ile Battalgazi, Doğanyol, Kale ve Yazihan ilçelerini kapsayan bölgedeki işletmeler olmuştur.



Grafik 64. Bölgeler itibariyle Mali Rantabilite

6.6. Kuru Kayısı Üretim Maliyeti

Kuru kayısı üreten işletmelerde ürün maliyeti belirlenerek aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir. Üretim maliyetine ulaşmak için dekara 780 TL'lik masraf yapılmakta olduğu ve yapılan masrafların dağılımı incelendiğinde kayısı üretiminde en yüksek masraf payını %55 ile değişken masrafların aldığı belirlenmiştir. Sabit masrafların oranı %45'tir. Masraf kalemleri içerisinde en yüksek payı %29 ile çıplak arazi faizi almakta ve bunu %25 ile hasat zamanı yapılan masraflar takip etmektedir. Esengün ve ark. (2007) çalışmalarında kayısı üretiminde sabit masrafların payını %45, değişken masrafların payını %55 olarak tahmin etmişler ve yine en yüksek masraf kaleminin %25 ile çıplak arazi faiz değerine ait olduğunu belirlemişlerdir. Bu sonuçlar, çalışmanın sonuçlarına birebir örtüşmektedir.

Çalışmada kur üzerinden yapılan ekonomik hesaplamalar için 2015 yılı ortalama dolar kuru paritesi olarak 2,73 TL/\$ kullanılmıştır.

Tablo 47. Kuru kayısı üretiminde fiziki girdi kullanımı ve masraflar (TL ve Dolar olarak)

İŞLEMLER	(TL/da)	(\$/da)	%
<i>I. TOPRAK HAZIRLIĞI</i>	27,56	10,10	3,53
a. Toprak İşleme	19,65	7,20	2,52
b. Çapalama ve Ot Alma	7,91	2,90	1,01
<i>II. KÜLTÜREL İŞLEMLER-BAKIM</i>	181,54	66,50	23,27
a. Gübreleme			
✓ Kimyasal Gübre	39,51	14,47	5,06
✓ Hayvansal Gübre	13,17	4,82	1,69
b. Budama	5,41	1,98	0,69
c. Sulama	27,38	10,03	3,51
d. İlaçlama	96,08	35,19	12,32
<i>III. HASAT</i>	198,24	72,62	25,41
a. Toplama	174,60	63,96	22,38
b. Taşıma	14,26	5,22	1,83
c. Diğer	9,38	3,44	1,20
<i>IV. DÖNER SERMAYE FAİZİ</i>	25,26	9,25	3,24
A- DEĞİŞKEN MASRAFLAR TOPLAMI	432,61	158,46	55,46
a. Genel İdare Gideri (A x %3)	12,98	4,75	1,66
b. Tesis Masrafları Amortisman Payı	45,00	16,48	5,77
c. Yatırım faizi (Tesis Masrafları) Faizi	52,50	19,23	6,73
d. Çıplak Arazi Faizi	223,99	82,05	28,71
e. Diğer sabit masraflar (sigorta, vergi vb.)	12,98	4,75	1,66
B- SABİT MASRAFLAR TOPLAMI	347,45	127,27	44,54
C- ÜRETİM MASRAFLARI TOPLAMI (A+B)	780,05	285,73	100,00

Kayısı üretmek için yapılan masrafların karşılığında dekara 101 kg kuru kayısı ve bununla birlikte yaklaşık 26 kg çekirdek üretilmiştir.

Tablo 48. Kuru kayısı üretiminin çıktıları

Çıktılar	(Kg/Da)
D- Kuru Kayısı Üretimi	100,66
F- Çekirdek Üretimi	25,72

Kayısı ile birlikte yan ürün olarak çekirdek üretimi de gerçekleştiğinden, bu gibi ürünlerde üretim maliyeti hesabı; Toplam Üretim masraflarından yan ürünün değeri çıkarılmak suretiyle hesaplanan değer toplam ürün miktarına bölünmesi şeklinde hesaplanmaktadır. Bu metot kullanılarak kuru kayısının üretim maliyeti 2015 üretim dönemi sonu itibariyle 7,18 TL/Kg olarak tahmin edilmiştir.

Tablo 49. Kuru kayısı üretim maliyeti (TL ve Dolar olarak)

	TL/Kg	\$/Kg
E- Kuru Kayısı Satış Fiyatı	10,07	3,69
G- Çekirdek Fiyatı	2,22	0,81
H- Gayri Safi Üretim Değeri ((DxE)+(FxG))	1.070,74	392,11
I- Yan Ürün Geliri	57,09	20,91
Kuru Kayısı Maliyeti (TL/Kg) ((C-I)/D)	7,18	2,63
Kuru Kayısı Satış Fiyatı	10,07	3,69
Kuru Kayısı Net Kârı	2,89	1,06

Fiziki girdilere ait teknik verilerden hareketle her yıl için ortalama kuru kayısı maliyeti hesaplanabilir. Enflasyon ve döviz kurundaki sürekli değişimler nedeniyle 2015 yılı için hesaplanan ekonomik değerleri diğer yıllar için de aynı olacaktır şeklinde yorumlamak hesaplama yanlışlığına neden olur. Enflasyondan arındırılmış fiyatlar (reel fiyat) veya reel kur değerleri kullanılarak diğer yılların maliyet hesaplamaları yapılabilir.

Kitap yazarları tarafından 2018 yılı sonu reel dolar kuru 4,05 TL/\$ olarak tahmin edilmiş ve bu kur değeri yukarıdaki verilere işlendiğinde kuru kayısı üretim maliyeti 2018 yılı için 10,64 TL/Kg ve satış fiyatı 14,93 TL olarak hesaplanmıştır.



Kuru kayısı üretiminden 2015 yılı itibariyle dekarara 484 TL net kâr elde edildiği tahmin edilmiş olup, reel döviz kuru dikkate alındığında 718 TL'ye karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Bu veriden hareketle asgari kuru kayısı arazi miktarı belirlenebilecektir. Bunun için asgari geçim sınırı için hesaplanan değer ile karşılaştırma yapılabilir. 2018 yılı sonu itibariyle Türkiye'de dört kişilik bir ailenin geçim sınırı 6.370 TL/ay olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2019b). Araştırma alanındaki aileler de 4 kişiden oluşmaktadır. Bu veriler kullanılarak hesaplama yapıldığında, işletmeler tarafından 106 dekar kuru kayısı arazisi sahibi olduğunda ancak geçim sınırında bir gelire ulaşmak mümkün olabilecektir. Aksi hâlde mevcut arazi varlığı ile asgari ücretin (2018 için 2020 TL) altında bir gelire dahi ulaşamayacak bir durum söz konusudur. Bu bulgular ışığında, a) ortalama kayısı arazisi miktarı artırılarak, b) verim artışı sağlanarak, c) ürün piyasa fiyatlarının yükselmesi ve girdi fiyatlarının düşmesi ile d) rasyonel kaynak kullanılarak üretici kârı artırılabilir. Ancak kısa vadede bu gibi çözümlerin gerçekleştirilmesi mümkün gözükmeyip, sektör aktörlerinin birlikte hareketiyle neticeye varılabilecektir.

Bu sonuçlar kayısı arazisinin miras yoluyla bölünmesine müsaade eden yeter geliri sağlayacak arazi büyüklüğünün asgari sınırı hakkında da önemli bir bilgi vermektedir. Asgari ücret baz alındığında miras yoluyla kayıslık bir arazinin bölünmesi için asgari büyüklük 50 dekar olmalıdır.

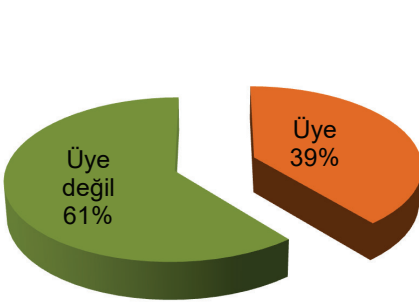


4. Bölüm

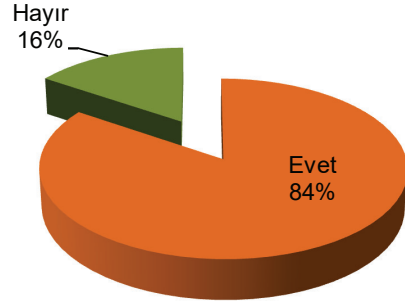
KURU KAYISI ÜRETİCİLERİNİN ÜRETİME YÖNELİK DAVRANIŞLARI VE BEKLENTİLERİ



Malatya bölgesi kuru kayısı üreticilerinin %60'ının herhangi bir tarımsal örgüte üye olmadıkları (ziraat odaları hariç) belirlenmiştir. Üyelerin büyük kısmı da Tarım Kredi Kooperatifi üyesi olduklarını ve Kayısı ile ilgili bir örgüt kurulmuş olsa üreticilerin %84'ü (277 üretici) bu örgüte üye olacaklarını ifade etmişlerdir. Üreticiler, kurulacak bu örgütün kamu denetiminde olması hâlinde üyeliğe sıcak baktıklarını da ayrıca belirtmişlerdir.



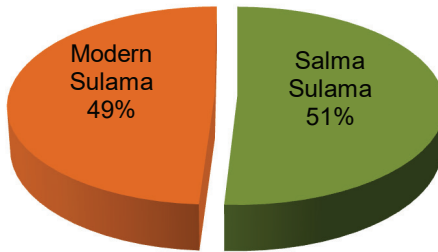
Grafik 65. Üretici örgütü üyeliği oranları



Grafik 66. Kayısı ile ilgili birliğe üye olma isteği

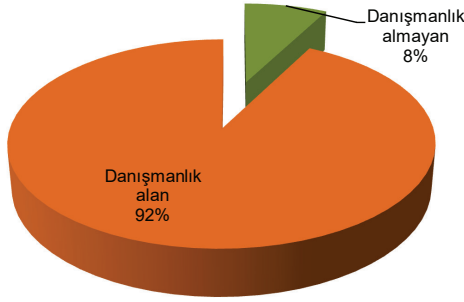
Üye olmak istemeyen üreticilerin %76'sının bu düşüncesinin, geçmişte kurulan ve yanlış uygulamalar ve yönetim nedeniyle kapatılan bir örgütün akıbeti nedeniyle oluştuğu izlenimi edinilmiştir. Üreticilerin %17'si, bir örgüte ihtiyaç olmadığını düşündüğünden ve %6'sı ise konu ile ilgili bilgi yoksunluğu nedeniyle üye olmayacaklarını ifade etmişlerdir.

Üreticilerin %51'inin vahşi sulama (salma sulama) metodu ile sulama yaptıklarını %49'u ise modern sulama sistemlerinden (mini sprink vb.) yararlandıklarını belirlenmiştir.



Grafik 67. Sulama sistemi kullanımı

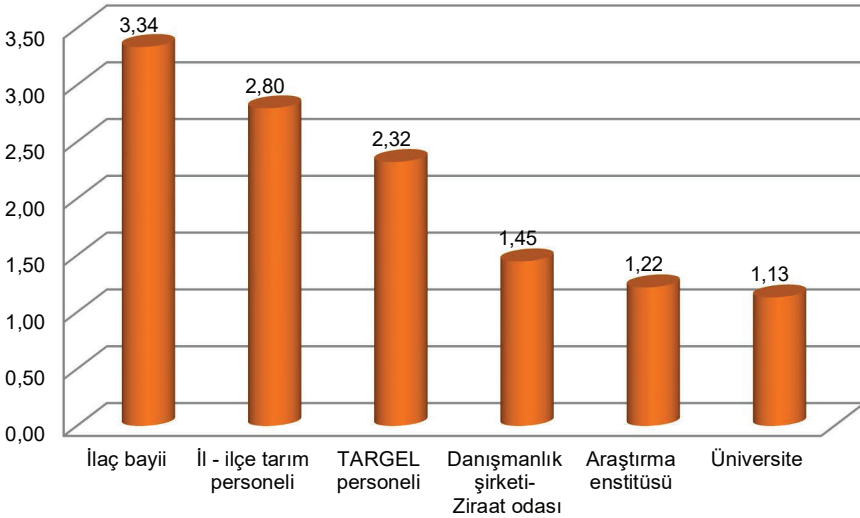
Kayıs üreten işletmelerin %92'si üretim aşamasında ihtiyaç duydukları bilgiyi veya sorunların çözülmesi adına danışmanlık talebinde bulduklarını ifade etmişlerdir.



Grafik 68. Danışmanlık hizmetinden yararlanma durumu

Üreticilerin en fazla faydalı bilgiye zirai ilaç bayilerine danışarak elde ettiklerini, bunu il ve ilçe tarım müdürlüklerinde çalışan teknik personelden yararlanmanın takip ettiği görülmektedir. Üreticilerin en az faydalandıkları kurumlar ise araştırma enstitüleri ile üniversitelerdir.

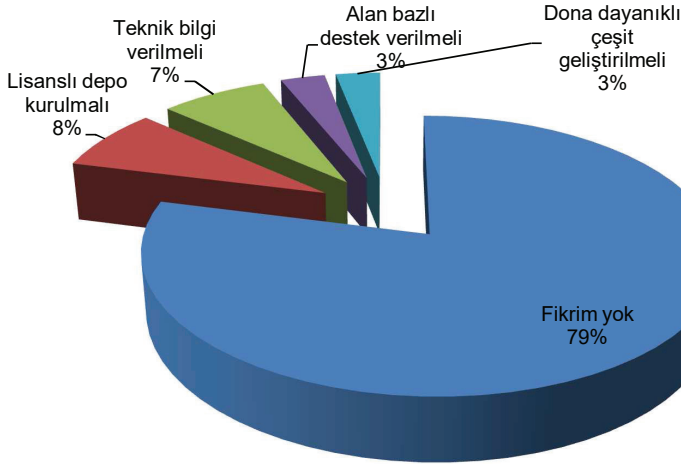
Üreticiler ilaç bayiinden en fazla ilaçlama ve etkili ilaçlar, il ve ilçe tarım personelden destekleme konusunda, araştırma enstitüsünden fidan seçimi, üniversite-den ise bakım konularında danışmanlık talebinde bulduklarını ifade etmişlerdir.



Grafik 69. Bilgi kaynağı

Buradan hareketle kurumların görevlerinin iyi tanımlanması ve üreticinin en sağlıklı bilgiye ulaşacağı kurumun hangisi olduğu konusunda yönlendirilmesine ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

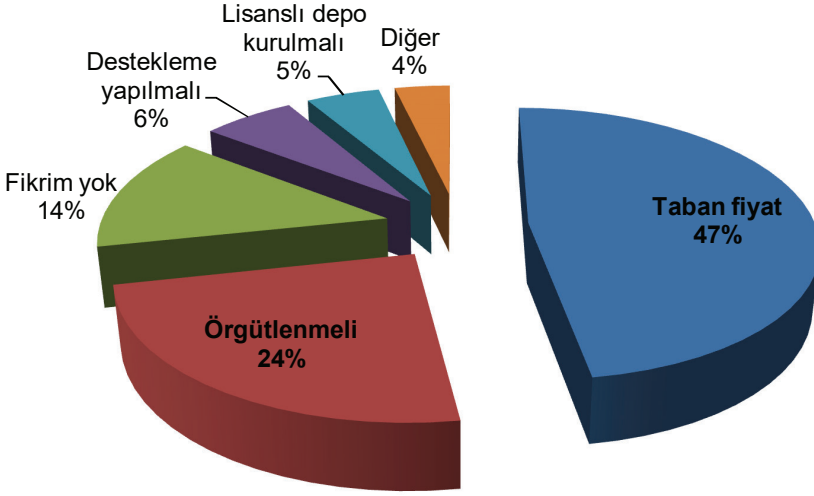
Üreticilerin, hemen her yıl çeşitli nedenlerle dalgalanma gösteren kayısı rekoltesi konusunda neler yapıldığı takdirde sorunun çözümüne katkı sunulabileceğine ilişkin görüşleri incelendiğinde konu hakkında fikir beyan etmeyenlerin ya da bilgisi olmayanların oranının %79 gibi yüksek bir oranda olduğu görülmüştür. Geri kalan üreticilerin lisanslı depo kurulduğunda sağlıklı muhafaza sistemi oluşacağından, yetiştiricilik konusunda yeterli teknik bilgiye eriştiklerinde, hükümetin kayısıya alan bazlı destekleme sistemini uyguladığında ve dona dayanıklı çeşit geliştirildiğinde rekolte dalgalanmasının azalacağını beyan etmişlerdir.



Grafik 70. Kayısı üretimini sorunlarına yönelik çözüm önerileri

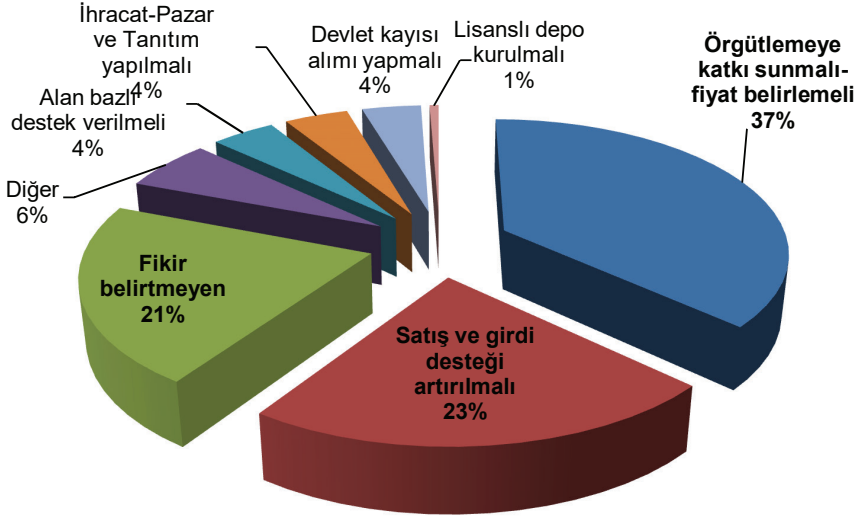
Üreticilerin kuru kayısı fiyatlarının sürdürülebilir ve tatminkâr bir düzeyde olması için hangi etkenlerin önemli olacağı konusundaki görüşleri dikkate alındığında en önemli sorumluluk ve görevi hükümete (devlete) yüklediği görülmektedir. Üreticilerin %47'si kayısı için her yıl taban fiyat uygulaması yapıldığında fiyat istikrarının sağlanacağını ifade etmişlerdir. Üreticilerin %24'ü ise birlikler ya da kooperatifler şeklinde birlikte hareketi sağlayacak örgütlü yapıların varlığı ile de fiyat konusunda rekabetten kazançlı çıkacaklarına inanmaktadır.

lar. Bunun yanında kamunun destekleme alımları ya sosyal amaçlı (okullarda, askeriye de vb. yerlerde ücretsiz kayısı dağıtımı yaparak) alımlar yapması ile fiyat değişkenliklerinin azalacağını belirten üreticilerin oranı %6 iken bu durumun lisanslı depo kurulduğunda gerçekleşeceğini beyan edenlerin oranı %5'tir. Fiyat istikrarı ya da tatminkâr fiyat konusunda üreticilerin %14'ü de fikir beyan etmemiştir.



Grafik 71. Kayısı fiyatı sorunlarına yönelik çözüm önerileri

Üreticilere, kayısının her aşamadaki sorunları ve kayısından daha yüksek katma değer elde edilmesi adına kamudan beklentileri sorulmuştur. Üreticilerin %37'si, kamunun, hükümet aracılığıyla kayısı üreticilerini güvenilir bir örgütlü yapıya kavuşturmasını ve fiyat teşekkülünde yukarıda bahsedildiği üzere taban fiyat vb. argümanlarla, sektörde mutlaka rol almasını beklemektedir. Üreticilerin %24'ü ise kamunun ilk olarak satış ve girdi desteği vermesinin ve mevcut destekleme miktarlarının makul düzeye yükseltilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Üreticilerin önemli bir bölümü (%21) bu konuda da fikir beyan etmemiştir. Geri kalan üreticilerin ise alan bazlı desteği, pazar payını dolayısıyla ihracatı artıracak faaliyetleri ve devletin sosyal amaçlı (okullarda, askeriye de vb. yerlerde ücretsiz kayısı dağıtımı yaparak) alım yapmasını bekledikleri görülmektedir.



Grafik 72. Kayısı sorunlarına yönelik kamudan beklentiler

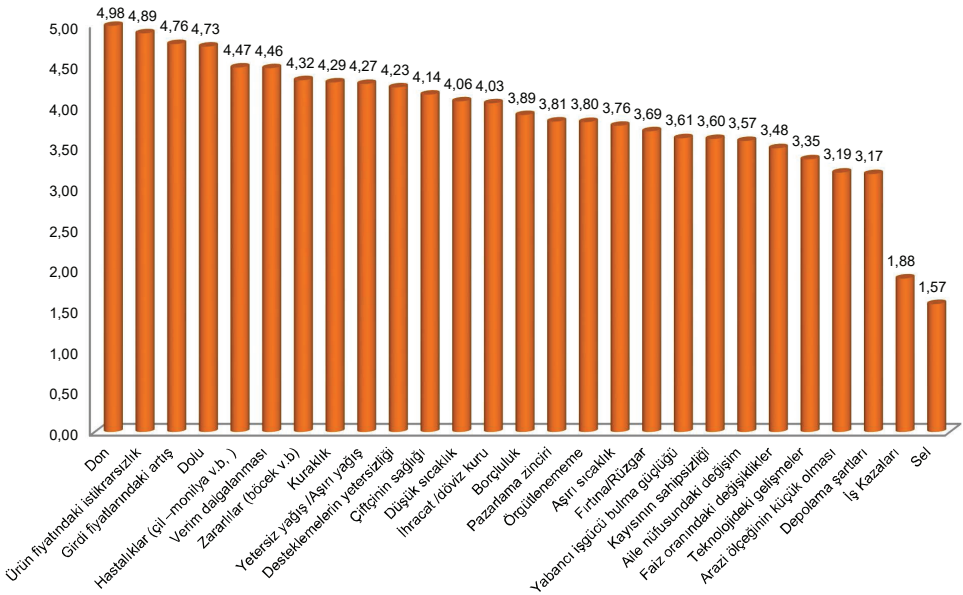
Yukarıda üretici beklentilerinin önemli bir bölümünü kamusal olduğu anlaşıldığından, kamu tarafından kayısıya yapılan desteklerin düzeyini anlamak amacıyla ilgili kamu kurumu tarafından hazırlanan raporun bir bölümü aşağıda verilmiştir. Rapor içeriğine göre kayısıya yapılan destekler ile Türkiye’de üretilen diğer ürünlere yapılan desteklerin aynı olduğu görülmüştür. Kuru kayısının Türkiye’nin tarımsal ihracatının en önemli kalemlerinden birisi olduğu düşünüldüğünde destekleme miktarlarının ve destekleme argümanlarının ülke ekonomisine katkısı dikkate alınarak artırılmasında yarar görülmektedir.

Kayısı üretimi aynı zamanda risk ve belirsizliğin oldukça yüksek hissedildiği bir uğraştır. Kuru kayısı üretimi, arz ve talep yapısına bağlı sürekli fiyat dalgalanmaları ve dolayısıyla üretici gelirlerinin değişkenlik göstermesi, ihracata sunulan ürünlerin gıda güvenliği mevzuatına uygun üretilmemesi, ürün kalite göstergelerinde sorunlar yaşanması, birçok hastalık ve zararlıının konukçusu olması, özellikle ilkbahar son donları olmak üzere iklim şartlarına yüksek düzeyde bağımlılığı, çok yıllık bitki olması nedeniyle üretim deseninde çeşitliliğe imkân vermemesi ve daha birçok önemli risk kaynağına maruz kalmaktadır.

Türkiye’de Kayısı Destekleme Politikaları (2018): Kayısı üretiminin gelişmesine yönelik sertifikalı ve standart fidan kullanarak yeni kayısı bahçesi tesis eden çiftçilere 2005 yılından itibaren her yıl hazırlanan mevzuatlar çerçevesinde dekar başına destek verilmektedir. Kayısı üreticilerinin girdi maliyetlerinin düşürülmesi, dış pazarda rekabet güçlerinin artırılması, üretimde sürekliliğin sağlanabilmesinin temini için; 2017 yılında 9 TL/da mazot desteği, 4 TL/da kimyevi gübre desteği ve 40 TL/da toprak analizi desteği verilmekte olup, AR-GE, organik tarım ve iyi tarım uygulamaları da desteklenmektedir. Ayrıca Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından IPARD kapsamında meyve-sebze işleme ve pazarlamaya yönelik yatırımlara %50-65 hibe desteği verilmektedir. Kalkınma Ajansları tarafından da özel sektör projelerine %50’ye varan oranda hibe desteği sağlanmaktadır.

Bu metin Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü tarafından hazırlanan KAYISI raporundan alınmıştır.

<https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2018-Temmuz%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/2018-Temmuz%20Kay%4%B1s%C4%B1.pdf>

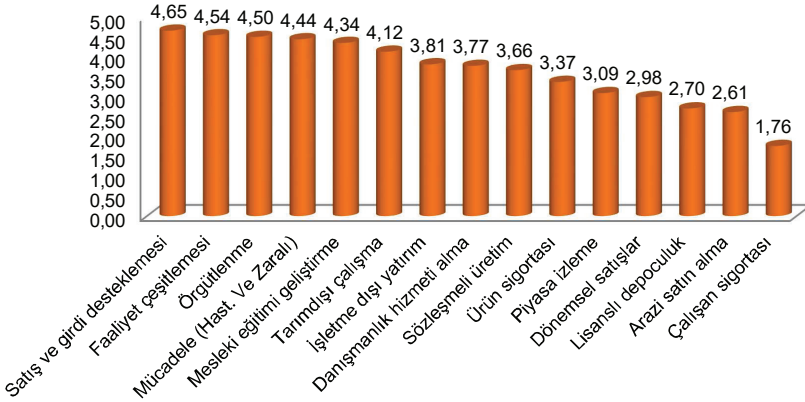


Grafik 73. Risk kaynaklarının üretime etki düzeylerinin değerlendirilmesi (1: Etkilemez, 2: Az etkiler, 3: Orta düzeyde etkiler, 4: Etkiler, 5: Çok etkiler)

Malatya bölgesinde kuru kayısı üreticiliği yapan tarım işletmelerinin üretimde risk kaynağı sayılan faktörlere bakışları incelenmiş ve sonuçları grafik 37’de verilmiştir. Üreticiler için en belirgin risk kaynakları don, ürün fiyatları istikrarsızlığı, girdi fiyatlarının artışı, dolu ve hastalıklar olarak öne çıkmaktadır. Üretimi en az etkileyen riskler olarak ise iş kazaları ve sel olarak ifade edilmiştir.

Risklerle başa çıkmak için geliştirilmiş birçok risk yönetim stratejisi mevcuttur. Bu stratejilerin kullanımı ile üretimin etkilenme düzeyleri incelendiğinde, kayısı üreticileri, hükümetlerce satış ve girdi desteği sağlanması, bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte yapılması, örgütlenme ile hastalık ve zararlılarla mücadele edilmesi yoluyla risklerle başa çıkmanın etkili stratejiler olduğunu ifade etmektedirler.

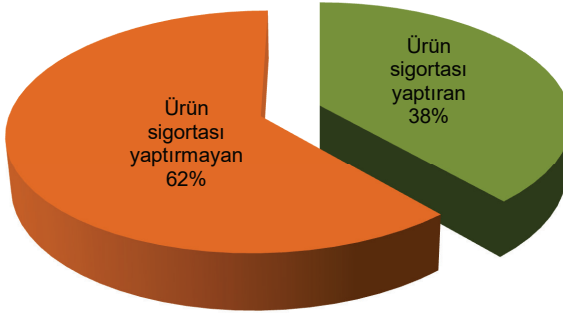
Bölgede de en olumsuz etkiye sahip risk olarak, ilkbahar donları ifade edilmesine rağmen, ürün sigortası stratejisi etkisinin, üreticiler tarafından düşük olacağını görülüyor olması çarpıcı bir sonuçtur. Bunun yanında, fiyat istikrarsızlığı en etkili risk kaynaklarından iken dönemsel satışlar ve lisanslı depoculuk gibi stratejilerin etki düzeyinin az olacağı şeklinde ortaya çıkan sonuç oldukça ilginçtir. Buradan hareketle üreticilerin konu ile ilgili bilinçlerini artıracak çalışmaların gerekliliği ortaya çıkmaktadır.



Grafik 74. Risk kaynaklarına karşı kullanılacak stratejilerin etki düzeylerinin değerlendirilmesi (1: Etkilemez, 2: Az etkiler, 3: Orta düzeyde etkiler, 4: Etkiler, 5: Çok etkiler)

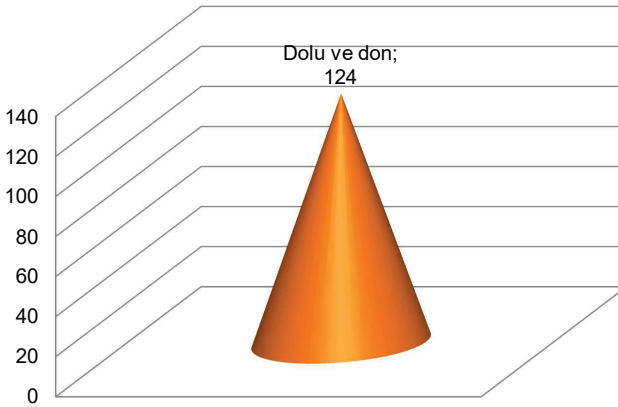
Üreticilerin tarımsal risklere yönelik değerlendirmeleri arasında tarımsal sigortanın etki düzeyinin düşük olacağına yönelik ifadelerinden hareketle kayısı

üretiminde sigorta davranışları incelenmiştir. Malatya bölgesinde 2015 yılında sigorta yaptıranların oranı %38'dir. TARSİM (Tarım Sigortaları Havuzu) tarafından 2015 yılında Malatya yöresinde yaklaşık 20 bin poliçe üretildiği açıklanmıştır. Poliçeler parsel bazlı olarak üretilmiş olduğundan sigorta yaptıran çiftçi sayısına ulaşılamamıştır. Ancak bu oranın %25-30 arasında değiştiği ifade edilmektedir. Çukur ve ark. (2008) çalışmalarında 2007 yılında Malatya ilinde kayısı da ürün sigortası oranının %11 olduğunu belirlemişlerdir. Yıllar geçtikçe ürün sigortası oranının arttığı görülmektedir. 2015 yılı sigorta oranının bir önceki yıl yaşanan don felaketinin etkisiyle artmış olacağı tahmin edilmektedir.



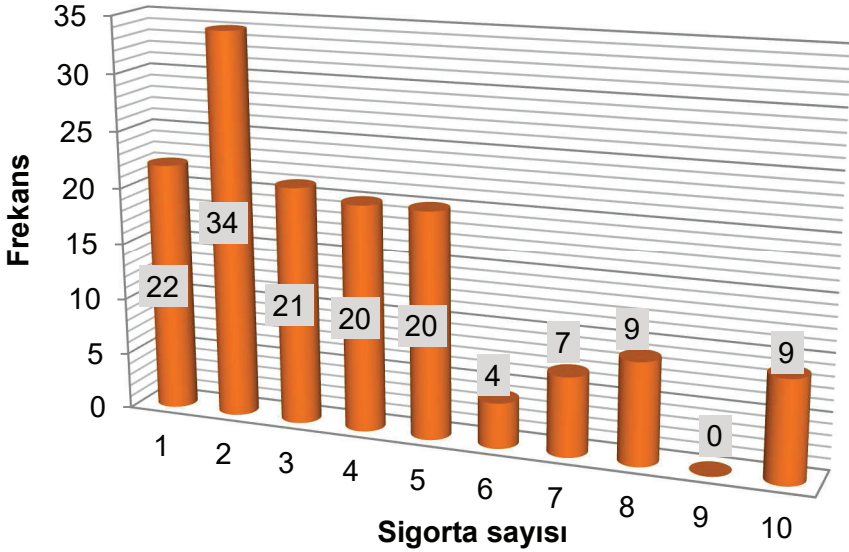
Grafik 75. Ürün sigortası yaptırma düzeyi

Ürün sigortası yaptıran kayısı üreticilerinin %99'u kayısı için sigortalama yaptıklarını belirtmişlerdir. Kayısyı sigorta yaptıran üreticilerin tamamı, ürünü “Dolu ve don sigortası” kapsamında sigorta ettirmişlerdir.



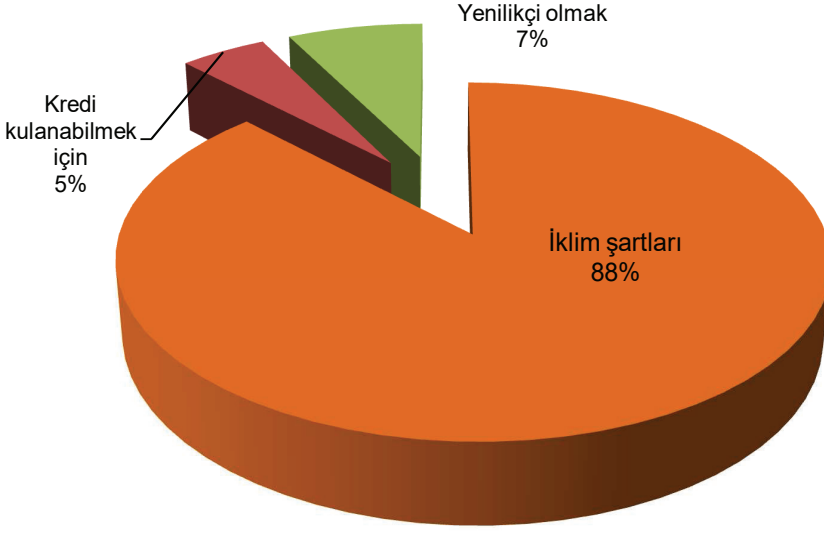
Grafik 76. Ürün sigortası çeşidi

Kayısı sigortasının yaptırılma sıklığına bakıldığında üreticilerin son yıllarda daha fazla sigortalama eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Sadece bir kez sigorta yaptıranların oranı %15,06 (22 kişi), iki kez yapanların oranı %23 (34 kişi)'tür. TARSİM kurulduğu yıldan itibaren sigorta yaptıranların oranı yıllar geçtikçe artmaktadır. Bu sonuç bir davranış değişikliğinin alışkanlığa dönüştüğünü göstermektedir. Burada Kamu desteğinin olduğu ve kesildiği anda nasıl bir sonuç ortaya çıkaracağını bilinmediğini ifade etmekte yarar vardır.



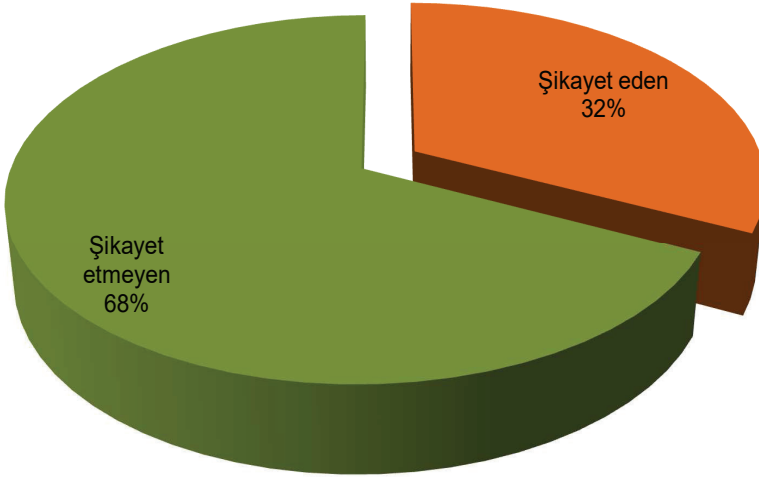
Grafik 77. Ürün sigortası yaptıırma sayısı

Kayısı üreticilerinin %88'i sigorta yapmalarına etken faktör olarak iklim şartlarını, kayısının birkaç yılda bir, özellikle ilkbahar donları nedeniyle zarar görmesini işaret etmişlerdir. Üreticilerin %7'si kendilerini yenilikçi olarak tarif ettiklerinden, %5'i ise kredi kullanabilmek için sigorta yaptırdıklarını ifade etmişlerdir.



Grafik 78. Ürün sigortası yaptıırma nedenleri

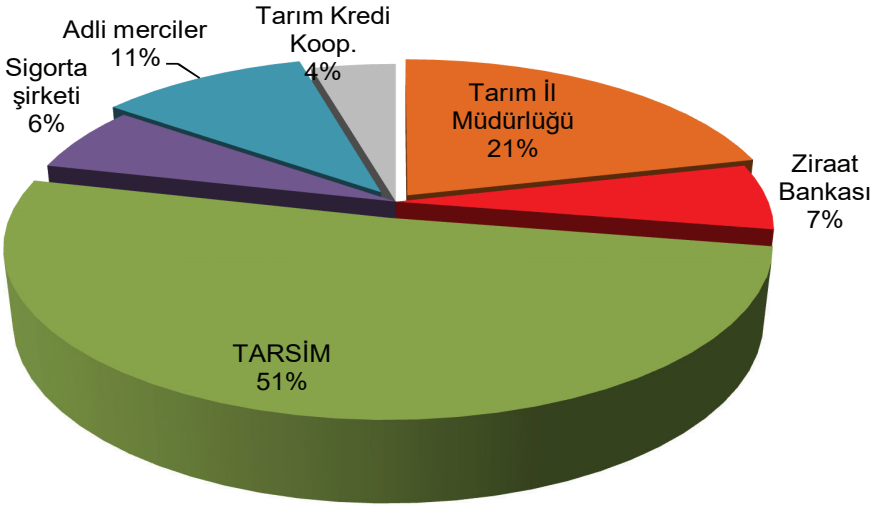
Bir kez de olsa kayıısı sigorta yaptıran üreticilerin %68'i (99 kişi) TARSİM ve sigorta konusu ile ilgili don vb. ihbar dışında hiçbir şikâyette bulunmadıklarını ve memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. %32'si (47 kişi) ise şikâyet ettiklerini belirtmişlerdir.



Grafik 79. Ürün sigortası şikâyet düzeyi

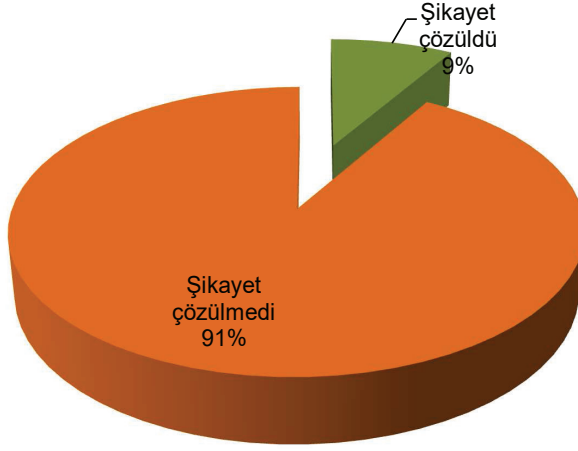
Ürün sigortasından şikâyetçi üreticilerin ancak %19'u şikâyetlerini resmi yollarla ilgili kurumlara ilettiklerini geri kalanlar ise şifahi olarak telefonla ve yüz yüze şikâyette bulduklarını beyan etmişlerdir. Bu durum üreticilerin hak arama yolları ya da itiraz süreçleri ile ilgili bilgi düzeylerinin eksik olduğunu da göstermektedir.

Şikâyette bulunan üreticilerin %51'i (24 kişi) şikâyetlerini TARSİM'e (Bölge müdürlüğüne veya Genel Müdürlüğe), %21'i (10 kişi) Tarım ve Orman İl Müdürlüğüne, geri kalanlar ise Bankaya, kooperatife, sigorta şirketine iletilmişlerdir. Üreticilerin %11'i ise mağduriyetlerini çözmek için mahkemelere başvuruda bulunmuştur.



Grafik 80. Ürün sigortası şikâyet merci

Sigorta konusunu ilgili birime gerek şifahi, gerekse de resmi olarak başvuran üreticilerin ancak %9'u (4 kişi) sorunun çözüldüğünü geri kalanların ise soruna çözüm bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Sorunu çözülen üreticiler, sorunun adli makamlarla veya TARSİM tarafından çözüldüğünü belirtmiştir.

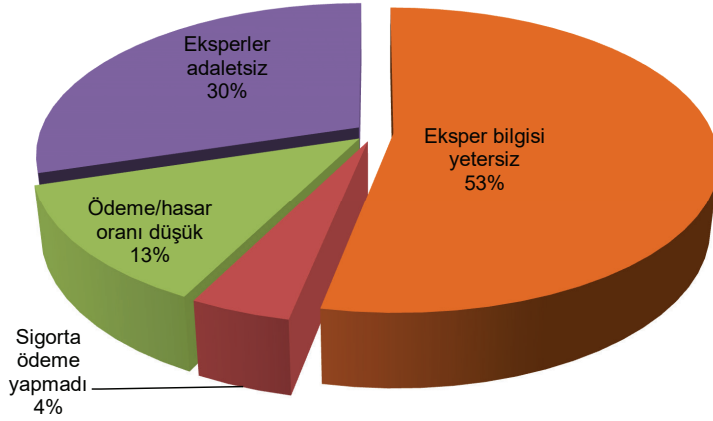


Grafik 81. Ürün sigortası şikâyetinin neticesi

Sigorta konusunda şikâyetinde bulunan %32'lik üretici kesiminin en yüksek şikâyeti %53'lük oranla (25 üretici) "Sigorta Ekspertlerinin bilgilerinin yetersiz olduğuna" yöneliktir. Bazı üreticiler kayısı hakkında yeterli bilgisi olmayan ekspertlerin görevlendirildiğini ifade etmişlerdir. Yine şikâyetinde bulunan üreticilerin %30'unun ise ekspertlerin ihbar değerlendirmeleri konusunda adaletsiz olduklarını (farklı parsellerde aynı durum için farklı rapor yazmak, tanıdık ilişkileri vb.) belirtmişlerdir. Meydana gelen hasarın büyüklüğü karşısında sigorta tarafından ödenen tazmin miktarlarının düşük olduğunu şikâyet eden üreticilerin oranı %13 (6 kişi), sigortanın ödeme yapmadığını şikâyet eden üreticilerin oranı %4'tür (2 kişi).

En az bir kez kayısı ürün sigortası yaptıran üreticilerden, sigorta konusu ile ilgili şikâyetçi olmayanların, ekspertlerin süreç içerisindeki tutumlarını iyi bulduklarını belirlenmiş iken şikâyetçi olanların ise orta düzeyde tatminkâr bulduklarını belirlenmiştir.

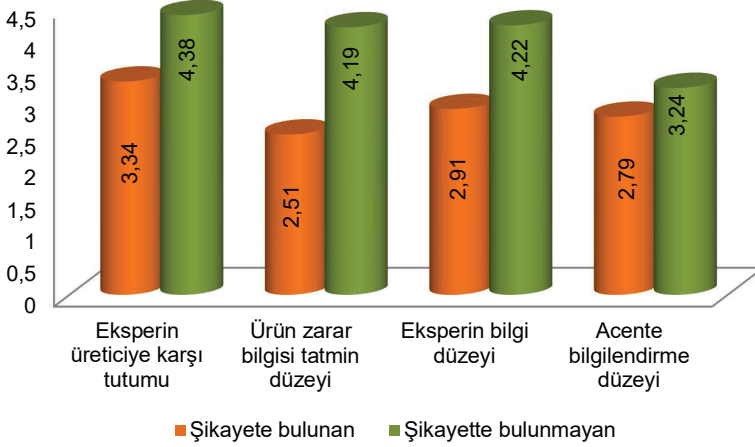
Ekspertlerin ihbara konu ürün zararı hakkında üreticiye verdiği bilgiler, şikâyetçi olanlar tarafından yetersiz, şikâyetçi olmayanlar tarafından yeterli bulunmuştur.



Grafik 82. Ürün sigortası şikâyetinin nedenleri

Ekspertin ürün, hasar ve sigorta konularındaki bilgi düzeyleri şikâyetçi olanlar tarafından orta düzeyli olarak ifade edilmiş, şikâyetçi olmayanlar tarafından ise yine yeterli bulunmuştur.

Sigorta acentesinin poliçe bilgilendirme düzeyi için gerek şikâyetçi olanlar gerekse de şikâyetçi olmayanlar orta düzeyde tatminkâr bulunmuşlardır.



Grafik 83. Ekspert ve acentenin bilgi tatmin düzeyi (1: Yetersiz, 2: Az, 3: İdare eder, 4: İyi, 5: çok iyi)

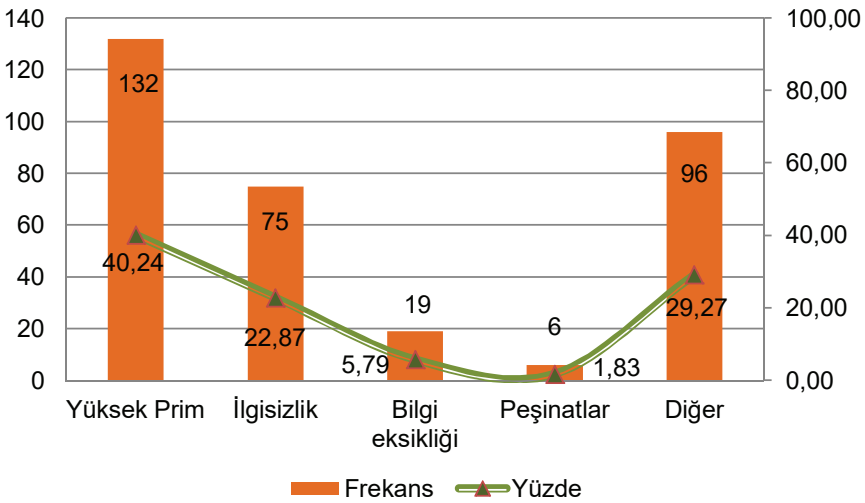
Kayısı üreticilerinin önemli bir bölümünün hiçbir zaman ürün sigortası yaptırmadığı, bazılarının ise aralıklarla sigorta yaptırdıkları yukarıda ifade edilmiş-

ti. Ürün sigortasını sürekli yapan üretici sayısı yok denecek azdır. Üreticilerin yüksek düzeyde risk barındıran kayısı üreticiliği faaliyeti kapsamında, “Niçin ürün sigortası yaptırmadıkları ya da neden çekingen davrandıkları?” sorusunun cevaplanması risk yönetimi açısından önemlidir.

Üreticilerden alınan yanıtlarla “Niçin ürün sigortası yaptırmadıkları?” öğrenilmeye çalışılmıştır. Üreticilerin %40’ı (132 kişi) sigorta primleri yüksek olduğundan ve zarar meydana gelmediği dönemde primi ödemenin zorluğu nedeniyle sigorta yaptırmadıklarını ifade etmişlerdir. %23’ü (75 kişi) sigorta konusuna ilgisiz olduklarını ve sigortaya ihtiyaç duymadıklarını, %6’sı (19 kişi) kayısıda ürün sigortası konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, %2’si (6 kişi) sigortalama için peşinat istendiğinden dolayı sigorta yaptırmadıklarını ifade etmiştir. Üreticilerin %29’unun ise diğer nedenlerle sigorta yaptırmadıkları anlaşılmıştır. Diğer nedenler konusunda, özellikle dinî inançlara (sigortaya cevaz verilmediği gerekçesi) yönelik tutum nedeniyle sigortaya karşı çıkmaktadır.

Buradan hareketle Tarım Sigortalarının gerekliliği konusu ilgili kurumlarca, üreticilere bütün yönleriyle anlatılmalı, primler ve ödemeler konusunda esneklikler oluşturma yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Bir diğer önemli görülen öneri; kademeli olarak önce verim sigortası, sonrasında ise gelir sigortasının kullanılabilmesi alternatif risk transferi metotları üzerinde çalışılmalıdır.



Grafik 84. Üreticilerin sigorta yaptırmama nedenleri



5. Bölüm

KISA SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME



Bu kitapta, kuru kayısının Dünya ve Türkiye'ye ait ekonomik göstergelerinin irdelenmesinin yanı sıra, kuru kayısı arzının ilk ayağı olan Malatya yöresi üreticilerinin kapsamlı bir şekilde analiz edilen sosyal ve ekonomik özelliklerine yer verilmiştir. Kitapta, yöre kuru kayısı üreticiliği için özgün olacak çok sayıda yeni bulguya yer verilmiştir. Bu bölümde, yeni ve özgün olduğu değerlendirilen bulgular için genel bir değerlendirme sayılabilecek bazı sonuçlar aşağıya sıralanmıştır.

- 1) Ekolojik şartlara duyarlılığı yüksek kayısı gibi bitkilerle yapılan tarımsal faaliyetlere ait istatistiklerin analizi amacıyla sadece son yıl verileriyle yapılan değerlendirmeler yanlış sonuçlara götürecektir. İstatiksel sapmaların standardize edilmesi amacıyla en az 5 yıllık verilerin ortalaması veya toplamından hareketle değerlendirmelerde bulunulmalıdır.
- 2) Dünya'da kayısı üreten ülkelerin istatistiklerinin paylaşıldığı kısıtlı sayıda kaynak mevcuttur. Özellikle, kısmen kapalı ekonomiye sahip veya gelişmişlik düzeyi düşük ülkelerin istatistik verilerinin güvenilirliği şüphelidir.
- 3) Türkiye, kayısı dikili arazi ve üretim miktarı bakımından dünya liderliğini yıllardır sürdürmektedir. Türkiye, kendisine en yakın Özbekistan'ın 3 katından fazla kayısı arazisine sahiptir.
- 4) Dünya kayısı dikili arazi miktarı yıllar itibariyle artmakta, ancak Türkiye'deki artış kendisini takip eden ülkelere karşı değildir. Son 40 yılda Türkiye'de kayısı dikili arazi miktarı 3 kat, Özbekistan'da 3 buçuk kat artmıştır.
- 5) Türkiye'nin kayısı verimi (543 kg/dekar) diğer ülkelere göre daha düşüktür. Veriminin yanı sıra görünüş, tat ve aroması açısından öne çıkan kayısı çeşitlerinde fiyat farklılaşmasına katkı sunulması ve dikiminin teşvik edilmesi gerekmektedir.
- 6) Ekolojik nedenler dışında ortaya çıkan verim düşüklüğünün nedenlerine yönelik araştırmalara ağırlık verilmeli ve üreticilerin ihtiyaç duyduğu mesleki bilgiler için demonstrasyon ve diğer yayım metotları kullanılmalıdır.



- 7) Dünya’da en fazla kayısı Türkiye’de üretilmektedir. Türkiye son on yılda dünya kayısı üretiminin %17’sini karşılamıştır. Bu verilere 2014 yılında yaşanan şiddetli don olayı nedeniyle oluşan düşük üretim dâhildir. 2014 yılı çıkarıldığında dünya kayısının yaklaşık %20’si Türkiye tarafından üretilmektedir.
- 8) Dünyada yaş kayısı ticareti oldukça düşüktür. Toplam yaş kayısı ihracat değeri uzun yıllar ortalamasına göre yaklaşık 400 milyon dolardır. Türkiye bunun sadece %8’ini almaktadır. Türkiye, rekabet üstünlüğüne sahip olduğu kuru kayısı da markalaşma ve pazara hâkim olmaya devam etmelidir.
- 9) Yaş kayısı ticaretinde Fransa ve İspanya gibi ülkeler en yüksek paya sahiptir. Bu ülkelerin yaş kayısı birim ihrac fiyatı 2 dolar dolayında iken Türkiye’nin fiyatı 0.75 dolardır.
- 10) Türkiye’nin yaş kayısı ihrac ettiği ülkelerin başında, ihracatın %40’tan fazlasının yapıldığı Irak ile %30’unun yapıldığı Rusya gelmektedir. Bu ülkeleri, Suudi Arabistan izlemektedir.
- 11) Malatya, Türkiye’de en fazla kayısı dikili araziye sahip ildir (%45). Malatya’yı Kahramanmaraş, Mersin ve Elazığ izlemektedir.
- 12) Son yıllarda Hatay, Antalya ve Nevşehir illerinde kayısı dikili arazi miktarında önemli artışlar gözlenmektedir.
- 13) Kayısı dikili arazinin %45’ine sahip olan Malatya, üretimin de %55’ini sağlamaktadır.
- 14) Malatya, Elazığ ve Kahramanmaraş illerinde “kurutmalık”, diğer illerde sofralık yaş kayısıya yönelik üretim ve işlem süreci gerçekleşmektedir.
- 15) Dünya’da üretilen kayısının %33’ü kurutulularak, geri kalan %67’si ise yaş olarak tüketilmektedir. Bu veri, araştırmacılar tarafından hesaplanmış olup kitapta yer alan özgün bilgilerden birisidir.

- 16) Türkiye, uzun yıllar ortalamasına göre dünya kuru kayısının %60'ını karşılayan (yılıda yaklaşık 105 bin ton) ve bu özelliğiyle ilk sırada yer alan ülkedir. Türkiye'yi %14 ile İran izlemektedir.
- 17) Sürekli Türkiye'ye rakip olarak gösterilen Özbekistan'a ait istatistiklere bakıldığında, bu ülkenin dünya kuru kayısının sadece %5'ini ürettiği anlaşılmaktadır.
- 18) Kuru kayısı istatistikleri Türkiye'de yaş kayısı / kuru kayısı randımının yaklaşık 5 kg, diğer ülkelerin randımının ise Türkiye'nin çok altında olduğunu göstermektedir. Türkiye'de yetiştirilen kurutmalık kayısı çeşitlerinin (Hacıhaliloğlu ve Kabaası) kalite farkı bu istatistikten de anlaşılmaktadır.
- 19) Kayısı yetiştiriciliğinde aşama kaydettiği ifade edilen ve özellikle kuru kayısı ticaretinde etkinmiş gibi anılan birçok Orta Asya ülkesinde karmaşık ticaret döngüsünün olduğu anlaşılmış ve kitabın ilgili bölümünde detaylıca analiz yapılmıştır.
- 20) Türkiye, uzun yıllar ortalamasına göre ürettiği 105 bin ton kuru kayısının 90 bin tonunu ihraç ederek dünya ihracat miktarlarının %62'sini, ihracat değerlerinin %75'ini almaktadır.
- 21) Kuru kayısı üretiminde hiç payı yokmuş gibi görünen Tacikistan'ın ihracatta ikinci sırada yer aldığı tespit edilmiş olması, kitabın ilginç sonuçlarından birisi olmuştur. Orta Asya bölgesindeki ilginç ticari döngünün bu verilerin ortaya çıkmasında etkin olduğu belirlenmiştir.
- 22) Dünya'da her yıl ortalama 140 bin ton dolayında kuru kayısı ithalatı gerçekleşmektedir. Miktar olarak en fazla kuru kayısı ithalatı ortalama 20 bin ton ile dünyanın %14'ünü sağlayan Kazakistan tarafından yapılmaktadır. Bunu 18 bin ton ile Rusya (dünyanın %13'ü), 14 bin ton ile ABD (dünyanın %10'u), 9 bin ton ile İngiltere (dünyanın %7'si) ve 8 bin ton (dünyanın %6'sı) ile Almanya izlemektedir. Dünyada kuru kayısı ithalatı büyük oranda ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından yapılmaktadır.



- 23) Türkiye, başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere 100'den fazla ülkeye kuru kayısı ihracatı yapmaktadır. Türkiye, ABD'ye yılda ortalama 13 bin ton kuru kayısı ihraç ederek karşılığında 45 milyon doların üzerinde getiri sağlamaktadır. ABD, Türkiye'nin kuru kayısı ihracatının miktar olarak %14'ünü ihracat değeri olarak da %15'ini sağlamaktadır. Miktar olarak en fazla ihracatın yapıldığı diğer bir ülke olan Rusya'ya 10 bin tona yakın ihracat yapılırken karşılığında 24 milyon dolarlık gelir sağlanmaktadır. Rusya'nın ihracat miktarımızdaki payı %10, ihracat değerimizdeki payı %8'dir. Bunun yanında Almanya ve Fransa'ya 7 bin ton ihracat karşılığında 28 milyon dolarlık döviz girdisi sağlanmaktadır. Almanya ve Fransa'nın toplam kuru kayısı ihracat miktarımız içerisindeki payı %8, ihracat getirisindeki payı %9'dur. Bu veriler, Türkiye'nin ABD ve Avrupa ülkelerine ihraç ettiği kuru kayısıyı daha yüksek birim fiyattan değerlendiği anlaşılmaktadır.
- 24) Malatya ilinde Türkiye toplam kuru kayısı üretiminin %85'i gerçekleştirilmekte ve üretilen kuru kayısının yaklaşık %90'nı ihraç edilmektedir. Bu yolla il ekonomisine her yıl 300 milyon dolara yakın döviz kazandırılmaktadır.
- 25) Malatya'nın coğrafik komşusu olan çevre ilçelerde üretilen kuru kayısı da Malatya'daki kuru kayısı piyasası üzerinden işlem görmektedir.
- 26) Malatya'da kayısı yetiştiren işletmelerin ortalama nüfus varlığı 4,33 kişi olarak belirlenmiştir. Bunun % 51'ini erkek ve % 49'unu kadın nüfus oluşturmaktadır. Gündüz (2002) tarafından yürütülen çalışmada kayısı üreten çiftçi ailelerinin nüfusunun 6,36 kişi olduğu belirlenmişken, nüfusun yıllar içerisinde giderek azalması dikkat çekicidir ve nüfusun kırsaldan kente yönelişini de göstermektedir.
- 27) Kayısı yetiştiren işletmelerde 50 yaş ve üzeri nüfusun oranının yüksek olması (%30) kırsalda yaşayan nüfusun giderek yaşlandığını göstermektedir. TÜİK verilerine göre de 2017 yılında Malatya ilinde 50 yaş ve üzeri nüfusun oranı %32 olarak belirlenmiştir. Gündüz tarafından

2002 yılında yapılan bir çalışmada 50 yaş ve üzeri nüfusun oranı %21 olarak belirlenmiş olup, kırsalda yaşayan ailelerde nüfusun giderek yaşlandığını teyit etmektedir.

- 28) Çiftçi ailelerinde yedi ve daha yukarı yaştaki nüfusun eğitim düzeyi %95'tir. Türkiye'de 2018 yılı verilerine göre okuryazarlık oranı %96,74'tür.
- 29) Malatya ili kayısı üretiminde çiftçi ailelerin potansiyel işgücü varlığı 849 EİG (Erkek İş Günü) olarak belirlenmiştir. İşletmelerde kullanılan aile işgücü miktarı ise yılda ortalama 279 EİG'dür. Bu veriler dikkate alındığında ilde toplam potansiyel işgücünün (849 EİG), % 67'si olan 570 EİG'nün atıl olduğu yani kullanılmadığı anlaşılmaktadır.
- 30) Atıl işgücünün en belirgin nedeni tarımda mevsimlik çalışma düzeyidir. Bununla birlikte işletmeye ait kullanılmayan arazilerin varlığı ve üretim faaliyetlerinin çeşitliğinin az olması da işgücünün bir miktar atıl kalmasına neden olmaktadır. İşletmeler kaynak kullanımı yönünden kamu politikaları ile desteklenerek üretim faaliyetlerini çeşitlendirebilir. Örneğin hayvancılık ve sebzeçilik bütün yörede oldukça düşük düzeylerde yapılan faaliyetler olup atıl işgücü bu alanlara yönlendirilebilir.
- 31) Kayısının ortalama hasat süresi yaklaşık 31 gün olarak belirlenmiştir.
- 32) Kayısı işletmelerinde ihtiyaç duyulan ve kullanılan işgücü miktarı bir ortalama yılda ortalama 674 EİG'dir. Bunun %41'i çiftçi ailesinden geri kalan kısmı ise mevsimlik gezici yabancı işgücünden sağlanmaktadır.
- 33) Malatya ili kayısı yetiştiriciliği yapılan bölgelerde işletme arazisi genişliği yaklaşık 45 dekadır. Gündüz (2002) tarafından yapılan çalışmada 46 dekar olarak tahmin edilmiştir. Yıllar itibariyle ortalama işletme büyüklüğünde dikkat çekici bir değişiklik görülmemektedir. İşletme arazisi 4,5 parselden oluşmaktadır. Parsel sayısının yüksekliği, kaynak kullanımında etkinlik sağlanamamasına neden olmaktadır.



- 34)** Kayısı yetiştiriciliği yapan işletmelerde yetiştiriciliği yapılan ürün gruplarından meyveler, arazinin %66'sını, tarla bitkileri %33'ünü ve sebzeler %1'ini işgal etmektedir.
- 35)** İlde ortalama meyve arazisinin % 95'ini (29,76 dekar) kayısı dikili arazi oluşturmaktadır.
- 36)** Malatya'da oransal olarak en az kayısı alanına sahip işletmeler, meyvelik arazinin %81'inde kayısıya yer veren Hekimhan'da, en fazla ise %98 ile Merkez, Akçadağ, Darendede ve Yeşilyurt bölgesi ile Battalgazi, Doğanyol, Kale ve Yazıhan bölgelerindedir.
- 37)** Malatya yöresinde en fazla yetiştiriciliği yapılan kayısı çeşidi ortalama %61 oranında "Hacıhaliloğlu" çeşidi iken bunu %35'lik bir oranla "Kabaası" çeşidi izlemektedir. Her ikisi de kurutmalık olan Hacıhaliloğlu ve Kabaası çeşitleri Malatya yöresinin toplam kayısı varlığının %96'sını karşılamaktadırlar. Bu bulgu, Malatya kayısı istatistikleri açısından oldukça yeni ve özgündür.
- 38)** Hacıhaliloğlu çeşidi ovaya yakın alanlarda, Kabaası çeşidi görece daha yüksek rakımlı alanlarda yoğun dikilmiştir.
- 39)** İlde, kayısı çeşitleri itibariyle işletmelerde dikili ağaçlardan Hacıhaliloğlu çeşidinin ortalama yaşının 19, Kabaası çeşidinin ise 15 yıl olduğu belirlenmiştir.
- 40)** Malatya'da dekara 9,71 ağaç dikili olduğu belirlenmiştir.
- 41)** Bu veriden hareketle Malatya ili toplam kayısı arazisi belirlenebilir. 2015 yılında bir önceki yıl yaşanan don olayı nedeniyle üreticilere dekar başına yapılan ödemeyi alabilmek için başvuran ve ÇKS kaydı bulunan 32 bin 896 kayısı yetiştiren çiftçi olduğundan hareketle, işletme başına kayısı arazisi 29,76 dekar ile çarpıldığında 97 bin 898 hektar kayıslık arazi olduğu anlaşılmaktadır. Bu rakam İl Tarım ve Orman Müdürlüğünün istatistiklerinden yaklaşık 12 bin hektar fazladır.

- 42) Yine yukarıdaki verilerden hareketle ilde meyve veren kayısı ağacı sayısı da 8 milyon 933 bin 686 olarak belirlenmiş olup, bu veri de İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün istatistiklerinden yaklaşık 1 milyon ağaç fazla olarak hesaplanmıştır.
- 43) Dolayısıyla ilde hesaplanan kayısı rekoltelelerinin de, çalışmada tahmin edilen sonuçlarla örtüşmediği anlaşılmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı Malatya İl Müdürlüğü kayıtlarına göre 2015 yılında 76.500 ton kuru kayısı üretilmiştir. Çalışma sonuçları ise Malatya'da 92 bin 642 ton ($\pm\%5$) kuru kayısı üretilmiş olduğu görülmektedir. Çalışmada hesaplanan kuru kayısı üretim miktarı, İl müdürlüğü verilerinden yaklaşık %20 oranında daha fazladır.
- 44) Malatya yöresinde 2015 yılında üretilen kuru kayısının %70'ini Sarı kayısı, %30'unun ise gün kurusu olduğu belirlenmiştir. Oransal olarak en fazla gün kurusunun Doğanşehir ve Kuluncak bölgesinde, en fazla sarı kayısının ise Elbistan, Baskil ile Battalgazi, Doğanlı, Kale ve Yazihan bölgesinde olduğu tespit edilmiştir.
- 45) Malatya ili ve yöresinde kayısı tarımı yapan işletmelerin işletme başına ortalama 15,42'de olan tarla ürünleri ekiliş alanı, toplam işletme arazisinin %33'ünü kaplamaktadır. Tarla arazisi ekiliş alanı içerisinde en fazla payı, buğday (% 63) ve arpa (%16) almaktadır.
- 46) Kayısı yetiştiren işletmelerde, üretim amaçlı kullanılan varlıkların parasal karşılığı yaklaşık 1 milyon TL (2015 yılı fiyatlarıyla) olarak belirlenmiştir. Bunun %94'ünü toprak, bitki vb. unsurların parasal karşılıklarının yer aldığı arazi (çiftlik) sermayesi oluşturmaktadır. Toprak varlığının değeri toplam değer %60'ına karşılık gelmektedir.
- 47) 2015 yılında kuru kayısı ihraç fiyatı ile üretici eline geçen fiyat arasında yaklaşık 1 dolarlık bir fark oluşmuştur.
- 48) Bu işletmeler bütün faaliyetlerden elde ettikleri üretim değerinin %66'sını kayısıdan sağlamaktadırlar.



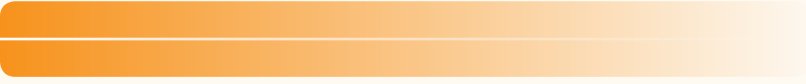
- 49) Kuru kayısı üreticilerinin işletme başına yaklaşık 1 milyon TL aktif sermayesini kullanarak yaklaşık 4 bin TL Saf Hasıla (SH) elde ettikleri anlaşılmıştır. Bu verilerden hareketle Malatya bölgesi kuru kayısı işletmeleri için ekonomik rantabilite oranı yani aktif sermayenin SH karşılığı %0,40 olarak hesaplanmıştır. Bu değer cari dönem piyasa faizine yakın veya üzerinde bulunmuş ise işletmenin başarısından söz edilebilir. 2015 yılı piyasa faizi ortalama %13,56 olarak gerçekleşmiş olup, kuru kayısı üretiminde kullanılan sermayenin karşılığında üretilen hasılanın çok düşük kaldığı görülmektedir. Gündüz (2002), kayısı yetiştiren işletmelerde aktif sermayenin SH karşılığını %0,74 olarak belirlemiş olup, bu çalışmanın neticesine yakın bulmuştur. Hesaplanan ekonomik sonuçlar kayısı yetiştiriciliği yapan işletmelerin sürdürülebilirliği oldukça endişe verici bir seyir izlemektedir.
- 50) Yüksek sermaye miktarından beklenen mali performans, araştırma sonuçlarından da görüleceği üzere ortaya çıkmamıştır. Örneğin gayrisafi üretim değerinin aktif sermayeye oranı oldukça düşüktür. Üreticilerin, sermaye yönetimi konusunda mutlaka bilgilendirici ve öğretici eğitim çalışması yapılmalıdır.
- 51) Kuru kayısı üreten işletmelerin, arazi ölçeğinin düşük olması ve diğer faktörlerin etkisiyle tarımsal gelir düzeyleri oldukça düşük bulunmuş ve işletmelerin rantabl çalışmadıkları tespit edilmiştir. Bu işletmelerin asgari ücret düzeyinde gelir sağlayabilecek işletme büyüklüğü 33 dekar'dır. Bu veri dikkate alındığında kayısı işletmeleri için arazi bölünmesi için asgari sınır 50 dekar olarak yeniden düzenlenmelidir.
- 52) Çalışmada, kuru kayısının üretim maliyeti 2015 üretim dönemi sonu itibarıyla 7,18 TL/Kg olarak tahmin edilmiştir. Aynı yıl için hesaplanan kuru kayısı satış fiyatı 10,07 TL/Kg'dır. Kitap yazarları tarafından 2018 yılı sonu reel dolar kuru 4,05 TL/\$ olarak tahmin edilmiş ve bu kur değeri yukarıdaki verilere işlendiğinde kuru kayısı üretim maliyeti 2018 yılı için 10,64 TL/Kg ve satış fiyatı 14,93 TL olarak hesaplanmıştır.

- 53) Malatya bölgesi kuru kayısı üreticilerinin %60'ının herhangi bir tarımsal örgüte üye olmadıkları (ziraat odaları hariç) ve üreticilerin %84'ü kayısı ile ilgili kurulacak bir örgüte üye olacaklarını ifade etmişlerdir. Üreticiler, su-i misal emsal teşkil etmez söylemine binaen, ilde önceden kurulmuş ve kötü yönetim nedeniyle işlememiş ve kamu zararına neden olan “Kayısıbirlik” tecrübesinden dersler çıkarılarak, kamu tarafından denetlenen, şeffaf ve iyi yönetilen bir örgütün yeniden oluşumunu talep etmektedirler.
- 54) Üreticilerin en fazla faydalı bilgiyi zirai ilaç bayilerine danışarak elde ettiklerini, bunu il ve ilçe tarım müdürlüklerinde çalışan teknik personelden yararlanmanın takip ettiği görülmektedir. Üreticilerin en az faydalandıkları kurumlar ise araştırma enstitüleri ile üniversitelerdir.
- 55) Fiyat ve verim riskinin yönetimi konusunda en büyük sorumluluğu kamunun üstlenmesini bekleyen üreticiler, taban fiyat uygulaması ve lisanslı depoculuğun faaliyete geçirilmesinin, bu riskleri yönetmek için en makul öneriler olduğunu ifade etmektedirler.
- 56) Üreticiler tarafından kayısı da en belirgin risk kaynakları don, ürün fiyatları istikrarsızlığı, girdi fiyatlarının artışı, dolu ve hastalıklar olarak öne çıkmaktadır. Ancak, en olumsuz etkiye sahip risk olarak, ilkbahar donları ifade edilmesine rağmen, ürün sigortası stratejisi etkisinin, üreticiler tarafından düşük olacağını görüldüğü olmasa çarpıcı bir sonuçtur. Bunun yanında, fiyat istikrarsızlığı en etkili risk kaynaklarından iken dönemsel satışlar ve lisanslı depoculuk gibi stratejilerin etki düzeyinin az olacağı şeklinde ortaya çıkan sonuç oldukça ilginçtir. Buradan hareketle üreticilerin konu ile ilgili bilinçlerini artıracak çalışmaların gerekliliği ortaya çıkmaktadır.
- 57) Malatya ilinde kayısı için Bitkisel Ürün Sigorta yaptırma oranı istenilen seviyelere ulaşamamıştır. Üreticilerin ancak %30'unun sigorta yaptıkları belirlenmiştir. Sigorta yaptıranların %68'i TARSİM'in uygulamalarından memnun olduklarını belirtmişlerdir.



- 58) Sigorta konusunda şikâyetle bulunan %32’lik üretici kesiminin en yüksek şikâyeti %53’lük oranla (25 üretici) “Sigorta Eksperlerinin bilgilerinin yetersiz olduğu” konusundadır.
- 59) “Niçin ürün sigortası yaptırmadıkları?” sorusuna üreticilerin %40’ı sigorta primleri yüksek olduğundan ve zarar meydana gelmediği dönemde primi ödemenin zorluğu nedeniyle sigorta yaptırmadıklarını ifade etmişlerdir. %23’ü sigorta konusuna ilgisiz olduklarını ve sigortaya ihtiyaç duymadıklarını, %6’sı kayısıda ürün sigortası konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, %2’si sigortalama için peşinat istendiğinden dolayı sigorta yaptırmadıklarını ifade etmiştir. Üreticilerin %29’unun ise diğer nedenlerle sigorta yaptırmadıkları anlaşılmıştır. Diğer nedenler konusunda, özellikle dinî inançlara (sigortaya cevaz verilmediği gerekçesi) yönelik tutum nedeniyle sigortaya karşı çıkmaktadır.
- 60) Buradan hareketle Tarım Sigortalarının gerekliliği konusu, ilgili kurumlarca üreticilere bütün yönleriyle anlatılmalı, primler ve ödemeler konusunda esneklikler oluşturma yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Bunun yanında; kademeli olarak önce verim sigortası, sonrasında ise gelir sigortasının kullanılabilmesi için alternatif risk transferi metodları üzerinde çalışılmalıdır.





KAYNAKLAR



1. Aksoyak, Ş., (2004), Konya ili Sarayönü İlçesi Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlaması, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.
2. Altaş, M.B (2018). Kayısı Bu Şehrin Alameti Farikasıdır da; Siz Farkında mısınız? (<http://malatyahaber.com/haber/ey-idareciler-kayisi-bu-sehrin-alameti-farikasidir/>).
3. Aslan, A (2013). Malatya İlinde Organik ve Konvansiyonel Kayısı Üretimi Yapan İşletmelerin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
4. Aslan, A., Gündüz, O., Atay, S., Duran, Z., Pala, M. ve Görücü, İ. 2016. “Kayısı Üretiminde Çalışan Gezici Tarım İşçilerinin Mevcut Durum Analizi”, XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi Bildiri Kitabı (2): 1211-1218.
5. Bailey, C.H., Hough, L.F (1975). Apricots. In: J. Janick and JN Moore (eds). Advances in fruit breeding. Purdue University Press, West Lafayette, IN. pp. 367–383.
6. Bayramoğlu, Z. 2014. “Kiraz Yetiştiriciliği Yapan Üreticilerin Riske Karşı Davranışlarının İşletme Geliri Üzerindeki Etkileri: Akşehir İlçesi Örneği”. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü yayını no: 1703492, Ankara.
7. BİLSAM (2009). Malatya Kayısı Raporu. Bilgi Yolu Eğitim, Kültür ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayınları. Malatya.
8. Çukur, F., Saner, G., Çukur, T. ve Uçar, K. 2008. “Malatya İlinde Kayısı Üreticilerinin Riskin Transferinde Tarım Sigortasına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: Doğanşehir İlçesi Polatdere Köyü Örneği”, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2008; 45(2):103-111.
9. Demirtaş, M. N., Öztürk, K., Fidan, Ş., Çolak, S., Şahin, S., Yılmaz, K. U., Gökalp, K. (2006). Kayısı Yetiştiriciliği. Meyvecilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. Yayın No:2, Malatya.
10. Elazığ İl Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtları, <https://elazig.tarimorman.gov.tr/Belgeler/2016%20BR%C4%B0F%C4%B0NG.pdf>.
11. Erkuş A., Bülbül M., Kırıl T., Açıl F., Demirci R. 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara. A.Ü.Z.F Yayınları.



12. Esengun, K., Gunduz, O., Erdal, G (2007). Input–output energy analysis in dry apricot production of Turkey. *Energy Conversion and Management*, 48 (2007) 592–598.
13. FAOSTAT (2019). Dünya Tarım ve Gıda Örgütü (FAO) istatistikleri elektronik veritabanı (<http://faostat.org>).
14. Faust, M., Surányi, D., Nyujtó, F (1998). Origin and dissemination of apricot, p. 225–266. In: J. Janick (ed.), *Horticultural Reviews*, vol. 22. John Wiley & Sons, Inc., New York, Chichester, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto
15. Gülcan, R., Mısırlı, A., Eryüce, N., Demir, T., Sağlam, H (2001). Kayısı Yetiştiriciliği. İzmir.
16. Gündüz, O. 2002. Malatya ili merkez ilçede kayısı yetiştiriciliği yapan işletmelerin ekonomik analizi, üretim ve pazarlama sorunları, Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
17. Malatyahaber internet sitesi, 2018. <http://malatyahaber.com/haber/211178/>
18. INC (2019). Uluslararası Fındık ve Kuru Meyveler Konseyi web sayfası (www.nutfruit.org).
19. ITC (2019). Uluslararası Ticaret Merkezi elektronik istatistik veritabanı (<http://trademap.org>).
20. Karataş, İ.A., Türk, M (2017). Malatya'nın Şehir Pazarlaması Açısından Yerel Halk Tarafından Değerlendirilmesi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2): 115-147.
21. Karataş, N (2014). Farklı Kurutma Yöntemlerinin Bazı Kayısı Çeşitlerinin Kimyasal ve Fiziksel Özelliklerine Etkisi. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı, Erzurum.
22. Kostina, K.F (1936). Abrikos. *Trudy po Prikladnoi Botanike, Genetike i Seleksii [Apricots. Bulletin of Applied Botany, Genetics and Breeding]* Suppl. 83. (in Russian).
23. Kostina, K.F (1941). *Armeniaca*, p. 581–604. In: Komarov, V.L. (ed.). *Flora of the U.S.S.R.* Izdatel'stvo Akademii Nauk U.S.S.R., MoskvaLeningrad, Russia (in Russian).
24. Kostina, K.F (1964). Application of the phytogeographical method for apricot classification. *Trudy Nikitskogo Botanicheskogo Sada (Proceedings of the Nikita Botanical Garden)* 24. Kolos Publishing, Moscow (in Russian).

25. Kostina, K.F (1969). The use of varietal resources of apricots for breeding. Trud. Nikit. Bot. Sad. 40: 45-63.
26. Kostina, K.F (1970). Seletsiionnoye ispolzovaniye sortovih fondov abrikosa (Selective utilization of apricot stock), p. 177–189. In: Ayzenberg, V.Y. (ed.). Abrikos. Ayastan, Yerevan (in Russian).
27. Kostina, K.F (1978). Apricot breeding under conditions of the U.S.S.R. south. Acta Hort. 85:190–194.
28. Lichou J., Audubert A (1989) L'abricotier. Centre Technique Interprofessionnel des Fruits et Légumes. (CTIFL).
29. Mirzaev, M.M (2000). Abrikos v Uzbekistane [Apricots in Uzbekistan]. Shark Press, Tashkent, Uzbekistan (in Russian).
30. Mirzaev, M.M., Kuznetsov, V.V (1984). Abrikos v Uzbekistane: Biologiya, sorta, selektsiia, agrotehnika (Apricots in Uzbekistan: Biology, cultivars, breeding, agrotechnology). Fan Publishing, Tashkent, Uzbekistan (in Russian).
31. Özenir, N (2009). Meyvelerin Dondurarak Kurutulması. Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Kimya Mühendisliği Anabilim Dalı, Kocaeli.
32. TCMB (2019). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Düzenleme Sistemi 2015 yılı döviz kurları. <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/portlet/hIdR20CDwM4%3D/tr>
33. TEPGE (2019). Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Kayısı Raporu. (<https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2018-Temmuz%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/2018-Temmuz%20Kay%C4%B1s%C4%B1.pdf>)
34. TOB, (2019). Tarım ve Orman Bakanlığı Malatya İl Müdürlüğü 2018 yılı brifingi, Malatya.
35. TÜİK (2018). Türkiye nüfus yapısı, Türkiye İstatistik Enstitüsü, Ankara (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>).
36. TÜİK (2019a). Türkiye bitkisel üretim istatistikleri, Türkiye İstatistik Enstitüsü, Ankara (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>).



37. TÜİK (2019b). Hanehalkı bütçe araştırması, Türkiye İstatistik Enstitüsü, Ankara.
38. Vavilov, N.I (1951). The Origin, Variation, Immunity and Breeding of Cultivated Plants. *Chronica Botonica*, 13, 1-366.
39. Yamane, T (1967). Elementary sampling theory. Englewood Cliffs, (NJ,USA): Prentice Inc.
40. Zaurov, D.E., Molnar, T.J., Eisenman, S.W., Ford, T.M., Mavlyanova, R.F, Capik, M.C., Funk, C.R., Goffreda, C.J (2013). Genetic Resources of Apricots (*Prunusarmeniaca* L.) in Central Asia. *Hortscience*, 48 (6): 681–691.

